

Lató

2022. április
XXXIII. évfolyam
4. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

ANDRÉ FERENC:

Egy tenyér elágazásai (Versciklus) ■ 5

PIROS VERA:

Kockázunk; Randevú (Novellák) ■ 13

FANCSALI KINGA:

a halkirály; mánia (Versek) ■ 18

MARGETIN ISTVÁN:

Az istenektől nem lopunk (Novella) ■ 20

VAJNA ÁDÁM:

mit hoz a gólya? (Vers) ■ 25

BÖRÖCZKI CSABA:

Kék Belgrád (Novella) ■ 26

ANTAL BALÁZS:

Ballada a vér vonaláról (Vers) ■ 39

SZILVESZTER ANDREA:

Minden kezdet...; Játsszunk háborút!; Kapufa (Novellák) ■ 44

HALMAI TAMÁS:

Exodus (Vers) ■ 49

TOMAJI ATTILA:

SMS; Keserűfű; Hideg ösvény (Versek) ■ 51

SZABOLCSI ALEXANDER:

Sósborszesz (Novella) ■ 54

HORVÁTH BENJI:

balkán borjú; front (Versek) ■ 57

GÁLFALVILÁTÓ

SZABÓ RÓBERT CSABA:

„Próbálj elsősorban azokról a dolgokról írni, amiket csak Te láthattál meg” (Válogatás Gálfalvi György 1976-os szerkesztői leveleiből) ■ 59

LÁNG ZSOLT:

A habermasi emberünk ■ 72

VIDA GÁBOR:

Könyökvédő ■ 75

KOVÁCS ANDRÁS FERENC:

Gálfalvinak való. Tavaszidők köszöntése ■ 78

MARKÓ BÉLA:

Túlsó part ■ 79

SÉTATÉR

KERÉNYI TAMÁS:

Non uniform ■ 81

SEBESTYÉN MIHÁLY:

Reményeink szerint ■ 86

FÓRUM

SZÉLL ANITA:

Madarak, macskák, „három dió” ■ 91

TÉKA

TAMÁS DÉNES:

Egy kritikus ész kritikája (Borsodi L. László:
Hermész visszhangjai) ■ 98

BORSODI L. LÁSZLÓ:

A kritikus pozíciója (Tamás Dénes: *Könyvjelzők. Írások az éppen
történi irodalomról*) ■ 102

TALÁLT VERS

SZŐCS KÁLMÁN:

Küldj milliárd palackot ■ 109

NÉVJEGY

GÁLFALVI GYÖRGY ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

André Ferenc

EGY TENYÉR ELÁGAZÁSAI

Részlet egy versciklusból

*„öt ujjam ötfelé kiált
déli harangszó a neved
füst a fű csontváz a fa
déli harangszó a nevem”
(Hervay Gizella: Öt ujjam ötfelé kiált)*

MUTATÓUJJ. A BEKÖLTÖZÉS

Neved senkiföldjén egymagában
álló toronyház. Mint hatalmas ujj,
mutat az égre. Egyszerre vádol,
figyelmeztet és számonkér.
Tömör, mégsem fenyeget.
Ha szememmel követem,
ahová mutat, felsejlenek
az égbolton a repedések.

Neved egymagában álló,
megkerülhetetlen felhőkarcoló.
A gomolygó fellegek hasát
néha áthatítja, és versek
fakadnak belőlük.

Neved architektúrája
nem otthonos, de ismerős.
A csillogó üvegben könnyen
magamra ismerek.

A lépcsőház csigái végtelen
hurkok, mégsem engedik
az eltévedést. A korlát,
kanyarokban a fikuszok,
árulkodó lábtörlők mutatnak
utat a tévelygőknek.

Ide üldözöttek hordják
a postát, kárhozottak
mosnak fel csütörtökönként,
száműzött szivárványok
simulnak a falakra. A lift,
mint egy kérdőmondat,
ritkán akad meg.

Minden emeleten a halál lakik.
Bárki arra jár, széles mosollyal
üdvözi, kapucniját is hátrébb
tolja. Időjárás, kihez tetszett jönni,
s másképp, család, adjonisten.
Kezet nyújt. Ne feledje, 34. emelet,
10/14-es lakrész, a piros-fehér
batyumintás ajtó után kettővel.
Érintése – meglepő módon –
meleg. Bizalomgerjesztő.

Profi házmester: ajtaja mögül
gomolyog a dinsztelt hagyma
illata, lakógyűlésekről sose késik,
a növényeket gondosan locsolja,
közkölséggel elmaradva nincs.

Gyalog megyek, megszokásból.
Megörökítem a legapróbb
részleteket, minden ajtócsukódást,
liftdorombolást, a vízvezetékek
szörtyögését, a falak visszhangzó,
rideg figyelmét. Elképzelem, hogy

a legutolsó emeleten mindenkinek
visszanőnek a szárnyai.

Hiába kopogok, senki nem nyit ajtót.
Pedig hallok bentről a motoszkálást.

Neved magasba meredő toronyház.
Mérőföldről is jól látható. Átala
tájékozódnak vándorok, gályák, léghajósok.
Hívogató és megközelíthetetlen.

Jó volna beleköltözni. Bérelni bár
egy kis vackot egy ideig. Hogy ott
szerepeljen neved a buletinemen,
hordjam magammal mindenhová.

Tartsak nagy vendégségeket, hadd
járják be minél többen lépcsőházad
végtelen folyosóit. Hadd kívánják
tág szemekkel, bárcsak ide költözhetnének.
Pedig világos: ilyen kimért tereket belakni
mi képtelenek volnánk.

KÖZÉPSŐ UJJ. A RÁOLVASÁS

*„hóvihár a te lebeleted jégverés könyhullatásod
mosolyod mennykővillanás”
(Szilágyi Domokos: Boszorkány)*

építs házat vasbetonból
nyíljon föld nyelje el
főzz magadra hallgatásból
torkodba szakadjon
szövetkezzél szerelemmel
verjen végül vaságyra
reményhez ha rimánkodnál
rángasson hajadtól

járni hogyha tanulnál
lábad föld nyelje el
szárnyalni ha szeretnél
szívjon föld magához
zuhanni ha próbálnál
dobjon föld magasba
eget szülnél magadnak
húsodba hasadjon
földet szülnél magadnak
sár tapassza méhedet
tüzet raknál meg ne fagyj
nyelve arcod nyaldossa
kutat ásnál szomjadra
vize váljon epévé
akit egykor csókoltál
száját töltsék földrögök
akit egykor szerettél
máját marják giliszták
akit ujjad simított
nyomán nyüvek másszanak
akit vettél véredből
föld legyen a dunnája
valahányszor felnevetsz
szálljon szádból rettenet
valahányszor felzokogsz
föld alattad megremeg
igazságot ültetnél
földje is kiszáradjon
szabadságot ha vetnél
azt az iszap mossa el
neved hogyha kiáltják
füled sár lepje be
éhed hogyha oltanák
szép ajkad beforrjon
szemed is elszürküljön
mint száműzött szivárvány
ha zihálva menekülsz
illanjon el levegőd

kezed kihez nyújtánád
kezek helyett kopjafák
véghetetlen folyosók
kongják ami hátravan
a te igazságod legyen
mindig igazságtalan

élted hulljon száz darabra
föld amit ad elragadja
mint a szó maradsz magadra
minden nap halottak napja
minden nap halottak napja

KISUJJ. A SZELLEMGYAKORLAT

*Mély levegő. Hunyd le szemed.
Engedd el magad.*

Figyeld, ahogy a levegő tüdődbe kucorodik.
Melegedik picit, majd lassan visszakúszik.
Most csak ez van. Csak erre figyelj.
Mint egy madár csőrében a világ,
maradj mozdulatlan.

Belégzés.

Képzeld magad elé a főteret,
a macskakövek kocogását,
a szökőkút halk csobogását,
a templomot, ahogy tornyát
magához öleli, a burrogó
galambokat.

A kávéházak körül pincérek
nyüzsögnek, eleganciájuk
ragályos. Pizza, pörkölt és

kürtős illat keveredik autók
búgó benzingőzével.

Benntart.

Képzeld, hogy mindenki,
akivel itt valaha végigmentél,
akivel találkozót beszéltél meg,
vagy csak összefutottál,
shaormával a kézben,
az most itt áll.

Kilégzés. Szem csukva.

Képzeld, hogy sorra mindenkire
odamész. Köszönni akarsz,
de nem megy: a szád ellenszegül.
Most képzeld azt, hogy
nekiveselkedsz, és lehullik
rólad a szájjár. Hangod felszabadul.

Belégzés.

Köszönsz, de köszönés helyett
sárguló fogaid közül egy kis,
kerekes dal gurul elő. Ne lepődj meg.
Figyeld a dalt.

Legyen ez a dal légies, de kézzel
fogható. Mint egy papírrepülő.

Legyen új, de csengjen mégis
ismerősen. Mintha már
hallottad volna valahol,
de még nem áztatta puhára
a nosztalgia.

Legyen meleg és otthonillatú,
mint a kedvenc takaród.

Legyen ez a dal egy bocsánatkérés.

Benntart.

És most énekeld el sorra mindenkinek,
aki itt kísért. Engedd ki magadból,
hullámai áraszák el a teret.
Indázzon fel a Szent Mihály-templom
tornyán, nyaldossa végig a harang
nyelvét. Ömöljön be a kávézóba
és a vendéglőkbe, tapicskoljanak
benne bokáig a pincérek.

Áradjon be a bankszékházakba,
kenje össze az alkalmazottak
gondosan vasalt ingét.
Vegye át a kasszagépek
és automaták lüktetését,
nyomja el az autók duruzsolását,
csavarja maga köré az időt.

Kifúj.

Engedd ki magadból a dallamot,
énekeld el sorra minden hunyorgó
szellemednek.

Nézd: szemük ragyogás.
Nézd: arcuk simulás.
Nézd: szájuk megengedés.

Énekelj nekik. Meglátod, mostantól
foszforeszkálni fognak a sötétben.

Járd sorba őket.
Nyújtod fehér kezéd felénk.
Látod? Érintésük fátyolos. Nem hideg.
Nem idegen. Köszöntenek, mint
egy szívélyes házmester. Jó vagy.
Jókor, jó helyen. Érted gyűltek össze.
Látod? Pont jó vagy. És gyönyörű.

Beszív.

A sor hosszú. A dal kitart. Ne siess. Ráérsz.
Egyszerű ez. Mint a tömondatok.
Ez az idő a tiéd. Érted köröz.
Benned nyújtózik. Ne hagyd abba.
Látod? Egyre könnyebb vagy.
A szorítás lazul.

A sor hosszú. Lábnyomod körbeér.
A sor végén te állsz. Ne hagyd abba.
Nyújtod kezéd. Kérd magad tánra.
Simulj hozzád. Simulj, míg elpihen
a kar, csendesül a mell, fellazul
a váll. Arcod ilyen közélről egész
belátható. Együtt még könnyebb vagy.

Benntart.

Énekelj veled. Hangod hangoddal
összeér. Hajad hajadba omlik. Énekelj.
Hadd hasítsa át az eget.

Ami talpad alatt van, az lehet a tiéd.
Ami talpad fölött, az te vagy.
Ami a kettő között, az a megérkezés.

Kifúj.

Szem csukva.

Itt vagy?

KOCKÁZUNK

Délután háromkor Theo megint felhívta. Húsz percet beszéltek. Theo azt mondta utána, hogy ilyen pocsek állapotban még nem látta, hogy igazán neheze érett vele a beszéd. Nem értettem. Mi esett neki neheze. Nehéz volt hallgatnia a másikat, vagy nehéz volt megszólalnia. Vagy mindkettő. És egyáltalán, Misi miért halogatja a kórházat.

Misi nagyon tud szenvedni. Hullámokban tör rá a fájdalom. Fájdalom-hullám. Nem érzelmi, gondolom, fizikai. Mióta ismerem, baja van. Öt éve találkoztam vele először. Huszonöt centis medállal a nyakában. A medál nélkül is feltűnő jelenségnek számított volna. Színes egyéniség, így szokás mondani, színes minden tekintetben. Repülőgép-makett. Nem értettem, miért visel valaki egy huszonöt centiméteres repülőgép-makettet a nyakában. Misi, mi ez az utasszállító a mellkasodon? Egy közös barátunkkal érkezett, Ervinnel. Ervinnek az egyik lába múltáb, combközéptől lefelé. Ez nagyon nem zavarja, csak amikor elhagyja, mert valahogy lecsatolódott, mondjuk a Sziget Fesztiválon vagy máshol. Egész este pókerezünk Azóia-ban. Azóia portugál falu a Cabo de Rocán. Hat napig pókerezünk, minden este. Aztán hazarepültek. Nagyon nem bántam, mert az utolsó partiban már a kozt pénz volt a tét.

Egy hónappal ezelőtt megint kockapóker. Nem akartam menni, Theóval három napja alig beszélünk, pontosabban nem szólt hozzám. Theo nagyon nem akarta, hogy menjek, egyáltalán nem akarta. Ervin és Misi a telefonban erősködtek, hogy mindenképpen jönnöm kell, mert úgyis mindjárt repülök vissza Portugáliába, és akkor megint nem látnak egy darabig, úgy-hogy mindenképpen jöjjenek. És Misi megint istenit főzött, nagyon finom, ennem kell belőle, hogy Theóval ne foglalkozzak, majd megnyugszik. És majd úgyis iszunk. Egy óra késéssel érkeztem. Az asztalnál ültek, kockáztak. A konyhapulton báránysült tepsiben. A földön két üres pezsgősüveg. Nagyon bátor vagy, mondja Ervin, mégiscsak átmerészkedtél. Nem értem, ti hívtatok, nem? Én nem, veti közbe Theó, csak ezek ketten. Jól van, hagyd már nyugton!, itt van, mert a barátai hívták. Misi tányért hoz, megölel, jó látni téged. Persze, bátor, erről híres, mondja röhögve Theó. És azt is, hogy jó lenne, ha folytatnák a játékot, és hogy igazán abbahagyhatná már ez a két fasz a csalást. Nem is csalunk, csak nehéz veszíteni, nem igaz, Theo.

Látom, Misi, nagy a szád, most, hogy megérkezett a feleségem. Kockázunk. Ervin újabb üveg pezsgőt bont, hogy van a mi írónőnk, kérdezi. Mert ugye van ez a könyv meg hírnév, könnyen elvész a figyelem a szeretteinkről. Nem tudom, milyen hírnévről beszélsz, idegesen mosolygok. Meg, hogy most fut a szekér, folytatja. Egyáltalán nem fut a szekér. Mire vagy kíváncsi, Ervin?, már egyáltalán nem mosolygok. Misi megsimítja a hátam, ne is foglalkozz ezzel a két hülyével. Egyél még. Képzeld, a héten megint felvettem a sapkát, csak egy kicsit vékony. Na, majd kötök neked egy vastagabbat. Az nagyon jó lesz, Verocskám. Ervin, ha tényleg tudni szeretnéd, hogy mi van, akkor kérdezd meg... ki következik? Kérdezd meg Theót, ő tudja, mi van, én nem. Én csak sejtem. Mióta Pesten vagyok, nem szól hozzám... Misi, hányszor dobsz már? Theó, nyugi, ez még csak a második. Aha, Ervin, te is láttad, már háromszor dobott. Hagyd, hagy nyerjen az öreg. Theó elneveti magát, de továbbra is türelmetlenül kommentál. Aztán rám vigyorog, tudjátok, óriási problémái vannak az írónőnek, még mindig nincs kritika a könyvéről, meg nem jön az ihlet, nekem meg pont meghalt a nagymamám, te meg pont elutazol, pont magamra hagysz. Ezt már nekem mondja. Misi, én jövök, mi hiányzik még? Verocska, két pár, nagysor, kissor, kispóker, nagypóker, három egyforma, sorolja az előre megvonalmazott táblázatból. Na, de, hogy vagy, mesélj. Misi elégedetten nyújtózik, hát képzeld, egészen jól, pár napja nem fáj semmim, pedig a gyógyíkat sem szedem... Mi lenne, ha a játékra koncentrálnánk. Theo már, nyugalom, beszélgetünk, nem látod?, hagyd a feleséged. Kijön a kettes, a hármas, két négyes, meg a hatos. Misi, mi hiányzik még? Két pár, nagysor... Minek vetted fel az összest?, értetlenkedik Theo. Ha csak a két négyessel dobsz újra, simán meglehetett volna a nagysor. Hagyd már öt békén, inkább add a poharad, töltök egy kis pezsgőt. Misi, nincs valami erősebb itthon? Theo, dobnál végre? Ha figyelnél, Ervin, és nem azt a hülye Youtube-ot baszkurálnád, tudnád, hogy a feleségemre várunk fél órája. Én is kaphatnék abból az erősebből?, nyújtja a poharát Ervin. Egyébként meg, rágyújt, nekünk ti vagytok az ideális pár... Adj nekem is egy szálát, Theo rágyújt. Beszéljétek meg. Mióta együtt vagytok, csak meg tudjátok beszélni. Rágyújtok. Cigaretta. Ervin, egyébként, jól vagytok Barbarával?, kérdezem. Tudod, ez egy állapot... Barbi-állapot, nevet Misi. Nevetünk. Vera, Theo, figyeljétek, a kommunikáció a lényeg. Barátok vagyunk, megbeszéljük, megbeszélhetjük. Nagypóker. Kijött a nagypóker, egy kézből, láttátok?, kidobtam a nagypókert. Theo, te jössz. Kiabálunk. Vagyis csak Theo kiabál, aztán már én is. Theo felé ütök. Sírok. Theo is sír. Ervinék zavartan néznek minket.

Erre nem számítottak, legalábbis részemről, gondolom. Csókold már meg a feleséged, kiáltja Ervin, és ha akarjátok, akkor elmegyünk, tettek a lakás, csak dugjatok már. Persze, elmegyünk, bólogat Misi, csak azt nem tudom, hogy hova. Kurva hideg van kint, nagyon nevet. Nevetünk. Theo magához von, csókoljátok meg egymást, gyerekek, hallom Misit, Theo próbál megcsókolni. Ellököm magamtól, kirohanok az előszobába, a földön ülve sírok. Theo utánam jön, mellém ül, és elkezdünk beszélni, közben Misiék kockáznak. Háromnegyed óra múlva hazaindulunk, vagy másfél, nem tudom. Jó utat neked, drága, és aztán ne maradjatok túl sokáig ott, a nagy Liszszabonban. Misikém, egy hónap, és megint itthon vagyunk. Átölel. Szürke melegítőalsóban, fehér, hosszú ujjú pólóban, rajta halványlila kardigán, a nyakában selyemsál. Mosolyog. És a lila sapkában. Míg mi Theóval a földön megbeszéltük, akkor vehette fel, gondolom, mert Ervin kinyitotta az ablakot, hogy kicsit szellőztessen.

Ez nem makett, magyarázta, hanem amulett. Azt mondta, Dél-Amerikában lezuhant egy kisgéppel, és a roncsokból készítette magának. És azt is mondta, hogy most van rajta utoljára, majd akkor viseli megint, ha meggyógyul. A zokni egzotikus virágmintás.

RANDEVÚ

Konrad először hajnali három óra ötvenkor ébred, az órára néz. Visszaalszik három óra ötvennyolc percig. Jól van, mindig ilyenkor ébredtem, miért is lenne ma másként. A mellette lévő kisasztal fiókjából cigarettát vesz elő, rágyújt. Alig van pár szál, útközben meg kell majd állnia valahol, hogy dohányt vegyen, és papírt. Nagy levegővel szívja le a füstöt, szereti érezni. Filtert is ezért nem használ. Évára gondol, hogy Éva most ébred, felveszi a köntösét, a konyhába megy, kinyitja a csapot, az arcát lemossa. A csap felett a csempe megmozdul, úgy tűnik, bármelyik pillanatban leeshet. Közel tíz éve bármelyik pillanatban leeshet. Éva asztalhoz ül, rágyújt, vizet iszik. Konrad, most tényleg érkezem. Pár éve vált el, megszokásból sutog. Miközben cigarettázik, a férfi leveleit olvasgatja. Egy konyakmeggyes dobozban őrzi őket az íróasztal kulcsos szekrényében. A borítékokat is. A végén csak megadtam neki a címem, mosolyog.

Az utolsó éjszaka a siófoki Nagyszállóban, nem emlékszik rá pontosan, hogyan, egy lakosztályban találták magukat. Az izgalomtól nagyon nevettek. Konrád teljesen kivörösödött. Felváltva fogták be egymás száját, aztán elhallgattak. Együtt aludtak. Éva gondolta, ha most nem, akkor soha. A fiú másnap visszamegy Bécsbe, és többé nem találkoznak. Azért a címét megadta neki.

Éva a hajába túr. Már másnap reggel tudta, mikor a fiú felszállt a vonatra, hogy valamit elszalasztott, valami olyat, amit többé nem lehet visszacsínálni. Vele kellett volna mennem. Csak annyit kellett volna mondanom, Konrád, vigyél magaddal, és ő magával vitt volna. Az a rohadt sok volna. Nem tudja megmondani, mi tartotta vissza, miért nem szállt fel ő is a vonatra. Kukáskocsik zaja szűrődik be a konyhába, hat óra. A leveleket egy postagumival gyorsan kötegbe fogja, és a táskájába teszi. A fürdőszobába megy, lezuhanyozik, haját szárít. A ráncait nézi. Mi van, ha már nem fogok neki tetszeni, mi van, ha öregnek talál. Krémet nyom a középső és a mutatóujjára, határozott, gyors mozdulatokkal masszírozni kezdi az arcát, alulról felfelé, ahogy a kozmetikusnál látta. A szájára piros rúzsot tesz, a szemét még nem festi ki. A ruha a szobában, szekrényajtóra akasztva lóg. Nem pont ugyanaz, mint amit húsz évvel ezelőtt viselt, de kék, és az eladónő szerint jól áll neki.

Konrád egy hétre érkezett Siófokra a barátaival. Éva nyaranta a Nagyszállóban dolgozott, takarítást vállalt, az anyja protezsálta be. A Petőfi sétányon találkoztak szombat délután. Éva világoskék ruhát viselt, az egyetlen ruháját, amit a siófoki korzóra felvehetett. Beszélte a nyelvet, német–magyar szakra járt az ELTE-n. Kedvtelésből Rilket fordított. Az egyetemen járt valakivel, moziba, néha színházba mentek. Három évvel később férjhez ment hozzá, tíz évvel később elhagyta. Nem lett gyerekük, Éva nem akart. Az egyetem tanulmányi osztályán főelőadó, reggel nyolctól délután négyig. Konrád utolsó éves volt a bécsi egyetemen, filozófiát hallgatott. Most ugyanott professzor. Nők mindig voltak körülötte, de soha nem nősült meg.

Hat óra, Konrád kimegy a konyhába. Előveszi az utolsó szál cigarettát, rágyújt. Lassan dohányzik, közben arra gondol, hogy most aztán tényleg mindent úgy tesznek, ahogy azt annak idején elképzelték. A reggelt, amikor majd azért ébrednek, hogy Éva vonatra szálljon, hogy Konrad a bécsi főállomásra érte menjen. Kisebb–nagyobb megszakításokkal, havonta egyszer, levélben előre egyeztetett órában hívták egymást. A fiú írt először, még azon a nyáron, rögtön, ahogy felszállt a haza induló vonatra, egyből írt.

Konrad ezeken a napokon először négy óra körül ébredt. Néha korábban, de később soha. Nyitott szemmel fekszik, a plafont bámulja, cigarettázik. Éva fél öt körül ébred, a konyhába megy, poharába vizet enged, rágyújt, a köntöse szélével babrál. Ötkor telefonál. A csücskénél elengedett a szál. Hosszan beszélnek, aztán hallgatnak, aztán cigarettáznak, aztán megint beszélnek. Az utolsó öt percben csak a füstöt fújják. Hétkor munkába indulnak. És egyszer csak elfáradnak. Elfáradnak a suttogásban, a várakozásban, a másik életében. A válás után Éva nyugodtan kimehetett volna Konrádhoz, de nem tette. Nem tudja megmondani, mi tartotta vissza, miért nem szállt vontra. Valami jelre várt. Nem értette, milyen jelre, és egyáltalán mi nek kell neki jel, ezt sem értette. A jelet várta. Azt is gondolta, jól van ez így, és hogy már úgyis késő. Férjhez ment, elvált, megöregedett. Hajnalban rendszeresen köhögve ébred, és a gyomra görcsbe rándul. Leveleket is már csak magának ír, megszokásból. Levélnaplónak nevezi.

Az egész Konrád-ügyet úgy, ahogy van, eltemette, csak a szétrongyolódott köntöse maradt. És akkor tíz év után újra, Konrád felhívja, és azt mondja neki, Éva, holnap átvágják a vasfüggönyt. Tudom, válaszolja. És akkor, kérdez vissza Konrád. Akkor, Éva a tükörbe néz, akkor megyek, és pakolni kezd.

Hét óra, Konrad huzatot cserél, a hűtőből kiveszi az előző nap bepácolt kacsát, a sütőbe helyezi. Az asztalnál ül. Kávét kortyolgat, a falat bámulja. Az a sok levél és elhallgatott telefonbeszélgetés, érte kellett volna mennem. Eleve ott se kellett volna hagynom. Ott helyben, a Balaton-parton meg kellett volna kérnem a kezét. Biztosan igent mondott volna, az a fiú nem volt komoly. A pult fehéren világít, a vázában tulipán. Minden rendben lesz, nyugtatja magát. És ma délután hozzám érkezik. Ebben a konyhában fog ülni. Először biztosan rágyújt. És aztán kér egy pohár vizet.

Hét óra. Éva kilép az ajtón. Kék ruhában, száján piros rúzs. Rohan, még meg kell vennie a jegyet. Sokáig kereste a szétfoslott köntöst. A gardrób-szekrény alján, egy bőröndbe gyűrve találta meg. Sosem voltak szép színei ennek a köntösnek, de mostanra csak egy sárgás rongydarab maradt belőle. Gyors mozdulattal hajította a kukába. Utközben beszalad a pékhez, hátha van neki abból a finom szerelmeslevélből, amit Konrad annyira szeretett.

Időben érkezik a függönyátvágó ceremóniára, látnia kell, ahogy a vasfüggöny leesik. Alois Mock és Horn Gyula kezében drótvágó fogó, huzalról huzalra haladnak, erősen verejtékeznek. Éva hajába kap a szél, kezében vonatjegy. A jegypénztár óta szorongatja, nem meri se a zsebébe, se a táskájába tenni. Fél, hogy elveszíti, vagy kilopják. Kézfeje teljesen elfehéredik, karja zsibbad, észre sem veszi.

A HALKIRÁLY

Tatusnak

nem volt szakála a halkirálynak
néha cingár karú fiú, máskor öregember:
mocsaras fogaival kirágta magát az időből,
szerette nézni, ahogy telik
a homokból, amit felköhögött, órát készített,
lakása falait belepte a finom szemek szöszölése

tengert sosem láthatott,
mind a bőre alatt volt,
a rengeteg víztől olykor megszédült,
tudni lehetett, fejében dagály van,
akkorára nőtt a víz szintje,
épp csak teteje látszik ki józan eszének,
de ha kérdeztem, szélcsendet hazudott, hogy sehol egy lélek,
mint makacs gyerek, levetette magát székről, ágyról, asztról,
és elaludt a padló vad ringásában

vén bolondot játszott olykor, trónfosztott uralkodót,
hagyta, saját vizei törjenek árbócot,
mikor konyhában kavarom a szemcsés levest,
én vagyok a kapitány, parancsaimra hallgat,
de belső tengere engesztelhetetlen,
minden vihar, mintha az utolsó lenne

finom szemek között várom az apályt,
szeretném, ha mindent felszárítana a nap
de csak sós levegő van és hideg szél

MÁNIA

ma felhívtalak,
és a telefon visszajátszott egy régi beszélgetést
lehet, hogy lehallgatnak,
nem kellene beszélnem egyáltalán,
bár, hogy meghaltál, nem az én hibám
gyereklépteivel követ a mánia,
hallja a hangod, egyre nagyobbra nő,
míg egy egész várossá változik,
benne ugyanannyira lehetetlen tájékozódni, mint célt téveszteni

nem tudom, ki az igazi halott
az összes utcán szétfolyt a neurózis,
rászáradt a betonra, azért nem hasonlít másra
ez a sok lenyomat, csak agyam barázdáira

lehallgatják a gondolataim
pedig elhitték, hogy elhiszem:
én voltam, aki ugrott, te csak elindulni segítettél
mégis helyettem értél földet,
én meg ott maradtam a levegőben lógva,
egy tátongó város fölött

Margetin István

AZ ISTENEKTŐL NEM LOPUNK

Soha nem ültünk még ennyire messze egymástól ezen a kanapén. Nem akar itt lenni, nem akar elindulni sem. Nem akarom, hogy itt legyen, nem akarom, hogy elinduljon. Mi a különbség kanapé és szófa között? Rákereshetnék. A telefonom a lábtartón fekszik, lefordítva, az övé mellett. Nem keresek rá, megsértődne. Felállna, és azt mondaná, hogy indul. Na jó, akkor elindulok. Fölvenné a cipőjét, és tényleg elindulna. Szeretem ezt a cipőjét. Nem akarom, hogy maradjon, de azt sem akarom, hogy miattam induljon el.

Csönd van, az ablak nyitva, néha elmegy egy autó. Ritkán. Szombati forgalom. Talán a szombat a legjobb nap erre, marad utána egy egész nap a hétvégéből, hogy beforduljon az ember. Törökülésben ülünk, egymással szemben. Nem nézünk egymásra. Nem nézünk egymás arcára. Én a térdét nézem, azt nem tudom, ő hova néz. Szürke farmer, kirajzolódik a térdkalácsa. Sóhajt. Vagy csak hangosabban veszi a levegőt. Egy levegőt. Nem álcázza ásításnak, nem is fojtja vissza. Néha én is hangosabban veszem a levegőt. Vagy sóhajtok. Ilyenkor szabad, a másíknak is jólesik. Azt jelenti, sajnálom. Sóhaj, sajnálom. Sóhaj, én is. Sajnálja, de mégis így döntött. Valahol elromlott. Sajnálom, de mégis hagytam, hogy így döntsön. Nem próbáljuk megjavítani. Repülőgép megy el a ház fölött. Hangos. Alacsonyan repül, vagy csak túl nagy a csönd.

– Nálad lehet hallani a repülőket? – kérdezi.

Fölugorhatnék, becsukhatnám az ablakot. Ellenőrizhetném, hogy be van-e zárva a bejárati ajtó, a táskáját visszavihetném a hálósobába. Itt soha nem lehet hallani a repülőket, mondhatnám, soha, érted? Most nem mersz sehova, túl veszélyes. Átölelhetném. Nem menne sehova.

Vagy ránézhetnék meglepetten. Fél évig itt éltél, és nem tűnt fel? Megsértődne. Nem úgy, mintha rákerestem volna a kanapéra meg a szófára. Bántja, ha nem figyelek rá, de ha azt mondanám, ő nem figyel énrám, sokkal nagyobb sértés lenne. Nem figyelsz rám, soha nem figyeltél rám. A lakásom én vagyok. Hazamenne az új albérletébe, és azon gondolkodna, tényleg nem figyelt-e rám eléggé.

Csöndben is maradhatnék. Nem válaszolnék. Nem is vár választ, hallotta a repülőt, tehát lehet hallani. Nem is akarta megkérdezni, csak úgy kicsúszott. Rosszul érezném magam, hogy nem válaszoltam. Bólinthatnék, hát igen. A szeme sarkából észrevenné a bólintást. Nem reagálna. Úlnék tovább csöndben. Sóhajtának. Vagy ő sóhajtana.

Megvonom a vállam, eddig nekem sem tűnt fel.

– Néha – mondom.

Rekedt a hangom, mintha napok óta nem használtam volna. Meglepődik, hogy válaszoltam, a szemembe néz. Egymás szemébe nézünk. Elindulok, mondja. Bólintok.

*

Kicsi a szoba, alig nagyobb, mint a franciaágy. Kicsi és sötét. A halványlila festékek bevonat égők kevés fényt adnak. Nehéz hetünk lesz. Minél szűkebb a szállásunk, annál nehezebben viseljük el egymást. Annál nehezebben viseljük el a különbségeinket. Biológiai apám korán fekszik. Hangosan gépelem a jelentéseket, behallatszik az álmába, morog. Én későn alszom el, hajnalonként fuldokló köhögésére ébredek. Megvárja, míg fölülök az ágyban, aztán rágyújt. A füstöt kifújja az ablakon, visszaszáll.

Két hete egy hegyi faluban éjszakáztunk. Emeletes faház, külön szobákkal, végre kialhattam magam. Másnap a szemle után meghívtam sörözni. Akkor mesélt először a gyerekkoráról.

Kisvárosok kiszáradt folyómedrei mentén dolgozunk. Ő a csatornákat vizsgálja, én az utcai szentélyeket. Egyikünk mindig unatkozik. Én unatkozom többet, a szentélyek három-négyszáz méterre állnak egymástól, a csatornakivezetések sűrűbbek. Lassan sétálunk, időnként megáll, hosszan mered egy betoncső végére, a gyér gazra a meder alján. De az is lehet, hogy valami más, számomra láthatatlan dolgot figyel. Nem jegyzetel, nem fényképez, minden részletet fejben tart. Ebben hasonlítunk. Ha elmegy egy repülő, mindketten megnézzük. Én írásban jelentek, esténként, ő telefonon, hetente egyszer. Ebben különbözünk. Ebben is különbözünk.

A fürdőt üvegfal választja el a hálótól, az ágyból nézheted, ahogy a másik zuhanyozik. Vagy szarik. A szappan mellett papírtasakban két óvszer. Zsebre vágom a dobozt.

Cipőstül fekszik az ágyon, a szeme csukva, perceken belül elalszik. Hosszú volt a mai út, nem bírja a dereka a vonatozást. Elina Kolla, az albán nagybőgős új albumát hallgattam, ő a tájat nézte. Hallgattam volna, de ő kétpercenként mutatott valamit. Fa, madár, villanyoszlop. Máshogy néz ki, mint

otthon. Pontosan kétpercenként, a bridzs végén, az utolsó verze előtt. Kivettem a fülhallgatókat, megnéztem, amit mutatott, bólintottam. Vártam, hátha folytatja. Eszébe jut egy történet a villanyoszlopról, ami a házuk előtt állt, vagy megint elmeséli, milyen madarakra lőttek kiskorában a testvéreivel. Meguntam a várakozást, újraindítottam a számot. Egyszer sem tudtam végighallgatni.

– Tudod, miért van olyan sötét a folyosón? – kérdezem. Fölrriad, megfeszül a válla. – Hogy ne lássák egymást a vendégek. Nehogy fölismerjék egymást. Ez egy love hotel.

Ráncolja a homlokát. Tudom, arra gondol, amire én. Hogyhogy nem zárták még be ezeket a helyeket? Nem fogja kimondani, nem kockáztat. Nem bízik bennem, nem is ismer. Én sem mondom ki, nem bízhatok meg benne, nem is ismerem. Nem tudom, miért vele osztottak be erre a körútra, és miért most. Jutalom, büntetés vagy próba. Vagy csapda.

Föül, lassan körbenéz, elmélázik az üvegfal mögötti fekete vécészsze látványán.

– Hogy találtad ezt a helyet?

– Ez volt a legolcsóbb.

Bólint. Még egyszer körbenéz, elvigyorodik. Hatodik hete vagyunk úton, még nem láttam vigyorogni. Soha nem láttam még vigyorogni.

– Mit gondolhatnak rólunk? – kérdezi.

Két férfi. Egy ősz szakállú és egy erős gerincű. Két férfi ugyanazzal a névvel. Megvonom a vállam.

Csatorna és szentélyek. Szar és lélek. Ha mintákat gyűjtene, érteném, de ő csak nézelődik. Nem tudom, mit lát. Én is csak nézelődöm, ég-e gyertya, ég-e füstölő, van-e friss gyümölcs, friss étel, tea, elszáradtak-e a virágok. Már nyílik a krizantém. Mi egyebet hoztak. Üdítő, csoki, alkohol. Melyik istenséget szeretik jobban, melyiket kevésbé. Mekkora az elégedetlenség.

A faházban töltött éjszaka alatt ő is kipihente magát. Túlpihente magát, óvatlanná vált, a négyarcú védelmező oltáráról levett egy dobozos sört. Kikaptam a kezéből, visszaraktam a helyére, és addig forgattam a dobozt, míg ugyanúgy nem állt a felirat, mint eredetileg. Az istenektől nem lopunk, mondtam neki. Inkább meghívlak este egy sörre.

– Még óvszer is jár a szobához – mondom. Az egyiket kiveszem a tasakból, odadobom neki. Úgyis átkutatja a zsebeimet, amíg alszom. Én is átkutatom az ő zsebeit, miután elküldtem a napi jelentést. Hülyeség volna megbízni egy idegenben.

Puffognak a labdák, puff-puff-puff, egymás után, újra és újra, lendülnek a karok, párnahuzatba bújtatott focilabda, kosár, kézi, röp, hét kar lendül egymás után, puff, puff, focit hárman, kosarat ketten hoztak, a bőr és a gumi hangja egyforma, eltompítja a huzat, araszolok előre a padlón, por tapad az alkaromra, szösz, hajszálak, elpattan egymáson két labda, nevetnek, szorítják a huzat végét, elfehérednek az ujjaik, lógnak a labdák, nem nézek oda, védeni kell a fejemet, újra lendítenek, mint apám, amikor a polipot puhítja, nincs különbség a labdák között, nem hallok, nem érzek különbséget, adjneki!, domborítom a hátam, a fejemet védem, százszor kell a sziklához csapni a polipot, hogy fölpuhuljon, nem erősen, csak sokszor, nem adnak bele erőt, nem fáj, csak ijesztő, az én hibám, megmondták tegnap reggel, hogy ne zörögjek ébresztő előtt, anyám hibája, mindent külön zacskóba csomagolt, mászom a sarok felé, a biztonság felé, fölfordult papucs, meztelen lábujjak, az én hibám, nem tudok idegen helyen aludni, bezárul a kör, minden irányban lábak, nem jutok el a sarokig, apám hibája, nem akarok menni, elmész, de nem akarok, kell a mozgás, kell a sport, attól leszel férfi, megtalál egy labda a bordáim alá, felnyögök, az oldalamhoz rántom a karom, nem hallották meg, be fog lilulni, katonadolog, mit csinálna most az apám, apám elkapna egy bokát, kirántaná, apám röhögne, rájuk ugrana, birkózna velük, apám elkapna egy labdát, visszaütne, erősebbek nálam, nesajnál!, sajnálnak, lendítenek, de nem húzzák meg a végét, nem tudnám kirántani a bokájukat, meg kell várni, amíg elfáradnak, csöndben, mozdulatlanul szagolni a linóleumot, nem fognak elfáradni, egyre hangosabbak, egyre hangosabban kiáltoznak, egyre hangosabban nevetnek, frissek, fölébredtek, fölébresztette őket a mozgás, fölébresztette őket a harc, behúzó a fejem, védem az oldalam, nem mászom tovább, nincs hova mászni, meg kell várni, amíg megunják, jót fog tenni neked a tábor, fiam, kell egy kis kiképzés, túl kell ezen esni, kivárni, csöndben, hang nélkül kivárni, megmondtam, hogy elmész, legalább megtanulsz beilleszkedni.

*

Ne haragudj. A virágárusnál még milyen büszke voltam magamra. Az előrelátásomra. Vágja le a szárát, kérem. Úgy arasznyira. Honnan tudhatam volna, hogy itt ilyen magas vázák lesznek?

A jobb oldalt választottam. A virág fejét a váza peremének támasztottam, nehogy beleessen. Megbillent, a többi rózsza tartotta meg. A többiek büszke, hosszú szárú, egyenes rózsái.

Elmotyogtam a férjednek, a tisztí egyenruhában feszítő fiadnak, amit ilyenkor kell, és behúzódtam egy fa alá, a tömegtől távol. A vázáktól távol. Ne is lássam azt a szerencsétlen kis virágot. Tényleg ne haragudj, majd hozok másikat.

A meghívóban azt írták, egyetlen szál fehér rózsát hozzunk, az urnafalnál nem férnek el a koszorúk. Az oltár előtt hat koszorú. Középen a közvetlen családé, szintén fehér rózsából, körülötte távoli ismerősöké, nagyobbak, színesebbek. Sárga és fehér liliomok, krizantémok, művirágok. Aránytalan gesztus, nem neked szól. A fiad katonatársai, az öcséd munkacsoportja. Nem is a te ismerőseid.

Könnyes szemek, fejcsoválás, sóhajok, a szokatlan komolyságtól izgott gyerekek. A szomszéd ravatalozóból áthallatszik a beszéd, egy unalmas élet aprólékos leltára. Számolom az éveket, mennyi van még hátra. Nyugdíjas korában kedves hanglemezei hallgatásával töltötte idejét. Remélem, rólad nem ilyeneket fognak mondani. Okleveles gépészmérnök, ez lesz a sírján. A tiéden az, hogy gyümölcstermesztő.

Született. Anyja, apja, testvérei. Férje, fiai. Karakán személyiség volt. Kötelező szépítés, te is nevetnél rajta. Nem karakán voltál, konok voltál, önfejű, és ezt tudtad magadról. Tudtál nevetni magadon, egy makacs öregasszony vagyok, mondtad, dacosan összeszorítottad a szád, de mosolyogtál. Nem figyelek tovább a beszédre, a saját leltárom őszintébb. A sárkány, az eperföld, a csibészség a szemedben. A fiad születése. Örülök, hogy meglátogattalak a kórházban.

Szótlanul lépegetünk az apró köves sétányon, követjük az elektromos autót. Fekete háta. Szürke por a cipőmon. Földút. Távoli hangfoszlányok, telefoncsörgés, propellerzúgás, a sírok között fehér hajú férfi vitatkozik egy megszürcült kőlappal.

A fülkébe helyezik az urnát. Percnyi csönd. Zárólap. Név, tól-ig, gyümölcstermesztő, a feliratok mellett fekete virágtartó. Az urnafal lábához állítják a koszorúkat, a virágokat eléjük terítik a földre. Az arasznyira vágott szárú rózsát a zárólap virágtartójába teszik. Egyetlen szál virág a vázában. Hallom a nevetésed, lehajtom a fejem, veled nevetek. Győzelem.

MIT HOZ A GÓLYA?

amint megérkeznek az első gólyák,
a másokkal oly szívélyes őgróf
nővérét kolostorba kényszeríti.
a család: örül. a város: közömbös.

illetve majdnem. az őgróf szobájában
sír, egyszerű jelenetek, a boldogság,
a velencei tükör vége. a ház lakói addig
gombászni mennek a közeli erdőbe.

apró madárcák vigasztalásképpen.
a városban pedig utcabál, búfelejtő,
komédiások paradicsoma. tisztítóűz.
óriások, törpék, nyomorékok. a groteszk

test, Bahtyinnal szólva, túlcsondul
saját kontúrjain. szárnyakat kap
egy szőrös férfifenek, női mellek
egy tátogó hal szájában. népi humor.

elkalandoztunk. az őgróf levelet
ír a kolostorba: neque porro quisquam
est qui dolorem ipsum quia dolor sit amet,
consectetur, adipisci velit..., * aztán széttépi.

a szerelem mint ellenség legyőzve,
kint pedig mulat, úgy mulat a város,
mintha tudná, a legszebb éveinket úgyis,
akár a torzszülötteket, a gólya hozza.

* nincs, ki a fájdalmat önmagáért szeretné, ki törekedne rá és birtokolná,
csupán a fájdalomért...

KÉK BELGRÁD

Dominik kék Parker tollal jegyzetelt. Ujjai közt forgatta, néha a szájába vette, és rágcsálta a végét. A vázlatokat és tisztázatokát ő is laptopon írta, de a jegyzetekhez, a fecnikre írt ötletekhez kék Parkert használt. Később a város is kék lett, mint a szoba, kék, mint a kifolyt tinta.

Harmadik napja vannak Belgrádban, és nem tudnak többet a városról, mint az átlagturista. Tegnap megnézték a Tesla múzeumot. A feltaláló életéről szóló vetítés tizenöt percenként kezdődött, angol felirattal. Vajk már az elején otthagya. Dominik végignézte, aztán a múzeum lépcsőjén valamit feljegyzett a noteszébe. Továbbmentek a Szent Száva-templomhoz. Azt olvasták róla, a világ legnagyobb ortodox székesegyháza lesz, ha egyszer elkészül. Minden tekintetben a barcelonai Sagrada Família párja. Mindent, amit fontosnak véltek, lefényképeztek, dokumentáltak. A templomkertben a szobrokat, szökőkutakat, és a kicsiny melléktemplomot sem hagyták ki.

A szálláson, a Rasavska utca 30 földszinti lakásában Dominik egy óra alatt megírta a Szent Száváról a könyvbe szánt fejezetet. Mikor Vajk átnézte a kéziratot, olyan arcot vágott, mint aki nem érti, miről van szó.

Ez meg mi?, kérdezte, és hallotta, ahogy egy pillanatra megremege a hangja.

Mi volna? A fejezet, amit megbeszéltünk.

De hol marad belőle a Sagrada Famíliával való összehasonlítás?

Haver, nem kell az bele. Nekünk a lehető legrosszabb képet kell festenünk a városról. Mint egy könyvnyi fake news. De amúgy is, hova lenne az önbecsülésünk, ha leírnánk, hogy itt épül Kelet-Európa legnagyobb és legszebb temploma? De ha bejeddél, semmi gond, megírom egyedül is.

* * *

A 105.2 Radio Nostalgija szólt. Keller már nagyon unta az ezerszer hallott slágereket, de nem volt kedve felkelni az ágyról, hogy csatornát váltson.

Miről írsz?, kérdezte Lola, ahogy kilépett a fürdőből. Végigdől az ágyon, vörösesbarna haja fedetlen vállát érintette.

Egy krimin dolgozom, felelte.

Izgalmas?

Igazság szerint nem is annyira krimi, javította magát Keller, de van egy bűnügyi szál is. Két barátról szól, akik eljönnek ide, és a történet felénél az egyikük meghal.

Miért hal meg?

Nem akarom elspoilerezni. De figyelj, felolvasok egy részletet.

Amíg kiértek a rendőrök, összeszedte minden jegyzetét, és belegyömöszölte őket a hátizsákba. Belenézett a tárcájába is. Kivette belőle a készpénzt, zsebre rakta. A tükör előtt az arcát vizsgálta, vett néhány mély levegőt, és ismét odament barátja ágyához. Olyan volt, mintha aludna.

Tehát krimi lesz, szólt közbe Lola.

Keller elnézően húzta el a száját, miközben arra gondolt, milyen szívesen lefeküdne a lánnyal.

* * *

A Belgrádi Erődben Vajk nem talált semmi különöset. Néhány ágyú, kiszuperált harckocsi meg egy légvédelmi rakéta, aminek a takarásában levizelték a várfalat. Volt ott még egy tizennégy méter magas szobor is, amit az első világháborús szerb győzelem tiszteletére állítottak.

De miért a seggét mutatja felénk?, kérdezte Dominik.

A szobor arccal a Duna felé néz. Kicsit odébb ömlik bele a Száva, oda látni. A folyóhoz egy meredek lejtő vezet. Dominik lemászott.

Délután megnézték a NATO-bombázás gyermekáldozatainak emlékművét. Vajk kibetűzte a cirill betűs írást, és beírta a Google Translate-be. „Minden szép volt. Semmi sem fáj.” Dominik annyit mondott, majd azt írják, egy Milošević-szobor áll itt.

Már miért íránk azt?

Mert ez a gonzó, nem emlékszel? Erre kapjuk a pénzt.

Vajk meg arra gondolt, hogy már akkor ellenszenvesnek találta Dominiket, amikor két hete először találkoztak a kiadóban, de nem tudta volna megmondani, mi az, ami nem tetszik neki benne. Vonzotta a lazasága, a kalandvágya, de ő maga csak a pénzért ment bele a gonzóba. Titokban még mindig reménykedett, hogy a kiadó esetleg elfogad másfajta szövegeket is, hogy ellenállásával meg tudja változtatni a szerződésüket.

Vajk belépett a lakásba, hangosan köszönt, hogy Dominik hallja, megjött. Nem érkezett válasz, úgyhogy bement a szobájába, megnézte a laptopon a napi híreket, válaszolt két e-mailre. Az órára nézett. 16:20, éhes volt. A konyhába menet hangosan szólt Dominiknak, hogy éppen enni készül,

kér-e egy szendvicset. Kivette a hűtőből a vajat, kenyeret vágott, rátett két szelet felvágottat, egy szelet sajtot, hozzá paradicsomot szeletelt, rátette egy tálcára, és mielőtt asztalhoz ült volna, odament Dominik szobájához. Már majdnem fél öt volt. Ha alszik, akkor épp ideje felkelnie. Kopogott az ajtón, benyitott. Dominik hanyatt feküdt az ágyban, nyakig betakarózva.

Hali! Kelj fel, fél öt van.

Nem szólt semmit. Vajk visszament a konyhába, és csinált még egy szendvicset. Hú, de alszik, gondolta, majd a jó kis kolbászos szendvics illata felébreszti. A hűtőből elővette a gyulait, meghámozta, egyenletes, vékony szeleteket vágott belőle.

Tálcával a kezében megállt Dominik ágyánál. Enyhén megrázta a vállánál. Hahó, hoztam kaját.

Semmi reakció.

Kaja, kaja, ismételtette, kolbászos szendvics. Mi van, nem hallasz?

Aztán mintha ösztön vezérelné, megnézte, lélegzik-e.

Nem lélegzett, bassza meg! Ekkor elkezdte pofozni, és könnyörgőre fogta. Kelj fel, Dominik, kelj fel, te szemét, ne játszd a halottat!

De Dominik nem játszotta a halottat. Dominik halott volt.

Hirtelen azt se tudta, mit kellene csinálni. Megtörölte a homlokát, leült egy székre, zihált. Pár perc múlva előkereste a táskájából a biztosítási lapot, és feltárcsázta a megadott számot. Ha a turista bajba jutna.

Legalábbis így mondta el a kitérő rendőröknek a sztorit.

Fogalma se volt, hogyan imádkoznak a szerbek. Vajk megpróbálta ellesni, ahogy keresztet vetnek, mert az is valahogy más volt. Sürgősen szüksége lett volna egy imára, és úgy gondolta, jó lenne helyesen csinálni. Észrevétlenül odaállt az egyik ikon mellé, és oldalt pillantgatva figyelte a középkorú nőt. Nem volt biztos a dolgában, így elhatározta, hogy a következő hívő mozdulatait, aki betér a Szent Márkba, elejétől végéig leköveti.

Máris megjelent egy néni az ajtóban. Ősz haja lilásan világított a templom fényében. Enyhén behajlította a térdét, keresztet vetett, az ikonhoz járult, megcsókolta a keretét, aztán kifelé menet megcsókolta az ajtófélfát is. Vajk megpróbálta utána csinálni, mindenféle meggyőződés nélkül. Beállt, szemben az ikonnal, megrogyasztotta a térdét, keresztet vetett, odalépett a képhez, és némi viszolygással megcsókolta az aranyozott keretet. Zavarában körbenézett, nem figyelik-e. Amikor meglátta a háta mögött álló alacsony nőt, elpirult. Az alacsony nő rámosolygott. Vajk egy bólintással jelezte, kész van, ő következik. Félreállt, és egészen feltűnően nézte. Ahogy keresztet vetett, Vajk rájött, hogy az előbb rosszul csinálta: az ortodoxok –

de legalábbis a szerbek – nem viszik le a kezüket a köldökükig, amikor a Fiúra kerül a sor a Szentháromság felmondásánál.

Mikor kiment a nő, Vajk újrakezdte. Beállt a Mária-ikkal szemben, megrogyasztotta a térdét, száját a kerethez. Dominikra gondolt, és önkéntelenül elvagyorodott. Aztán a hülye rendőr képe ugrott be neki, és vissza kellett fognia magát, nehogy nevéssen. Kifele menet már magabiztosan csókolt meg a templom ódon ajtófélfáját.

Egy óra múlva Vajk visszament a templomba. Ezúttal már a belépéstől kezdve próbálta igazán jól csinálni a dolgokat. A templom bejáratánál lévő szuvenirboltban vett egy Mária-ikont. Otthon, a szálláson egy kék vázának támasztotta, karnyújtásnyira a kék ágytól. Rendezgette a jegyzeteit, de negyedóra elteltével lelkipurdalása lett. Ránézett az ikonra, és keresztet vetett. Letette a tollat, odament a képhez, és két ujjal végigsimított a kereten. De ez mintha nem lett volna elég. Letérdelt, bocsásd meg a mi vétkeinket. Megcsókolt a képet. Aztán még egyszer, és még egyszer. Nem tudott elszakadni a glóriájától és a Szűzanya két oldalát díszítő cirill betűktől. Bocsásd meg a mi vétkeinket, ismételte, bocsásd meg a mi vétkeinket, bocsásd meg a mi vétkeinket, egészen addig, amíg ki nem száradt a szája.

* * *

Miután Lola lejjebb vette a rádió hangerejét, azt javasolta Kellernek, egészítse ki novelláját egy nyomozóval, aki kicsit megszorogatja a főszereplőt. Már miért kéne megszorogatni? Nem elég a lélek szorongatása? Lola érvelni kezdett, hogy a nyomozó nélkül csupán unalmas filozofálás meg sznoboknak való monodrámá lesz belőle. Monodrámá?, kérdezett vissza Keller. Kiskoromban azt játszottuk apuval, hogy minden nap megtanulunk egy idegen szót a Klajn-Šipka szótárból. Keller elmosolyodott. Tetszett neki, ahogy a lány meg akarta győzni. Gondolkodni kezdett a karakteren. A neve mondjuk Radovan Preković lesz. Százados, aki egy kihallgatáson megveri a főhőst. Lola felhúzta a szemöldökét. Ez nagyon klisés.

Jó, akkor mondjuk, és itt szünetet tartott, hogy átgondolja, milyen karaktert szeretne. Idegyengére írom, az nem olyan James Bond-os.

De James Bond nem zsaru.

Az mindegy. Preković százados kikészült a... a depis feleségétől.

* * *

Miért nem menekül el?, gondolta a százados. Megtehetné. Nincs bírói végzés ellene, ez meg itt ténfereg, meg szentképet vesz. A zсарu kabátja zsebébe nyúlt, felmarkolt néhány szem hántolt pisztáciát, és ropogatni kezdte.

Persze külföldi a pofa, úgyhogy nem lenne jó ötlet belemászni az ügybe. De ez tényleg töketlen. A helyében olyan gyorsan lépnék le, ahogy csak tudok. Akinek meg nem kellett volna meglógnia, az bezzeg eltűnt. Bár a legnagyobb probléma nem ez, hanem hogy Ljubicát az se érdekli, hogy tiszta ideg vagyok, mióta az a genetikai vizsgálat kimutatta, hogy nem lehet gyerekünk. Talán nem is lenne időm gyerekekre, gondolta. Egy ideig párterápiára is jártak, de nem sokat segített. Kicsit olyan, mintha külön világban élnék. Engem tökéletesen lekötnek a gyilkossági ügyek, ő meg rákattant a Louis de Funès-filmekre. Képes akár harmincszor megnézni ugyanazt. *A csendőr nőül*, *A csendőr New Yorkban*, *Heves jegyes*, *Jákob Rabbi kalandjai*, már én is tudom kívülről.

De ez a kibaszott debil!, nevetett a zсарu, és még egy maroknyi pisztáciát tett a szájába. Amikor odaadtam neki a jegyzőkönyvet, hogy írja alá, közölte, nem beszél szerbül, úgyhogy nem tudja, mi van leírva, nevetséges.

Nézze, hivatalos szerv vagyunk, és egyelőre nem vádoljuk semmivel. A szállásadó felajánlotta, hogy lefordítja a jegyzőkönyvet. Nem kellett lefordítani. Emlékszem, a debil kék Parkert húzott elő az ingzsebéből, de nem fogott, csak egy kis pacát hagyott a papíron. Aztán hogy is? Felajánlottam a saját tollamat, aztán leléptünk, mert rohadt éhes voltam, és félbe kellett hagynom a levest, amikor riasztottak.

* * *

Vajk a kanapén ült, és próbált valamit kiszűrni a rendőrök beszélgetéséből. Egy szót, egy szófoszlányt, vagy valamit, ami támpontot adhat. Többször elhangzott Dominik neve, meg az övé is, de semmit sem értett az egészből. Tíz perc múlva megérkezett Saniel, a főbérlő, és az egyik rendőrrel átvizsgálták az egész laskást. Saniel szélesen gesztikulálva magyarázott, majd odamentek Vajkhoz. Igyekezett lesújtottnak és kétségbeesettnek mutatkozni. Öt percen keresztül csak a rendőr és Saniel beszélt. Szófoszlányok, Dominik, faszka, bisbis, meg mintha a rendőr azt mondta volna, hogy debil.

Igen, a debil szót tisztán kihallottam. De az is lehet, hogy valami mást mondott, és csak én akartam belehallani.

Vajk lába fel-alá járt. Nem tudott megmaradni a lakásban, leugrott a trafikba, vett egy pakli Marlborót. Két éve szokott le, de most jólesett. Állt az

ajtó előtt, hosszú ujjas ingében dideregve az őszi szélben, és szívta a slukkokat. Hamutartónak egy sörösdobozt használt, a csikket is ebbe tuszkolta bele. Egy óra múlva elszívott még egyet. Másnapra elfogyott az egész dobozzal.

Az a kurva zсарu is csak szerbül tudott persze, gondolta, és én csak annyit értettem az egész hablatyból, hogy faszka, krikri, *debil*. Kétségtelen, hogy rólam volt szó.

Ránézett a zsebében a Parker tollra, és megborzongott. Lehet, észrevette a zсарu, hogy ezt elvettem Dominiktól? Ugyan már, honnan tudná, hogy ez az övé volt? Ne gondolj baromságokra, csak ne gondolj baromságokra! Akár le is léphetsz innen. Rágyújtott még egy szálra. Lassan fújta ki a füstöt, nézte, ahogy eloszlik a légben. A kiadót nem hívta fel. Hadd higgyék, hogy minden rendben.

Másnap reggel a fürdőszobában mormogó hangot hallott. Arra gondolt, a ház alagsorában lévő báról jön, és a szellőzőjáratok meg a csövek közvetítik a hangot. Felöltözött, lement a pékségbe reggeliért, a Tabakba is beugrott. Az egészet rutinosan csinálta, mintha évek óta ott lakott volna. Fel sem tűntek neki a Szerb Márk-templom tornyai.

Visszafelé megnézte a bár. Nem volt közvetlen kapcsolata a lakással. Ettől még a csövek ott lehetnek, gondolta.

Megreggelizett, elmosta a tányért. Finom, csokoládés sütemény volt, Dominik biztos azt írta, hogy ehetetlen, és jobb, ha a turista néhány rúd szalámmal érkezik a városba, ha már elkerülhetetlenül ide kell jönnie.

Talán nem kellett volna belemásznom ebbe az egészbe, gondolta Vajk. Emlékszem, milyen hazugságokat írt Tesláról is. Képzeld, mi történne, ha megtudnák, egy szerb tudós megelőzte a korát, vagy hogy egyáltalán vannak szerb tudósok.

Két cigaretta után benyitott a mosdóba. A mormogás nem szűnt meg, sőt, mintha felerősödött volna. Dominik szelleme, gondolta Vajk, és elhúzta a száját. Aztán már nem is törődött a hanggal. Elment sétálni a városba. Egy ideig céltalanul bolyongott, majd eszébe jutott, hogy a Zepter múzeum a közelben van. Modern kiállítás, installációk, szobrok, kereten túlfolyó képek. Pár napja még Dominik erősködött, hogy ne nézzék meg. Hát most megnézem, te barom. Petko Dodik *Ringlispiel* című festménye különösen megfogta. Három vagy négy ember, nem lehetett pontosan látni, áll egy körhinta körül, amin egyetlen gyerek sincsen. Hazaérve gyorsan befalt egy pizzát. Sonkás-sajtos. Kezet mosott, miközben olyan volt, mintha az egész mosdó mormogott volna.

* * *

Zdravko Čolić egyik dala ment a rádióban. Keller átlagosnak találta. Szokásos balkáni hangszerelés, mondta. Nem tudod, mi a jó zene, mosolygott Lola. Ez nálunk nagyon híres, apunak még vinylen is megvolt.

Elkomorodott. Lefelé nézett, ujjai közé csípve a lepedőt anyagát, folytatta. A NATO-bombázáskor eltűnt minden lemezünk. Vagyis hogy találatot kapott a lakás, és elégték. Valami faszkalap épp odatette a lokátort. Mert nem összevissza bombáztak minket, hanem lokátorokat tettek le, nem tudom, hogyan, és az alapján.

Amikor véget ért a szám, Lola lejjebb csavarta a hangerőt. Egy sort hallgatott. Keller nem kérdezte, de talán éppen ezért kezdte el mondani, amit mondott.

Örülök, hogy rád akadtam a Lastában. Mosolyogni próbált. Ha nem fogadsz be, akkor már nem tudom, mi lenne.

Keller majdnem azt válaszolta, ki ne fogadott volna be egy ilyen kurva jó nőt, de inkább csak bólintott. Lola folytatta. Nem akarlak veszélybe sodorni. Talán, mivel külföldi vagy, téged nem mernek belekeverni.

A szavakat egészen lassan ejtette ki. Mint aki nem biztos a dolgában.

A cégnél, ahol dolgozom... szóval tegnapelőtt megjelent egy zsaru.

* * *

Vajk sorra szívta a cigarettákat, és bámulta, hogyan oszlik el a füst a semmibe. Amikor elfogyott a Marlboro, lement a trafikba egy újabb dobozért, de csak Kék Belgrád volt. Vett három dobozzal. Néha rásandított a mobiljára, hogy keresték-e a zsaruk, de nem hívta senki. Mintha megfélekedett volna róla a százados. Érthető, gondolta Vajk, én csak a második gyanúsított vagyok. Az első a szívmegeállás.

A lakás már eredetileg kék volt, de mintha megváltozott volna a város, és lassan, fokozatosan minden azúr színre váltott volna. Először csak egy halványkékes árnyalat suhant végig a háztömbökön, és Vajk nem is tulajdonított neki különösebb figyelmet. Aztán délutánra, ahogy a Rasavska sarkán befordult a szállása felé, mintha megváltozott volna a pizzázó színe. Nem merte volna biztosan kijelenteni, hogy előtte más színe volt, sosem nézte meg alaposabban, de úgy rémlett neki, nem ugyanaz, mint volt. Estére még több dolog lett kék. A házfalak, a szemetesek, a kirakatban a ruhák. Mintha csak ráömlött volna a tinta az egész városra.

Másnap, amikor felkelt, felfedezte, hogy a takarója is kékké változott. A dizájn lakás kékségébe szerettek bele anno, de most a kék takaró bánta-

ni kezdte a szemét. Mintha egy indigó volna, amellyel átmásolják az életét egy másik lapra.

* * *

Miután Preković százados felhívta a konzulátust a haláleset ügyében, a feleségét is feltárcsázta. Sokáig csöngött ki, biztos valamelyik Funès-vígjátékot nézi megint. Már éppen letette volna, amikor meghallotta Ljubica hangját. Bocs, hogy nem vettem fel, Funès-t néztem. A bágyadt hang meglepte Prekovićot. Hirtelen el is felejtette, mit akart. Hazafelé vegyek felvágottat? Nem ezt akarta mondani. Nem tudta, mit akart. A debil járt a fejében. Hogy lehet valaki ennyire hülye, hogy így keresse a bajt?

Zsebébe nyúlt a pisztáciáért. Egy ideig rágcsálta, aztán eszébe jutott a másik ügy, a fiatal nővel. Lola, mondta ki hangosan a nevét, miután letette a kagylót. Milyen jó bőr lehetne. Csak tudnám, hová bújt a kis vörös.

A szekrényhez lépett, fellapozta a nő aktáját. Név, cím, ott nincs, már megnézte. *Gyanúsított feltehetően lelőtte munkatársát satöbbi.* Preković bólintott. Már csak az ujjlenyomata kéne a fegyverre. Ha megtalálnám a vöröskét, onnan kezdve gyerekjáték. *Huszonnégy éves nő, százhatvanegy centi, vörös hajú, nővére egy NATO-bombázásban halt meg, szülei elváltak, anyja Kanadába emigrált, apja nyugdíjas, címe: Vuka Mandušića 26.* A százados a kiszállt a helyszínre. Reszkető öregember nyitott ajtót. Talán parkinsonos. Lolácska?, így mondta, Lolácska dolgozik. De két hét múlva lesz a születésnapja, akkor biztos átjön.

* * *

Lassan a cigaretta sem segített, Vajk annyira ideges volt. A fürdőszobában fülét a falhoz tartotta. Tisztán kivehető volt, hogy valahonnan belülről, vagy inkább valahonnan a *túloldalról* jön a mormogó zaj. Keresgélni kezdett a nappaliban. Kihúzta a fiókokat, kinyitotta a szekrényeket szerszám után kutatva, amivel kibonthatná a falat. A lakás tökéletesen fel volt szerelve, de arra nem gondolt Saniel, hogy egy vendég majd vésni akar. Vajk visszament a fürdőszoba falához. Rugdosni vagy ököllel ütni nincs értelme, gondolta, ide véső és kalapács kell!

Megnézte a neten, hogy mondják szerbül, kalapács. A szót átmásolta a keresőbe, és tíz-tizenöt perc böngészés után talált egy barkácsboltot, néhány villamosmegállóra a Rasavska utcai szállástól. Órájára nézett: félóra zárásig. Még a laptopját sem kapcsolta ki, annyira sietett. Cipő, kabát, gyors mozdulattal bezárta az ajtót, és rohant a villamoshoz. Az úton végig a térképet

memorizálta, hogy gond nélkül odataláljon a megállóból. Annyira belemerült, hogy majdnem továbbment.

Már csak tíz perc volt zárásig. Az utat futólépésben tette meg. Közben a szél kikezdte a szemét, amitől elkezdett könnyezni, és úgy lépett be az üzletbe, mint aki éppen bög. Kifizette a szerszámokat, és sietett haza, a kék lakásba.

A szállás közelébe érve gyorsabban kezdett verni a szíve, úgy lépkedett, mint egy gonosztevő, akinek a hátizsákjában gyilkos fegyver lapul. Belépve gyorsan ivott egy csésze teát, és még a kabátját sem vette le, úgy térdelt a mosdó falához. Fogta a vésőt meg a kalapácsot, és bontani kezdte a falat. A megrepedt vakolat darabokban mállott le. Odaillesztette a szerszámot, és ezúttal nagyobb ütést adott. Véső, kalapács, ütés. Véső, kalapács, ütés. A térdénél felgyűlt a sirt. Egészen kimelegedett. Kabátját a vécé lehajtott deszkájára tette, majd folytatta a munkát. Véső, kalapács, ütés. Véső, kalapács, ütés. Arra nem is gondolt, hogy a kopácsolásra felfigyelhetnek a szomszédok, hiszen elvileg nem volt szomszéd.

Mikor egy apró lyuk keletkezett a vastag falon, benézett, de nem látott semmit. Sötét volt. A mormogást mintha két ember beszélgetése váltotta volna föl. Megdörzsölte a szemét, belesett megint.

Igen, az egy ágy. És rajta egy férfi és egy nő sziluettje.

* * *

Muszáj állandóan ezt az adót hallgatni?, kérdezte Keller.

Mi bajod vele?

Keller válasz helyett csak mosolygott. Kivillantak hófehér fogai. Amikor rájött, semmi vicces nincsen benne, elkomorodott, kicsit el is szégyellte magát, hogy válasz helyett csak bárgyú képeket vág. Azt ajánlotta, olvas Lolának még a készülő műből, azzal is telik az idő.

Megjelent rajta a bűnösök arckifejezése. Micsoda egy rohadt nap, mondta, csak úgy magának. Az a zsarú már lehet, hogy nyomon van. Lényegében bármikor beállíthat. Hirtelen nem is értette, hogyhogy nem jött eddig. Majdnem csalódott volt. Hátára vette a táskáját.

El fognak kapni, vágott közbe Lola. Keller megállt az olvasásban.

A zsaruk vadászni fognak rám, tudom. Lehajtotta fejét, sokáig nem szólt.

Láttam, ahogy az a zsarú igazoltatja azt a srácot, és amikor a zsebébe nyúlt, hogy elővegye a papírjait, lelőtte. Aztán kivette a pénzt a srác zsebéből. Én csak az ablakból láttam, de így volt. Egy pillanatra rám nézett,

én meg berohantam az első diszkóba. Nem volt más megoldás, értsd meg, hogy nem volt más megoldás. Megremegett a sírástól. Én csak titkárnök vagyok annál a cégnél. Már csak ketten voltunk az épületben. Akkor jött az a szemét. Köszönt, mondta, hogy rendőrség. Csak az ablakból láttam az egészet. Haza akartam menni, erre. Az a rohadék meg lelövi.

* * *

Másnap Vajk kora reggel felkelt. Összecsomagolt félóra alatt, begyömöszölte a hátizsákjába mindent, a jegyzeteket, a laptopot, a ruhákat. Az ikont külön zacskóba tette. Vett a boltban egy túrós tekerccset, amit a lakásig menet befalt, a hátizsákot kikészítette az előszobába, aztán elment a Belgrádi Erődbe, a győzelmi szoborhoz. Az emlékműnél eszébe jutott, hogy a seggét mutatja felé. Átmászott a kerítésen, és a meredek lejtőn leereszkedett a Dunához. Nézte a vizet, és arra gondolt, hogy jó lenne most sírni. Nem is Dominik, hanem saját maga miatt.

Zsebébe nyúlt, kivette a mobilját, kikapcsolta. Egy ideig forgatta a kezében, aztán lendületet vett, és a vízbe hajította. A csobbanás alig hallható. Vagy két percig nézett még utána, valahová a folyó mögé, mielőtt visszaindult a kék lakáshoz. Gond nélkül hazatalált, térkép és kérdezősködés nélkül. Nem véletlen, mosolygott magában, nem volt felesleges az utóbbi három napot ennek az útvonalnak a memorizálásával töltenem, és többször megtenni a távot oda-vissza.

Az előszobában felkapta a hátizsákját, még egyszer benézett a szobájába, hogy ellenőrizze, minden rendben van-e, majd amikor a kilincsre tette a kezét, úgy érezte, Dominik lakrészét is illene megnéznie.

Benyitott. A szoba érintetlen volt. Vajk odalépett az ágyhoz, ahol Dominik azon a délutánon olyan csendesen feküdt holtában. Vajk egészen halalkan annyit mondott, viszlát. Majd hozzátette: te barom.

A lakáskulcsot bedobta a postaládába, a kaput behúzta maga után, mint egy jó vendég, és az első sarkon a Kneza Mihailánra fordult. Arra gondolt, hogy érkezésük napján ezen az úton jöttek Dominikkal. Eljutott az első kereszteződésig. A lámpa pirosat mutatott. Összehúzta a kabátját a kora novemberi szélben. Nézegette a falon a cirill betűs plakátokat, meg az óráját, hogy eléri-e a vonatot.

Hirtelen rohamrendőrök sorfala tűnt fel a sugárút másik oldalán. Vagy hatvanan-hetvenen gyülekeztek a kék város kék falai előtt. Vajk annyira bámulta őket, hogy nem is vette észre, közben a lámpa váltott. Igyekezett lep-

lezni félelmét, és azzal nyugtatta magát, hogy ha józan ésszel belegondol az ember, egyáltalán nem biztos, hogy miatta vonultak fel. Előkotorta a cigarettát, és rágyújtott.

Nincs semmi baj, ismételte, miközben a Kék Belgrád füstölt az ujjai közt. Ez nem miattam van. Meg kellett állnia, annyira zihált. Eldobta a cigarettát, és a park hideg kőkerítésére ülve várt, amíg visszaáll a normális légzése. A mellette lévő utcában is feltűnt egy seregnyi rohamsisakos.

Nem lehet, hogy így legyen vége. Arra gondolt, elő kéne vennie a Mária-képet, hogy vigaszt keressen benne. Bocsásd meg a mi vétkeinket, motyogta maga elé. Bocsásd meg a mi vétkeinket. Nem volt nála tükör, se mobiltelefon, hogy ellenőrizni tudta volna, de úgy érezte, megjelent rajta a bűnösök arckifejezése.

A rohamrendőrök nem mozdultak a helyükről. Nyugtatta magát, hogy nem érte jöttek, hogy nem tudnak semmiről, nem tudják, hogy le akar lépni a városból. Amikor meglátta őket, a fejében máris lejátszódott, ahogy elkapják. Majd a pofámba ordítják, hogy bisbis, és megbilincselnek.

A szívverése kissé lassult, folytatta útját a Kneza Mihailán. Előre nézett, csakis előre. Figyelt a lépteire, hogy még véletlenül se tűnjön úgy, hogy siet. Túlélem, hajtogatta magában, túlélem. És bocsásd meg a mi vétkeinket. Csak egyenesen előre. Hadd lássák a fakabátok, hogy nem előlük futok, mintha egy hullát hagytam volna magam mögött.

Vajk átment az utolsó zebrán, és belépett a lebontásra ítélt pályaudvar sötétségébe. Különös elégedettséget érzett. Még mosolyogott is. Egy jegy Budapestre. Csak oda. Az indulásig negyedóra volt. Körülötte minden csendes. Semmi nem utalt rendbontásra, forradalomra vagy bármi különösre. Mintha az Kneza Mihailán végigvezető út rossz álmom lett volna.

Megállt a pályaudvar kapujában, és még egyszer visszanézett Belgrádra.

Ugyanolyan emberek indultak munkába, intézték az ügyeiket, mint Pesten. Ugyanúgy kelt át az úttesten az anyuka a gyerekeivel, kézen fogva, és a pirosnál várakozó autók között ugyanúgy kéregetett a hajléktalan. A látványtól Vajk kis híján elzékenyült. Megkereste az egyes vágányt, és felült a vonatra. Ahogy elhelyezkedett, eszébe jutott, hogy „kék, mint a rohamrendőrök uniformisa”.

A vonat időben indult. Szemben egy jól öltözött férfi magyar nyelvű újságot olvasott. Ma focimeccs lesz, mondta, azért vonult ki a rendőrség.

Micsoda? Tehát nem miattam? Nem miattam van ez az egész. Ezek semmit se tudnak arról, mi történt. Kuncogott, próbálta visszatartani a nevetést, de mikor érezte, nem sikerül, hangos hahotában tört ki.

Preković százados a zsebébe nyúlt. Hat vagy hét szem hántolt pisztáciát tett a szájába. Nyugodtan rágott, miközben úgy emelte a telefonkagylót a füléhez, mintha tudná, Vajk úgyse veszi fel. Próbálta mobilról és vezetékéről felváltva, sőt, a kollégák telefonjáról is. Be kellett rendelnie kihallgatásra. Két nap sikertelen próbálkozás után elment a lakásra. Resavska utca 30. A szállásadó készséges volt, egyből a százados rendelkezésére állt. Csöngettek az illem kedvéért, aztán amikor már öt perce fagyoskodtak az ajtó előtt, Saniel kinyitotta a kulcsával. Végigkutatták a lakást, de a magyar elűnt a cuccaival együtt.

A fürdőszobában rábukkantak a kibontott falra, mellette a törmelékkal. Egy nagy lyuk, a padlótól tizenöt-húsz centire. Preković százados a fejét csóválta. Ez nemcsak hülye, de idióta is.

Lakik valaki a szomszédban?, kérdezte Sanielt.

Arra nincs szomszéd.

Preković letérdelt a mocsokba, és belesett a lyukon. Márpedig van ott valaki, mondta, figyelje csak! Csöndben maradtak, és ekkor világosan hallhatóvá vált a beszéd.

Ketten voltak, egy férfi és egy nő. A százados újra benézett, és meglátott a sötétben egy sziluettet. Mintha egy fiatal nő ment volna el előtte, aztán leült az ágyra, ahol egy férfi törökülésben írt a laptopján. A háttérből mintha egy Tina Turner-szám hallatszott volna. We Don't Need Another Hero.

Saniel is odahajolt a réshez. De ez hogy lehet?

Preković százados bevilágított a résen a mobiljával. Így már egyértelmű volt. Van ott valaki. A mosdó mellett meglátták a szerszámokat. Preković kézbe vette a vésőt és a kalapácsot. Ha megengedi, mondta, és vésni kezdte a falat. Hangos kopácsolás, a százados úgy érezte, már túl hangos. De a két sziluettnek a másik oldalon mintha fel se tűnt volna. A nő csak feküdt az ágyon, a férfi meg gépelt. A százados levette a kabátját, a homlokát törölgette, folytatta a vésést. Nyugalom, a biztosító kifizeti. Van biztosítása, ugye?

Preković vésott, és közben azt gondolta, baszd meg, Ljubica, látod, már egy órája ezt a szart bontom, te vagy a hibás, amiért nem lehet gyerekünk. Még azt a kölyköt is elintéztem, legyen pénz az implantátumodra. A didkópumpálásra meg a bali nyaralásra. Látod? Látod?

Mikor a lyuk kiterébélyesedett annyira, hogy nagy nehezen át lehetett rajta kúszni, Preković elővette a pisztolyát. Csak a biztonság kedvéért, mondta. Majd beleírom a jelentésbe, ha muszáj. Négykézlábra ereszkedett, hogy áthajoljon a lyukon.

Amikor már félig a másik oldalon volt, elkiáltotta magát. Rendőrség! Kapcsolják fel a villanyt, és jöjjenek el az ágytól feltartott kézzel.

Az árnyalakok egymásra néztek, feltápáskodtak, a nő felkattintotta a világítást. A fickó vadidegen volt. De a nő, a rohadt életbe!

* * *

Azt hiszem, eltalálta.

Ez volt Keller első gondolata, ahogy Lolára nézett. A lány mozdulatlanul feküdt az ágy mellett. A pisztolylövésre Keller önkéntelenül a füléhez kapott. Remegett. Basszus, remélem, Lola nem halt meg.

A rendőr, Kellerre szegezve a fegyverét, teljesen előkészült a lyukból.

Faszka, bisbis, mondta, és lekapcsolta a rádiót. Lehajolt megvizsgálni Lola pulzusát, közben folyamatosan beszélt. Kérdéseket tett fel, majd amikor válasz nem érkezett, rossz angolsággal annyit mondott: she dead.

A rendőr a zsebébe nyúlt, és felmutatta igazolványát. Keller megérezte az enyhe pisztáciaillatot. Sírni kezdett, hang nélkül.

Antal Balázs

BALLADA A VÉR VONALÁRÓL

idebent még mindig mamaszag van
mi az emeleten laktunk
ő meg odalent jött-ment
néha leült az előszobában
és hangosan valami szent énekbe kezdett
időnként úgy éreztük nem bírunk megmaradni tőle

már mindjárt tizennyolc éve hogy kiköltözött a hegyre
nekem meg lassan harminc hogy eljöttem
anyuék laknak a szobáiban
és már alig vannak meg a dolgai
asztala két kissekreénye itt nálam
a nagy szekrények otthon a garázsban
a többi a rokonoknál
vagy megvették akik minden olcsó holmit megvesznek
és vajon hol az olvasók a krisztuskeresztek
a kép az ágya felől meg az imakönyve

életének még van pár tanúja
de nincsen tanulsága
elmúlt és ennyi

született kilencszázhuszonnégy januárjában
soha nem tudtam a pontos napját
kilencvennyolc éve
kicsike házban a cigányszög völgyében
bányász gyerekének
hat testvér közé másodiknak
férjhez ment negyvenötben
bányászhoz öreg legényhez nagyapámhoz
ki a háborúba azonmód visszament és ott fogságba esett
és évekig nem jött haza onnét

aztán mikor végül igen
két évre rá hirtelen meghalt
azalatt született apám
kivel maga maradt egyedül iskolázatlan
mert csak négy elemi és két ismétlőt végzett
miként a falusi asszonyok mind akkoriban

nem tudta mihez kezdjen
csak azt hogy nem megy soha férjhez
ne legyen apámnak semmilyen mostohája

meggyűlhetett a baja nagyapa testvéreivel
féltestvéreivel mert ő maradt az antal-házban
a régi parasztportán
de erről nem beszélt soha senki
csak onnan tudom hogy nem is köszöntek vissza
ha rájuk köszöntem

odavették a falusi tanácsházára
takarítónőnek fűtőnek hivatalsegédnek
a vadkatolikust a kommunisták
kik nem voltak kommunisták olyan nagyon
viszont maguk is katolikusok annál inkább
azért a háta mögött úgy hívták isten irén
napközben széndarabokat dugott el a tanács körül
az udvaron vagy az iskola környékén
este harisnyát húzott a fejére a hátára kötötte apám
és visszament értük
hogy ne fagyjanak meg
és nem volt mindig kenyér a házban
mely hamarosan düledezni kezdett
akkor apámat öreg szüleihez adta
kik addigra már ózdon laktak egy kicsi kunyhóban
az akkori város szélén egy másik valóság szegényeiként
ő meg kibőjtölte a szó szoros értelmében
az építkezés árát keserves évek alatt
és aztán meg is építtette a házat
amelyben felnőttem

élete java addigra eltelt
igazából csak a testvéreire számíthatott de
és rokonként jegyezte a fél falut de
a másik fele felét jó ismerőseként de
és barátai is akadtak a szomszédságban de
attól még egyedül volt
úgy kellett talpon maradnia
abban az időben ami nem kínált
még olyan biztonságot és nyugalmat se mint a mai
és amikor mindenki jégverte szegény volt magyarországon
közben a katolikus istenben
nem szűnt meg egy pillanatra sem hinni
azt akarta hogy apából pap legyen de nem lett
és sohasem lehetett semmivel sem annyira felidegesíteni
mint a hitetlenséggel velem ezért veszekedett
mire válaszul meg persze csak azért se
de sosem haragudott olyan nagyon rám
minek mikor volt elég haragosa rossz szomszédja
mert a magányos viaskodásban megkeményedett
és meg is bizonyosodott a saját igazáról
hiszen át kellett verekednie magát kettő helyett is minden
mikor az asszonyokat semmibe se nézték
csak apám meg én tudjuk hogy volt benne kétely bőven

nem mondható el minden történet
és ennyiből nem érthető meg minden
talán még többről sem

a testvérei mára meghaltak
egy kivételével szép kort értek meg valahányan
bár elérte mindőjüket a huszadik század vagy így vagy úgy
a gyerekeik is fogatkozni kezdtek már ők sincsenek meg mind
az unokák vagyis mi meg szétszóródtunk a földön
mama családnevét csak egyikünk viseli de vele sosem találkoztam
egyedül én vagyok már csak a keltetőakol az ólmeleg közelében
és én is csak néha
sokkal kevesebbet mint amennyit szeretnék

pedig tudom hogy onnan a cigányszög mélyi házból
indultam el részben én is és lettem azzá aki vagyok
és mivel nekem magamnak sosem volt az erőt az akaratot
valahogy onnan préselte belém a vérrel az ő akarása is
a félvilágon át
amely a javát levette de még a maradékából is megélek
annyira amennyire
ám akkora terheket nem tudnék cipelni
mint amekkorákat ő cipelt
a töredéke alatt megtörök férfiként is
tanult emberként is nem is egyedül állva
és arra gondolok hogy talán amit adott nem is pont erre szánta
ahogyan élek és érzek az életemről
pedig ő ritkán mondta hogy csinálj amit akarsz
vagy csak haragjában

amikor meghalt hazamentem nekiálltunk a dolgait összeszedni
egy bögréből vigyorgott ránk a műfogsora
tanakodtunk vajon mit csináljunk vele
végül a szemétre löktük nem ez az a relikvia amit nagyon
őrizgetnénk
ám már mindjárt másnap ránk kiabálta egy öreg szomszédasszony
hogy ugyan miféle emberek is vagyunk
még nincs eltemetve se a protkóját kidobtuk máris
és hosszasan sorolta még a bűneinket amiképpen míg élt
mamával is mondták egymással mindig a magukét egymásnak

persze nevtünk az egészen azon az asszonyon akkor
nem is ott lakott még csak oda se látott
ehhez turkálnia kellett a szemetünkben a házukhoz settenkedve
de vajon mit is keresett ott
ám a mondatai mégis csak itt vannak nem múlnak
mert van ami nem múlik
mint ahogy a vér sem válik vízzé ahogy mondják
és szagok illatok sem szellőznek ki a fejből
mert a fej nem egy huzatos szoba
„ugyan miféle” leng bennem a visszhang majdnem húsz év óta

hogyha legalább megtanultam volna tőle amit ő tudott
nagyon akarni és hogy hogyan kell ezerszer is felállni a földről
és összeszorított foggal is az igazamnak érvényt szerezni
és szeretni önzetlenül és önfeláldozón a lemondásig
és még egy kicsit többet az égi összeköttetésről
legalább ezt is tudnám

ámde nem tanultam
most meg már késő
ennyivel idáig lehetett eljutni nem tovább
ahol „ugyan miféle” károm napra nap a visszhang
és csak lassan esik le hogy rosszul kérdez
azért nehéz a válasz

mert ki így elengedi azokat akik úgy szerették
annak ugyan van-e bármiféle jelleme egyáltalán

vagy csak tompa visszhangja lüktet ki belőle szerte
a vérvonal túlvégén egy nagy szív dobogásának
ahogyan lassan elhallgat
este még hallani
reggelre meg már nem

MINDEN KEZDET...

„Nem hiszem el! Őszintén, ezzel a társasággal? Én? Ezt tuti nem gondoltam jól át. Muszáj neked hátradönteni a széket? Gondolhatnál másra is. És egyébként is, esküszöm, ha még egyszer elmondod a fiadnak a telefonban, hogy a töltött tojás a hűtőben van, meg kell enni!, én nem tudom, mit csinállok.

Úgy is van, recsegy csak nyugodtan a tasakkal, nem számít, hogy hajnali három van. Ugyan, ki aludna ilyenkor?

Még jó, hogy nem ült mellém senki. Csak az kéne, meg is bolondulnék.

Na, ez most komoly? Heh, úgy néz ki, mint Tina Turner harminc éve. S még jól is érzi magát, pfuj!

Jaj, de okos vagy, Istenem! Na és aztán ha már évek óta jársz ide? Nem sokra mentél vele, láthatóan.

Ne, ne, ne, ne! Ne gyere ide, és ne mosolyogj! Én is láttalak már valahol, de attól még nem fogunk bájcsevegni.

Én nem tartozom ide, pikk-pakk összedobom a pénzt, és el is húztam. Nem kell itt nekem se barát, se barátnő. Hagyjon békén mindenki! Rólam aztán nem kell tudnotok semmit. Jó nekem a háttérben.

Nem hiszem el. Nekem egyetemi diploma van a kezemben, és világmegváltó terveim. Mi a francot keresek itt?

Jó, Andi, nyugodj meg! Mi bajod van mindenkivel? Ezt nem csinálhatod! Summa summarum, két hónap. Bárhogyan kibírod. Tudsz te magaddal lenni! Bújj a könyveidbe, vagy egyszerűen álmodozz! Lépj le, képzeletben, az megy neked! Nem kell beőrlődnöd. Lásd magad előtt a célod!

2015 júliusában vagyunk, nem sokkal az államvizsgám után, körülbelül ez a monológ játszódik le bennem, míg negyvenedmagammal meg nem érkezem az észak-németországi Kirchellenbe, Umberg cégéhez, ahol málnaszedéssel szándékozom megkeresni azt a pénzt, ami legnagyobb álmom, azaz afrikai utam megvalósításához szükségeltetik. A Hof Umberg kicsi cégnek számít a maga nemében. Egyszerre körülbelül száz-százötven vendégmunkást foglalkoztat, lengyeleket és romániai magyarokat, olyan harminc-hetven százalék arányban. Kora tavasztól késő őszig ad munkát, ültéstől be- és eltakarításig. A fő attrakció persze mindig a nyári hónapokban

van, amikor berobban a termés. Főként gyümölcsöket termesztenek, mint málna, eper, szeder, alma, szilva, de van spárgaültetvénye is.

Hogy is mondtam? Nem kell tudnotok rólam semmit? Igen ám, csak-hogy hírnökeim előttem érkeztek...

Huszonhat órányi kényelmetlenkedés, belső harc és zötykölődés után egyszer csak egy barakk-utcában leparkol a nagy fehér busz. Sőhajtok egy nagyot, leszállok és indulok a csomagom után, amikor egy fiatalember ugrik elé. Azaz indulnék, ha utastársaim nem vívnának élet-halál harcot a csomagokért. Vajon mit nyer, aki hamarabb össze tudja kaparni az övét? Ha fogyasztó volnék, most becsszó rágyújtanék, s nagy nyugisan végignézném a lökdösődést.

– Bizonyára te vagy Magdi lánya. Hol keressem a csomagod? Hehh, jó kis szalmakalap, vigyázz rá, jól jön majd Afrikában! – szólít le a srác, intve fejével, hogy kövessem.

Mi van? Ah, igen, én vagyok. Magdi lánya. És máris melengeti a lelke-met a gondolat, hogy az én drága édesanyám vár rám. Nem vagyok egyedül a nagyvilágban. Most még nem.

* * *

Olyan, mintha egy kis faluba érkeznék. Csak épp kétoldalt nem házak, de kis fehér pléhdobozok, konténerek szelik az utcákat. Én barakkoknak nevezem. Egy koncentrációs táborra asszociálok, ahogy végignézek rajtuk. Bekukkantva ezt a hatást még tetőzik a benne lévő rácsos ágyak. Háromszemélyes lakosztályok ezek, fekvőhelyekkel, asztalkával, hűtővel.

Engem végigvezet egy soron a csomagomat vivő fiú, aztán túl a barakk-utcán, egy házikósor előtt állunk meg. A mellékhelyiség melletti ajtóra mutat, jelezve, hogy ott fogok lakni. Az órájára pillant, s mondja, hogy mindjárt Magdi is itt lesz. Azzal a táskám a lábam mellé huppan, s mielőtt bármit kérdezhetnék, már iparkodik is tovább. Hát jó... Próbálok felmérni a terepet. Az én ajtómból két középkorú nő lép ki, arrébb kell húzódnom, hogy helyet adhassak nekik, hisz hatalmas táskákat tuszkolnak kifelé. Jó ég, mit visznek haza? Mert igen, utaznak haza a megforduló busszal. Így tudok én a helyükre költözni. Hm, azt hiszem, házikóban lakni kiváltság, hisz amíg a szem ellát, barakkot látni mindenhol, de házikó csupán tíz darab van összesen. És bár nagyobbak tűnnek, csak kétágyasak.

Összehúzom magam, amilyen kicsire csak tudom, és a táskámon ücsörögve figyelem a kicsi világot, amelybe csöppentem. Nyüzsgés van. Vannak, akik tányérral a kezükben igyekeznek az ebédsztásra. Mások bandába szer-

veződve ráérősen, kacarászva iszogatnak, ők a szabadnaposak. Egy bajszos alak cigarettát tölt. Egy fiatal lány mosott ruhát tereget. Csupa hétköznapi elfoglaltság. Senki nem szól hozzám, de hosszan néznek valamennyien. Aztán a ház sarkánál gumicsizmás, hasi tasis sor üti fel a fejét. Jönnek a málnaszedők, ebédidő van. Csaknem a sor végén az én anyukám is befordul a sarkon végre. Jó ég, március óta nem láttam. Július van. És mióta nem laktunk együtt. Tudunk mi még együtt élni egyáltalán?

Elsőre nem is tudunk mit kezdeni egymással. Csak ölelkezünk. Annyi kérdésem lenne, de számára ez is egy munkanap. Rövid a szünet. Ebédért kell menni, aztán ebédelni, kávézni, pár percre kinyújtani a lábat, és már kell is indulni vissza. Találkozunk este.

Délután elkezdem átköltöztetni a házikóba. Eddig barakkban lakott, ma hazamennek a lakótársai is. Legalább annyira haladtam, hogy az ajtón belül kerültem. Berendezkedhetek és várhatom, amíg valaki szól, hogy megyünk az „iskolába,” azaz megmutatják az újoncoknak, hogy mivel is fogjuk keresni a duzso eurót. Mert így mondják.

JÁTSSZUNK HÁBORÚT!

A világháború nem harmadik osztályos tananyag. Viszont a tanító néni úgy gondolta, itt az ideje meghívni az osztályba Márton bácsit. Ugyanis úgy hírtelt, hogy már-már felütötte nála a fejét az időskori demencia. Ő volt az utolsó ember a faluban, aki megélte mindkét világháborút, mi több, a másodikban a fronton is harcolt. Így hát elhívta, hogy meséljen nekünk, harmadikosoknak arról, hogy hogyan is zajlott, és élte meg egy falunkbeli e két jeles eseményt.

Kezdetben csupán annyit jelentett ez számunkra, hogy elmarad a sokunk által kevésbé kedvelt matek. Kezünket hátra téve, némán, kissé zavarban fogadtuk a botjával hangosan csoszogó öregurat. Kiült az osztállyal szemben előkészített támlás székre, és mesélt, mesélt, mintha csak tegnap történt volna.

Nem értettem mindent, sőt. Mégis elindított bennem valamit. Elindult a belső mozi, s többé nem tudtam szabadulni tőle. Rettegni kezdtem, hogy

kitör a háború. Hetek, hónapok teltek el így. Minden zajra összerementem, rohantam az ablakhoz, mert azt hittem, jönnek a tankok.

A kertünk végében volt egy tornácos parasztház. A nagyszüleim laktak ott, amíg éltek. A ház alatt volt egy verem. A pityókát tartották ott az öregek. Azelőtt beleborzongtam a gondolatba, hogy lemenjek oda, a sötét lyukba. Most úgy gondoltam, ez lesz a menedékünk, ha itt lesz a háború. Elkezdtem mindenfélét lehordani, amiről azt gondoltam, hogy hasznunkra lehet a nehéz időkben. Tartós élelmiszert, tüzelőanyagot, meleg takarót. Egyszer meg is verődtem. Mert a nagy szobánk zöld díványáról eltűnt a meleg kasmírterítő. Csak hebegtem-habogtam, amikor anyu számonkért. Nem tudtam észszerű magyarázatot adni. Fel nem fedhettem a titkomat.

Éjjelente, amikor szobámba a zárt ajtó mögül is beszűrődött apám alkoholtól fékezhetetlen ordítása, azt képzeltem, hogy nem az ő, hanem katonák hangja ez. A nagy fekete plüssbálna uszonyait fontam derekam köré. Lehunytam a szemem, szorítva, s arról álmodoztam, hogy éppen apám ölel át szorosán. Ott, a sötét veremben. Kint dúl a háború, de ölelésében én biztonságban vagyok.

Egy napon lebontották a parasztházat. S vele lebomlottak az én háborús szorongásaim is. Persze, a háborúk története mint tantárgy, azért a gyengém maradt. Tankot csak múzeumban láttam, görcsbe is rándult a gyomrom. De felcseperedtem. Apa lettem magam is.

A fiam most hatéves. Rajong mindenért, ami zajos. A játék puskákért, katonásdiért, a harci fegyverekért. A munkából hazaérve újabb és újabb játékokkal áll elő. Ma így fogadott:

– Apa, játszunk háborút!

Letérdeltem mellé. Átöleltem, amilyen szorosán csak tudtam. Meglepődött kisse, tétovázott egy pillanatig, aztán dacosan eltolt magától.

– Apa, te nem is tudod, mi az a háború.

KAPUFA

Melegítünk. Nem nagyképűségből, de biztos, hogy nyerünk. Nem először fogunk ezzel a csapattal játszani, simán vertük őket mindig. Így biztosan pályára állhatok én is. Amúgy sincs nagy tétje a mainak, amolyan edzőmérkőzés.

Kilátogat a mérkőzésre a sportpszichológus is. Én vagyok az első esete egyetem után. Nem is tudom, büszke kéne erre lennem? Talán inkább ciki. Írószert és füzetet szorongat a kezében. A palánk sarkánál figyelőzik, a mi kapunknál. Engem bámul. Engem, aki mindig csak kapufát dob. Fel-tett szándéka kideríteni ennek a pszichológiai hátterét.

Sanyi bácsi, az edzőnk felállít a kezdő hetesbe. Akkor szokott engem beállítani, ha már akkora fölényel vezetünk, hogy nincs veszíteni valónk az én kapufáimmal sem. Mindenki azt hiszi, hogy bravúrozni állok fel. Sőt, mekkora tehetség, hogy mindig kapufát tudok dobni. Aztán vagy lesz belőle gól, vagy sem. Ez már mellékes. Csak én és Sanyi bácsi tudjuk, hogy valójában én nem vagyok erre képes, csak kapufát dobhatok. Tudom, most azért kell játszanom, hogy megfigyelhessen a pszichológus. Próbálok természetesen viselkedni. Zúdítom is a kapufát rendesen, nagy őrjöngés, tapsviharok kíséretében. A közönség imádja. Már legalább az ötödiket dobom, hopp, gól is lett belőle, amikor találkozik a tekintetem az apáméval. Elfordítja a fejét.

Második félidőben már szinte csak a cserepad játszik. Inkább edzés volt ez nekünk, mintsem mérkőzés. Több mint tíz góllal, játszi könnyedséggel nyerünk.

Meccs után, mint mindig, körbe ülünk a pályán, és Sanyi bácsi kiértékeli a játékot. Ezúttal részt vesz a kiértékelőn a pszichológus is. Mi több, szót kér. Néhány csapattársammal szeretne szóba állni a kabinetjében az „én ügyemben”. Még az edzőt is behívatja.

A meccsre kilátogatók már nagyrészt szétszéledtek, az utolsók közt hagyja el apu is a csarnokot. Azon gondolkodom, vajon el kéne mondanom, hogy csupán egy embert kéne behívatnia, nem az edzőt és nem a társaimat. Azt az egyet, aki, ha néz, görcsbe rándul a gyomrom, reszket a kezem, nem tudok összpontosítani. Aki kilátogat minden meccsemre, még ha száz kilométereket is kell utaznia. S ha véletlenül mégsem? Lelki szemeimmel akkor is látni vélem szigorú szemeit, elégedetlen arcát. A kézilabdalegendát magát, aki több évtizedes pályafutása alatt talán egyszer sem dobott kapufát. Apámat, akinek, ha belepusztulok sem tudom folytatni, sem befejezni elkezdett álmait.

EXODUS

Van, ki a sírkövet is elhantolná,
és anyanyelvre tanítja a semmit,
mégis a rózsák arcán szakad könnye.

Átmesterkedi magát a halálba,
de nem menekszik át, csak göndör emlék,
és azt is visszaküldi megbocsátás.

A felejtés dús cselekedete
kizár magunkból – s akkor megtörténik,
kire vártunk, a senki. Vagy a május.

Vonakodás az összefüggésektől:
ennyi a bűn. Helyeselt zarándoklat
körpályán jár, mint felhők intézői.

Eszméletig férkőző kegyességek,
köd végtagjai, elgyónt zsinagógák
esdő árnya, bíborban született vér!

Az oszlop is szent, nem csak meglakója,
elidőzni az eltérésben hajlik
barbár imádság haszid hold alatt.

Az érintkezés múlhatatlan búcsú;
a származás félig megérkezés.
Hontalan lenni, mint az igazságok?

Kertbe csalt vad tesz kertésszé vadászt.
Testvér, aki magával kiegészít.
De ami kitudódik, mindig Isten.

Lassúságot üres szív szaporáz,
és felszárítja szurkos álmainkat
a hajnalok ortodox reneszánsza.

Tomaji Attila

SMS

Mobilján megvillan az írás, *apád meghalt, gyere haza*. Egy fiú sem kaphat fontosabb üzenetet, persze még kikérheti az újabb üveg bort,

az épp olvasott könyvet befejezheti, ikeás ceruzacsonkjával aláhúzó itt-ott pár fontosnak tartott metaforát, a vetetlen ágynak eshet valakivel,

hogyan az állatot szabadon engedje, s az élvezet verítéke keveredjen könnyeivel, nedvekkkel, naplóját felütve bejegyezheti a napot, órát,

percet, ahogy korábban a többi lényegesnek hitt életeseményt, aztán elindul, hogy ha hívták, hazaérjen a haza nélküli házba,

belép a kertbe, megáll a közben magasra nőtt fák alatt, hol nemrég az árnyékokkal játszott, s hiába hívta az apját, jönne érte, mert ott

az ágon a fészek, belelesni vágyik, (vinné a szavak szárnya, de gyöngé még), aztán ballag tovább a fűben a szomszéd gyerekeknek kitett hinta,

medence, elrúgott labda mellett, a verandán asztalközépen vizeskorsó,

méz, pár szem szőlő, s most mintha
hallaná, hallja is, *fiacskám, egy kis*

sajtót ennék, áll a küszöbön, előbb
ért ide, mint várták, még nem bújt
el mindenki, megint elrontotta a
játékot, mikor azt hitte, ennél az

sms-nél nincs fontosabb, pedig írhat,
ölelhet tovább, meghalhat más is
a sorvadó családban, titkot ígézni
hívták ide, átismételni vele újra,

hogya apa nyomába csak a fiú léphet.

KESERŰFŰ

Jártál már piramisban? A hattyú nyaka is
csak egy kérdés, amire aligha adhat valaki
választ, de ez egyszerűbb: piramisban jártál
már? Én soha, pedig vágyom oda. Viszont
lebegtem hosszan a vízen, hallgattam, ami
a tengerek mélyén remeg, (ugyanaz rezeg
a lombok közt), feküdtem szűk kamrában,
üvegszobában, néztem a földbe, a bepólyált
éjszakába, s valami zümmögött a fekete lomb
között. Néma báb, (álmatlan, csak álma van),
tágra nyílt szemmel bámultam keserűfűvel
teletömött párnán. Velem hal, amit ámultan
néztem, az is, ami lehetett volna, de sose lett,
eltörlődnek kérdéseim is, már alig emlékszem
rájuk. Az árnyék se emlékszik a fényre, bor
se a tűzre, este a nap is lehajtja fejét a fűre,
nem kérdés, minden megvan, s mert védtelen,
óvatosan felfalja a lüktető, eleven végtelen.

HIDEG ÖSVÉNY

Valami miatt gyakran visszatérsz,
ülsz ágyam szélén, állsz az ablakban,
mint kiáltást a partról, visz a szél,
jössz, s mintha csalódnál száz alakban,

lüktetsz nem múltó nagy sebedben,
(elkapargatom a friss varratot,
hajszálaid még mindig zsebemben),
szél s lassú folyó csiszolja arcod.

Élőbb vagy nálam, mélyre rejtett mag
meleg földben. Volna mért féltened.
Halad magas tetőnk felett a nap,
lonc s vadfű nőtte be az éveket,

nem múltó lüktetésbe dobbant át
világod, erdő, völgy, a fák, a part
s kertedben az elvirult primulák.
Látod, amihez nyúltál, itt maradt.

Csak a levelek hulltak le újra.
Csak a fatörzsek kérge hasadt meg.
Csak a folyó fagyott, partját zúzza.
Csak a szív vékony burka szakadt meg.

Hogy megtaláljalak, űrt és időt
mind bejárom, anyám, szárnyas alak,
rémülten nézel, mint én egy kidőlt
fát a horhosban, fekvé is magasat.

Kitépi magát az őszből a táj,
lenyűgöző, mohó a pusztulás,
látom minden pontos pillanatát,
s a hideg ösvényt is, az átjutást!

SÓSBORSZESZ

A Balaton mélyre kúszik, le a föld alá, réseken, szakadékokon, barlangokon át az óceánok torkáig. Lehet, hogy nem látni, az ilyesmit azok a kutyúk nem veszik fel, nem észlelik, azt csak az ember veszi észre, mikor már késő, egy száj nyílik alatta, és a kéznyomások magukkal ragadják. Jó, rendben, én csak egy felnőttjegyet szeretnék. A jegykiadó csak mogorván lehajtotta a fejét, és letépte a nyugtát. Köszönöm. Kérem. Mögöttem napszemüveges, napolajos, nappalis tinédzserek számolgatták a pénzüket, hogyan jön ki jobban a belépő. Amint átértem a beléptető kapun – itt az istenháta mögött minnek beléptető kapu, főleg kidobóval felszerelve – a jegykiadó asszony megint rákezdte a Balaton misztikumát mesélni. A fiatalok pedig az unalomtól rángatózva hallgatták. Ó jaj, akkor olcsóbb a jegy, csókolom?

A part már tömve volt. Anyahasak, apamellek, gyerekvégtagok, mindmind vízben vagy lángosban lógatva sütkéreztek a napon. Valahogyan egészen nyomasztó volt ez a kis strand, a szétszórt, zsúfolt részeivel. Minél közelebb akartam ülni a vízhez, távol mindenkitől, amennyire lehet. Üresen állt egy pad a nádashoz közel, egészen a part szélén, úgyhogy oda telepedtem le.

A Balaton mélyre kúszik, le a föld alá, réseken, szakadékokon, barlangokon át az óceánok torkáig. Lehet, hogy nem látni, az ilyesmit azok a kutyúk nem veszik fel, nem észlelik, azt csak az ember veszi észre, mikor már késő, egy száj nyílik alatta, és a kéznyomások magukkal ragadják. Félálomból ébredve már azt hittem, kijött idáig a jegyárus, hogy tovább untasson a meséivel, de ahogy felnéztem, egy beárnyékolt, aszott férfiarc volt előttem. Még csepegett a szürkés víz a frissen borotvált arcáról, mikor kért tőlem egy cigit. Adtam neki egyet, mert sokkal érdekesebb volt, amit mondott, mint a helyi ingyenes újság. Lajos vagyok. Mélyen beleszívott a cigarettába, a szája körül átvizesedett a papír, de gyakorlottan alányúlt a kezével, és tartotta, nehogy megtörjék. A lábára kötött zacskóból egy üveget vett elő, meghúzta és átnyújtotta nekem. Nem kérsz? Onnan lentről van, a Balaton alól. Kíváncsian bámultam az arcát, megfeszített állkapocs, visszeres betonszemek, páratükrőbőr. Jobb fülében egy vastag aranykarika lógott. Meghúztam az üveget, langyos, sós íze volt, kormos utóízzel.

Na, ez nem ám valami egyszerű kútvíz, ez sokkal több annál, még pár éve megpróbáltam megbeszélni a Ferivel, hogy áruljuk a strandon, csak itt

az almádi strandon. Mekkora ment volna, úristen! Feri, ez gyógyvíz, nem érted, eladjuk jó drágán, és csak engem kell megfizetned, én felhozom neked lenről, nem kérek sokat, megoldjuk okosan. De hát gondolhatod, Feri kiröhögött. Próbálkoztam aztán máshol is, nehogy azt hidd, hogy elveszett gyerek vagyok én, ó, nem, dehogyis, átúsztam én Szárszóra meg Siófokra, Tihanyra persze nem, mert hát azoknak én biztos, hogy két vízceppet nem folyatok egybe, az hétszentség. Na de hát gondolhatod, nem akarták sehol árulni, pedig ez a legnagyobb üzlet.

Az átázott ujjai újra teltek kezdtek lenni. Kért még egy cigarettát, de az volt az utolsó, nem tudtam adni. Ekkor elővett egy kis műanyag tubust a zacskójából, szétnyitotta, és átázott cigarettaszálakat terített ki közénk a napra.

Még a műhelyben is ezzel szívatnak, hogy kopolyús fiú, meg ebihal, csak azért, mert múltkor véletlenül beleakadtam a főnököm hálójába, mikor horgásztak a fiúkkal, mondtam, hogy fogom és feljelentem, merthogy nincs engedélye. De hát nem lehet, kell ez a meló, pedig fel kéne jelenteni azt a barmot, csak hát hova menjek a filozófiadiplomámmal, a három nyelvizsgámmal és a mélytengeri-búvár képzettségemmel. Ez nem kell senkinek, csak kocsi kell, meg lángos. Ja, meg a strand, de azt a Feri-félék már lefoglalták. Bólogattam, hogy persze, ez nyilvánvaló. Maradt így a kocsi-szerelés. Néha becsúszik egy-egy hajó vagy tutaj, amit újra össze kell kalapálni, mert horgászat közben a baromja léket vert a lába közé a sörrel.

Nagyon tűzött a nap, úgyhogy javasoltam, ülünk át a büfébe inkább, ott van árnyék, meg ha akarja, meghívom egy sörre, csak a mély-Balatonról beszéljen még többet.

A büfénél minden bódénál sorok álltak, egészen a vízig. A sor végén állók türelmesen elbújtak a nap elől a víz alá. Mi jobbnak láttuk, ha inkább áttolakodunk, és a legutolsó büféhez megyünk, amit egy gondozatlan fűzfa takart el. Két sört kértünk meg egy fokhagymás lángost, és leültünk a legközelebbi padra. Mindjárt jövök. Lajos visszasétált a partra, zacskóját mélyen belemerítette a vízbe, és teljesen megtelvé emelte ki. A zacskó sehogy nem akart elszakadni. Csak akkor vettem észre, mikor közelebb ért, hogy egy hal úszkál benne. Kiterítette az asztalra, körmeivel hosszasan beirdalta a szélein, kinyomkodta belőle a vizet, és egy marék sóval beborította. De hát ez egy hekk.

Igen, sokan azt hiszik, a Balatonban nincs hekk, és igazuk is lenne. De hát a Balaton egészen az óceánokig elér, barlangokon, szakadékokon, nyílásokon keresztül. A hekk megtanulta, hogy ha átúszik, akkor itt sokkal me-

lejobb vízben élhet. Csak hát ezt az emberek is észrevették. Azért mondják, hogy nincs a Balatonban hekk, mert így drágább a szállítás. Gondolj csak bele, hány embernek a munkahelyét szüntetnéd meg, ha nem dolgoztatnád őket a semmiért. Legyen embered minden feladatra, vegyél fel rá támogatást, és készen is vagy. A hekknek aztán igazán mindegy, honnan származik, nem igaz?

De persze. Lehúztam a söröm, és néztük, ahogy a maradék lángos tejfölébe beleszagadnak a legyek.

„Na töki, lemegyek a boltba, aztán befejezem a történetet. Addig találgass, mi lesz a vége.”

Nagyapám lehúzta a szék támlájáról az ingét, magára kapta, és úgy, ahogy volt, alsónadrágban és begombolatlan ingben eltűnt a gangról. Felálltam és kihajoltam a korláton, hogy elkapjam, ahogy átszalad a belső kerten. Közben végig azon a vízemberen járt az eszem, ugyan hogy jöhetett rá, hogy barlang van a Balaton alatt? Hogyan úszott le odáig?

Ültünk egy darabig még a büfé előtt. Lajos néhányszor eltűnt, hogy cigit kérjen a szomszédos asztaloktól. Én csöndben kortyolgattam a sörömet.

„Nem, dehogyis. Még aznap, mikor eltűnt a vizes főszer, megkerestem azt a Ferit, aki ugye a strandot vitte akkor. Kis köpcös, jól megtermett ember volt, tudod, mint Imre bátyád, csak sötétebb kicsit. Ő mesélte el, hogy a krapek minden reggel kimegy, hogy belefúljon a vízbe. Aztán mégis kiúszik valahogy.”

Itt kinyitott egy kis üvegcsét, amire sóborszesz volt írva, és egy húzással lenyelte.

Na és a hekk? Meg a víz, amit adott? Hát azokkal mi van?

„Nem tudom, azt elfelejtettem megkérdezni.”

Horváth Benji

BALKÁN BORJÚ

mivel soha nem volt része háborúban,
becsülettel vágták ki útját a határ menti,
idegrelős szürkületben, ahol a folyóba fagyott
kutyák aztán megmutatják, ki is az az isten.
mert eljön az idő, amikor meg kell állnia
egyfeszit remegő, semmirekellő lábain.

most süllyednek sután az átmeneti rezervák:
egy felvágott hal, egy kézfejre tetovált koponya,
felfeszített kagyló, hideg, érdes medália.
akit csak úgy beszúrnak egy gombostűpárnába,
az nem volt soha katona: sötét fétisek lánya,
veszett közöny fia. az ilyet az ember minek tartsa.

szemében felszántott földek vérvirágai.
kímérten, reflektáltan kihúzni, lenyelni, kihányni
– de a tükörben élő tárgyak közelebb jönnek.
nézi gyermektestét a jövő bipoláris borja,
nézi, hogy akkor mi a dolga és mit vegyen fel,
ha fogyni kezd a levegő, és közeleg az ünnep.

FRONT

amióta nem hiszek benne, hogy hat rá a front,
szinte alig gyullad be a fülem. ma esik,
tegnap sütött a nap, tegnapelőtt sok szél, eső, kis nap.
tegnapelőtt b.-vel ereszkedtünk le a centrumba,
hasogatott a feje. mondtam, hogy anyám hitt a frontban,
én nem veszek róla tudomást. boldogabb vagyok tőle,
megtaláltam magam a szeszélyes frontváltozásokban.

b. azt mondta, ő már öreg, és meg kellene házasodnia.
arra gondolt, én még fiatal vagyok, és szinte házas.
én arra, hogy menekülni kéne, amíg nem késő.
méregettük egymást vigyorogva, felhorkant bennünk
az újtranszilvanista kisebbségi komplexus.
van közünk egymáshoz, de nincs időnk, mint aki
egyszerre állja a sarat és fújja a visszavonulót.

a környező mezőkön szarvast fognak maguknak
a levitézlett, macsó androgünök. ebszemű juhászok,
önmagukat szoptató anyafarkasok keresik a bárányt,
hogy beleöljék a jéghideg szerelemvödörbe.
a horizonton túl idegen háborúk füstje nyit fellegeket.
csak ragozzuk. nem veszünk róla tudomást.
azért vagyunk a világon, hogy valahol legyünk,

mondtam vagy ő mondta, és viszketni kezdett a fülem.
az adminisztrátorok fejcsóválva nézték a fejleményeket,
ahogy landoltunk a macskaköveken. világosan látszott,
hogy van bennünk valami, némi távolságtartás, laza
reflektáltság, erdélyinek erdélyi, de inkább ponyva,
mint szőnyeg. kint, a hátsó udvaron, az est ideje alatt
végig hangosan csapkodta az ajtókat a huzat.

Szabó Róbert Csaba

„PRÓBÁLJ ELSŐSOR-
BAN AZOKRÓL A
DOLGOKRÓL ÍRNI,
AMIKET CSAK TE
LÁTHATTÁL MEG”

VÁLOGATÁS GÁLFALVI GYÖRGY 1976-OS
SZERKESZTŐI LEVELEIBŐL

Előszó a válogatáshoz

A második Forrás-nemzedék befutása a hetvenes évek közepére tehető. A generáció tizenegy tagjával a szintén Forrás-kötetes Gálfalvi György készített interjúkat. Az interjúk *Marad a láz?* címen álltak össze kötetté 1977-ben, 45 évvel ezelőtt. Mostani válogatásunk erre az időszakra nyújt rálátást, pontosabban az 1976-os évre, és a Gálfalvi által írt szerkesztői levelekből jelentet meg 27-et. Jelen anyag lényegében közvetlenül a riportkötet kiadása előtti időszak egy sávjára vet lámpafényt.

Gálfalvi György 1976-ban 34 éves. Ekkor már bő öt éve dolgozik szerkesztőként az *Igaz Szónál*. A szerzőinek írt leveleit olvasva azonnal szembetűnik, hogy nincsenek illúziói a pártállammal és annak módszereivel, intézményeivel és képviselőivel szemben. Leveleiben szokimondó, láthatóan nem zavarja, hogy másodpéldány marad fenn mindegyikből. A cenzori hivatal nemcsak a túlságosan szépen hangzó hivatalos Sajtóigazgatóság néven illeti, hanem például úgy is, hogy *tűvéteevők*. Vagy ilyes jelzőkkel, hogy *érzékenylelkűek*. Ha „hülyére húzzák” a leadott anyagait, azt rögtön megírja a szerzőnek, kertelés nélkül. Nem fél igazi nevén nevezni a dolgokat, vagy

már-már szépirodalmi regiszterben szóba hozni őket, a saját nyelvéhez idomítani, jelezni, hogy tudja, átlátja, érti, kiismerte működését.

Nem azt írja Kenéz Ferencnek, hogy meg kellene vágni a leadott kéziratot a megjelenés érdekében, hanem *tépni* kellene.

Ha meg kellene neveznem 46 év távlatából, hogy mi az a hajtóerő, ami Gálfalvit szüntelenül vitte előre munkájában a nyolcvanas évek sötétsége felé rohanó országban, akkor a konokságát, az elszántságát, a hitét és igazságérzetét mondanám. De akkoriban (és mindenkor) ezek nagy és súlyos terhek, ezekkel létezni életveszélyes. Gyurka azonban zsigerből jövő stratégiával rendelkezett/rendelkezik, hogy az életveszélyes tulajdonságait és meggyőződéseit élhetővé szelídítse, mégpedig az összetéveszthetetlen humorával. És ez a humor, valamint az önirónia az, ami ezekben a levelekben igazán ütni tud közel fél évszázad távlatából is. Akkor is képes kajánul nevetni (másokon és önmagán is), ha semmi oka nincsen rá, vagy ha éppen személyes tragédiák (édesapja halála, édesanyja súlyos betegsége) kísérik. Kevés tanácsot ad levelezőtársainak, de azok közül is az egyiket gyakran ismételteti, mintha önmaga számára is: bírd ki! Humora a jó értelemben vett cinkosságon alapszik, azokkal nevet együtt, akikkel a hatalom ugyanúgy pacakázik, ahogy vele is. A tehetetlenség ellenszere a nevetés.

A levelek dokumentumértékét növeli mindaz a kirajzolódó kapcsolati háló, amelyekkel Gálfalvi szerkesztőként működött a világban. Hogy ismeri és tud az ország összes irodalmi köréről, hogy riportkörútjai egyben a kapcsolatháló szervezése is. Láthatjuk, hogyan igyekszik Szócs Kálmán emlékét ápolni, mennyire fontos számára, hogy jó tollú pályatársai megnyugtatóan el tudjanak helyezkedni szerkesztőségekben (Mózes Attila, Györffi Kálmán). Az akkoriban több mint ötezer (!) előfizetővel megjelenő *Igaz Szó* terjesztésének felelőssége, a megjelenésekért küzdő szerkesztő napi munkarutinja is felvillan ezekben a levelekben.

Ahogy a leveleit olvasom, válogatom, jut eszembe, hogy hiszen Gálfalvi 2016-ban kiadott kötetének az a címe, hogy *Kacagásaink*. Azt írja ott az egyik szövegében, hogy „a humor, az irónia, a kacagásra való képességünk megőrzése tette elviselhetővé a legnehezebb pillanatokot”. A kacagás szóban valóban több van, mint ha csak egyszerűen azt mondjuk, hogy nevetés. Pimaszabb, életszagúbb és életszeretőbb, és valószínűleg a hatalom számára bosszantóbbnak is tűnt.

A kacagás még a megkönnyebbülést hozó síráshoz is közelebb áll.

Ezért hatásos ellenszer.

Az alábbi levelek pontosan példázzák ezt az életérzést, a kacagás állapotát. Az olyan történetek, hogy például Oltyán László azonnal betegnyugdíjaztatja magát, amint felveszik a *Vörös Zászló*hoz, mert halálfélelme támadt, meglátván a szerkesztőséget, az pont úgy hat, mintha a *Svejket* olvasnánk. Nem lehet abbahagyni a kacagást.

Azt kívánom, soha ne is lehessen.

Szász Jánosnak, Bukarest

Marosvásárhely, 1976. január 15.

Kedves János!

Örvendek, hogy el akarsz látogatni a körökhöz, s amennyire tőlem telik, igyekszem segíteni. Tudtommal jelenleg a következő magyar irodalmi körök működnek az országban:

1. Gaál Gábor kör – elnök Szőcs Géza.
2. Nagyváradi Ady Endre kör – vezető Nagy Béla és Tőke Csaba, mindketten a *Fáklya* szerkesztői.
3. Temesvári Ady Endre kör – titkár Pongrácz p. Mária, a *Szabad Szó* szerkesztője.
4. A temesvári egyetemisták köre – vezetője Bálintfi Ottó, tanársegéd, a címét a *Szabad Szónál* megmondják.
5. Zilahi Kiss Károly kör – vezetője Fejér László, az *Előre* tudósítója, címét a lapnál tudják.
6. Marosvásárhelyen a Hídverők, vezetője Bartis Ferenc.
7. Szovátán a Petelei István kör – vezetője Werner Hugó tanár, a líceum címére írhat sz neki.
8. Régenben a Kemény János irodalmi kör – vezetője Barabás László tanár, sajnos a címét nem tudom, a mezőgazdasági líceumban tanít.
9. Udvarhelyen a Tompa László irodalmi kör – vezetője Szabó Barna, az *Előre* tudósítója.
10. Aradon a Tóth Árpád irodalmi kör – vezetője Znorovszki Attila, a Népi Alkotások Házának címére írhat sz neki.
11. Szalontai Arany János irodalmi kör – vezetője Dánielisz Endre.

Az utóbbi időben nem hallottam hírt a *Brassói Lapok* irodalmi köréről – Albert Sándor vezette – és a lugosi irodalmi körről, melyért Berinde György, a líceum aligazgatója felel. Ugyancsak nincs semmi hír a bukaresti irodalmi körről, de hát ezt a kérdést te jobban ismered, mint én.

(...)

Ölel: Gálfalvi György

Ráduly Jánosnak, Kibéd
Marosvásárhely, 1976. január 15.
Kedves János!

Könyved óta nem hallottam felőled, de remélem, azért még megvagy. Nem lenne kedved egy kétflekkés recenziót írni Győri Klára könyvéről? A cikkekre lehetőleg a hónap végén lenne szükségem. Lezsák Sanyi – a srác, akivel nálad jártam – elküldte a fényképeket. Küldött Neked is? Ha nem, eljuttatom hozzád azokat, amelyek nálam vannak.

Népes családdal együtt szeretettel üdvözöllek: Gálfalvi György

Méliusz Józsefnek, Bukarest
Marosvásárhely, 1976. február 6.
Kedves Jóska Bátyám!

Bátorító levelét szívből köszönöm. Tulajdonképpen kínomban kezdtem egykori cimboráimmal elbeszélgetni²: saját problémáimra is szerettem volna tőlük választ kapni. Úgy érzem, túlságosan hosszú ideje tart a letargia, s ezt a luxust nem engedhetjük meg magunknak. És nemcsak azért, mert nem erre esküdtünk valamikor.

Szeretettel üdvözli: Gálfalvi György

Györfői Kálmánnak, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. február 16.
Kedves Kálmán!

Most jött a hír, hogy Bukarestben is jóváhagyták az Írószövetségbe való felvételedet. Ez tehát rendben van. Incze Gábor, a *Vörös Zászló* főszerkesztője érdeklődött nálunk, kit vehetne fel a szerkesztőségbe, s mi Téged ajánltunk. Ez sem lenne rossz, még akkor sem, ha Oltyán Laci³ helyébe kerülne, aki azért ment betegnyugdíjba, mert ahogy belépett a szerkesztőségbe, elfogta a halálfélelem. Hátha Téged nem fog el.

Irmát továbbképezik egy hónapig a Bărăganon. Szombaton temettük apámat.

Üdvözöl: Gálfalvi György

Kenéz Ferencnek, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. február 26.
Kedves Feri!

Sajnos, nem sikerült. Annyira meg kellett volna tépni, hogy a maradék nem érte volna meg a közlést.

Üdvözlettel: Gálfalvi György

Köteles Pálnak, Nagyvárad
Marosvásárhely, 1976. március 18.
Kedves Pali!

A legalaposabban igyekeztem utána nézni a zenélő kútra vonatkozó adatoknak (nejem a tövén van a bibliográfiának), de nem tudunk minden kérdésre választ adni. A kút 1810-ben épült – egy másik adatközlő szerint 1803-ban, de az előbbi a valószínű –, s Bodor Péter néhány év múlva szerelte be a zenélőszerkezetet, melyet a víz ereje hajtott. Hogy pontosan mikor, azt nem tudjuk, de az biztos, hogy 1816-ban már működött naponta 6-6 órát. Hogy mit zenélt, ennek semmi nyoma nincs. A zenegép valószínűleg 1836-ban romlott el, egy vihar idején. Kiszerték, s évekig egy padlason állt. A millenniumi kiállításra fel akarták vinni, keresték, de nyoma veszett. A kút 1911-ben bontották le.

Ami a lapterjesztést illeti: mindaz, amit jórészt a Te segítségével Bihar megyében elértünk, nagyon jelentős teljesítmény. Gyanítom, ha sikerülne egyszer a szerkesztőség autójával s egy tanfelügyelővel végigjárni a megye falvait, megkétszerezhetnénk az előfizetők számát. De hát ez túl szép lenne. A magam részéről továbbra is szorgalmazom, hogy tavasszal megint Műhely-találkozókat rendezzünk Biharban. Azt hiszem, tudod, ez a szívügyem.

Ami köteted⁴ fogadtatását és a Téged körülvevő hangfalat illeti, nem tudok eredetibb tanácsot adni, mint amit magamnak mondogatok jó ideje: ezt is kibírjuk. Ki kell bírni. Sajnos, tudom, hogy ez a vigasztalás nem meggyőző; számomra sem az. Micsoda energia szabadulna fel, ha az embernek nem kellene ilyesmivel törődnie.

A *Szabadnap* áprilisi számunkkal együtt most van a tívétevőknél. Robotos recenziója könyvedről jóváhagyva várja a nyomdafestéket, remélhetőleg szintén az áprilisi számban. A februári számból terjedelmi okokból s a szerzőre való tekintettel – még volt cikke – szorult ki.

Magamról csak annyit: két hónap óta nem írtam le egy használható sort sem.

Baráti üdvözzel: Gálfalvi György

Magyari Lajosnak, Sepsiszentgyörgy
Marosvásárhely, 1976. március 18.
Kedves Lajos!

Sajnos, úgy látszik, sem mi, sem az illetékesek nem változnak; beszélgetésünk anyagát hülyére húzták, s a befejezést egészében lekanyarították

róla, ráadásul néhol a szöveget is átírták. Legszívesebben kivettem volna az egészet, de a szerkesztőség nem engedte. S hogy essünk túl a nehezén: Kenéz Feriről írt Fórum-cikkedet jóváhagyták ugyan, de terjedelmi okok miatt eltolódott. Maradtak viszont a versek, s ez a lényeg! A számot nyomják, néhány napon belül kézhez kapod. Áprilisban talán sikerül Sepsiszentgyörgyre mennem, remélem, összefutunk.

Ölel: Gálfalvi György

*Csiki Lászlónak, Bukarest
Marosvásárhely, 1976. március 23.*

Laci úr!

1. A pályázati hirdetés⁵ azóta a lap februári számában is megjelent, valószínűleg már járt a kezében. Sok sikert kívánok hozzá.

2. Rettenetesen irigyellek azért, hogy dolgozni tudsz. Én két hónapja nem írtam egy érdemes mondatot, s egyelőre semmi jele sincs annak, hogy gyors javulás következik be. Apámat nemrég temettem, anyámat a héten operálják daganattal. A többitől majd egyszer szóban. De ezt a részét jól bírtam, s ezután is ki fogom bírni. Csak halvány reménysugarat láthatnék, hogy egyszer szívem szerint élhetek, írhatok. Rossz természetem van, nagyon megszenvedem veszteségeimet.

Ölel barátod: Gálfalvi György

*Páskándi Géza Kortárs-szerkesztőnek, Budapest
Marosvásárhely, 1976. március 26.*

Kedves Géza!

Jólesett, hogy gondoltál rám. Örömmel látom, hogy megtaláltad a helyed, és sokat dolgozol. Az interjú legszebb mondata: „legjobban még mindig dolgozni szeretek”. Ami minket illet, talán egyszer majd elbeszélgetünk róla.

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

*Cseke Gábornak, Bukarest
Marosvásárhely, 1976. március 25.*

Kedves Gabi!

Nagyon örvendek, hogy Kenéz Feri két versét leadtátok⁶, annál is inkább, mert a másodikat jelenlegi főszerkesztőm visszaadta. Ugyanez volt a helyzet azzal a Markó Béla-verssel, amelyet egy hónappal ezelőtt közöltek. Úgy tűnik, nekem mindig óvatos főszerkesztőim vannak.

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

Mózes Attilának, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. április 16.
Kedves Attila!

Valóban szóba kerültél. Jánosházy Sinkának⁷ ajánlott irodalmi titkárként, én Győzőnek mint szerkesztésre alkalmas ifjút, akit Vásárhelyre kellene hozni. Győző erre ígéretet is tett, de ezzel kapcsolatos véleményemet ismered. A lényeg: Győző megbízott, hogy állítsalak elő, tehát állj elő! Én a jövő héten Szovátára távozom dolgozni, de Te nyugodtan hivatkozhatasz rám. Hátha sikerül.

Baráti üdvözzel: Gálfalvi György

Györffy Kálmánnak, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. április 20.
Kálmán úr!

A marosvásárhelyi Írói Egyesület zsűrije viharos gyűlés után díjjal tüntette ki könyvedet. Bírd ki! Talán dolgaidon is lendít. Majd hivatalosan is értesíteni fognak, mikor veheted át. Sajnálom, hogy én az átadásnál valószínűleg nem leszek jelen, de két nap múlva Szovátára vonulok el, hogy végre tető alá hozzam az arckép-sorozatot.

Baráti üdvözzel: Gálfalvi György

Vita Zsigmondnak, Nagyenyed
Marosvásárhely, 1976. június 9.
Kedves Zsiga bácsi!

A köszöntőt megkaptam, leadtam, nagyon örvendek, hogy ilyen gyorsan elkészült. A Sajtóigazgatósággal külföldi közlés végett mi nem tudunk jóváhagyni írásokat. Úgy tudom, ezzel Szász János, az Írószövetség titkára foglalkozik.

Tisztelettel üdvözli: Gálfalvi György

Zudor Jánosnak, Nagyvárad
Marosvásárhely, 1976. június 21.
Kedves Zudor János!

Amikor zárul a kör című drámai játékod ötletes megközelítése a Petőfi-problémának, de inkább kísérlet, mint kiérlelt, teljes értékű alkotás. Érzéseim szerint az lenne a leghasznosabb, ha a diákszínjátszóknak ajánlva, az Irodalom és iskola rovatunkban próbálnánk megjelentetni. Én mindeneset-

re leadásra ajánlva a lap vezetősége elé terjeszttem, de egyelőre nem tudom megmondani, mikor adhatok végleges választ rá. Légy türelmes!

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

*Balogh Edgárnak, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. július 1.*

Kedves Edgár Bácsi!

Főszerkesztőm megbízásából arra kérem, küldjön készülő könyvéből egy viszonylag semleges részletet (ez Győző kifejezése). Szeptemberi számunkban szeretnénk közölni.

Őszinte ragaszkodással üdvözli: Gálfalvi György

*Balla Zsófiának, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. július 13.*

Kedves Zsófi!

Most hozták fel a nyomdából júniusi számunkat, s meghökkenve látom, hogy Markó Béla kötetéről írt recenziója *Két Forrás-kötet* belcímmel jelent meg. Ahogy kinyomoztam, a tördelés során támadt ez az ötlete egyik főnökömnek. Röhej lesz belőle, de erről mi hárman – Markó, Te, én nem tehetünk. A szerkesztőség nevében akár elnézésedet kérhetném, de erre senki nem hatalmazott fel. Főnököm szabadságon van. Júliusi számunkban helyreigazítást teszünk közzé, tehát megpatkoljuk a döglött lovat.

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

*Németi Rudolfnak, Kriterion Könyvkiadó – Bukarest
Marosvásárhely, 1976. július 13.*

Kedves Rudi!

Most hozták fel a nyomdából a júniusi *Igaz Szót*, s néhány meglepő változást tapasztaltam a lapban, ahhoz képest, ahogy én emlékeztem rá. Benne van ugyanis az Anavi-recenziód, de hiányzik az egyszer már elhalasztott Szőcs Géza-recenzió. (Állítólag terjedelmi okokból csúszott tovább.) Ezzel szemben van benne egy Barabás István-cikk, amelyben Neked válaszol. Egyszemélyes nyilatkozatot szeretnék tenni, hivatalos papíron: ezt az írást én nem láttam, s nem is értek egyet a közlésével. Persze, ez nem sokat számít. Mellékesen: Balla Zsófit egy zseniális felcímmel Forrás-szerzővé léptetjük vissza. Fog ez menni. Bírd ki Te is!

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

Gugyelka Andrásnak, Arad
Marosvásárhely, 1976. július 15.
Kedves Gugyelka András!

Levele meglepett, ugyanis több előző leveléről ír benne, melyek nem jutottak el hozzám. Nevét azonban ismertem, *A Hét*-ben figyeltem fel rá, amikor kis jegyzetében Szócs Kálmán hagyatékát féltette a feledéstől. Örvendek írásának, mint ahogy levelének is örvendek; megerősít abban a meggyőződésben, hogy Szócs Kálmán verseit szerették az olvasók, s szükség lenne arra, hogy minél előbb megjelenjen válogatott verseinek kötete. Erről személyesen csak annyit tudok írni, hogy 1975 márciusában, a Kriterion szerkesztőjének, Csiki Lászlónak a kérésére felküldtem a Kiadónak az általam javasolt versek jegyzékét egy ilyen válogatás számára, s ugyanakkor javaslatokat tettem a kötet címére is. Úgy értesültem, a válogatást egy kisebb munkaközösség fogja végezni, melynek esetleg én is tagja leszek. A hagyaték legnagyobb része a Kriterion Könyvkiadónál, pontosabban – tudtommal – Csiki Lászlónál található. A kért számból nem tudok küldeni, a fényképet Erdélyi Lajos készítette, esetleg forduljon hozzá. Az *Új Élet* szerkesztőségének címére írhat neki.

Az a kérése, hogy írjak Szócs Kálmánról, zavarba hoz: nem tudom, hol kezdjek neki, s különben is hosszúra nyúlna mindazt elmesélni, amit tudok róla. Lehet, egyszer sor kerül erre is. Említi, hogy tanulmányt írt Szócs K.-ról. Nagyon örvidenek, ha eljuttatná hozzám a kéziratát, hiszen engem is minden érdekel, amit Kálmánnal kapcsolatban leírtak.

Tisztelettel üdvözli: Gálfalvi György

Sigmond Istvánnak, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. augusztus 5.
Kedves Pista!

Papp Ferenc betegsége miatt utólagos engedelmekkel én olvastam el írásaidat. Leadásra javasolva átadtam őket a szerkesztőség vezetőségének, de szímatom szerint elsősorban az *Egy tucat bűnöző* fog átcsúszni. A *Főnökúr-kérem* hangja túlságosan ráz ahhoz, hogy érzékenylelkű illetékeseink tettségét megnyerje.

Baráti üdvözzel: Gálfalvi György

Zudor Jánosnak, Nagyvárad
Marosvásárhely, 1976. október 2.
Kedves Zudor János!

Nem ismerem kolozsvári címedet, ezért Váradra írok, de a rossz hírt sohasem késő megtudni. Drámai kísérletedet, melyet októberi számunkban szerettünk volna közölni – mint tegnap megtudtuk –, irányító szerveink tanácsára kivettük a lapból. Ehhez én nem akarok megjegyzést fűzni. Egyelőre ígéretet kaptam a lap vezetőségétől, hogy igyekeznek tisztázni a nyilvánvaló félreértést. Annál is kellemetlenebb az ügy, mert nemrég Váradon járván, megkértem a *Fáklya* szerkesztőségét, reklámozzák egy kicsit a lapot, s többek között megemlítettem, hogy drámádat is közölni fogjuk. A *Fáklya* lelkiismeretesen beharangozta, s a jámbor olvasó ugyancsak kapkodja a fejét, hogy mi történt. Ez is van. Én sem tudom szeretni. Te se törődj vele.

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

Cs. Gyimesi Évának, Kolozsvár
Marosvásárhely, 1976. október 12.
Kedves Éva!

Szeretném, ha Király László most megjelent kötetéről Te írnál számunkra Fórum-cikket. Tudom, hogy nem vallod magad kritikusként, de az az érzésem, okosabb dolgokat tudnál a Laci verseiről mondani, mint mások. Ugye elvállalod? A kéziratra lehetőleg november 1-re lenne szükségünk. Postafordultával értesíts, számíthatok-e rá?

Baráti üdvözlettel: Gálfalvi György

Szávai Gézának, Gyergyószentmiklós
Marosvásárhely, 1976. november 5.
Kedves Géza!

Úgy látszik, illegalitásba vonultál, annyira nem adsz hírt magadról. Sajnos, meg kell zavarnom remetei magányodat: mi van a Beke- és Fábíán-cikkkel?

Mindkettőre sürgősen szükségünk lenne. Kérlek, értesíts, mikorra számíthatok rájuk.

Októberi számunk novelláddal együtt, megjelent.

Jó lenne, ha újabb kéziratot tudnál küldeni.

Üdvözöl: Gálfalvi György

Tóth Ágnesnek, Nagyvárad
Marosvásárhely, 1976. november 11.
Kedves Tóth Ágnes!

A szerkesztőség nevében elnézését kérem a megkésétt válaszáért, de prózarovatunk vezetője hosszas betegeskedés után nyugdíjba ment, s hagyatéka feldolgozása során bukkantunk az Ön kéziratára. *Harminc nagy történet* című elbeszélését örömmel olvastuk: elsősorban az írásba emelt élményanyag életközelsége tetszett. Ön gördülékenyen mesél, megfigyelései is találók, de sűríteni és általában szerkeszteni még meg kell tanulnia. Arról se feledkezzen meg, hogy a jó írás mindig többet kell hogy mondjon, mint amennyit a szöveg tételesen tartalmaz. Őszinte érdeklődéssel várjuk újabb írásait.

Szívélyes üdvözléssel: Gálfalvi György

Fábián Ernőnek, Kovászna
Marosvásárhely, 1976. december 17.
Kedves Ernő!

Balogh Edgár könyvéről írt cikkedet közlésre javasolva leadtam Jánosháznak. Az írás szép, s annál is inkább elkelve a háznál, mert éppen most tanácsolták el Mikó Imrét ugyanerről a könyvről. De éppen ezért nem vagyok teljesen biztos abban, hogy a Tied nyomdafestéket lát. Márciusi vagy áprilisi számunkba ütemeztük be.

Szávaiból még mindig nem sikerült kivennem a bírálatot könyvedről, de arra sem hajlandó, hogy lemondjon róla. Egyelőre huzakodunk.

Nem tudom, mikor megyek felétek, de az a javaslatom, nyilvánítsuk a vidéket alkoholmentes övezetté, hogy nyugodtabban tudjunk tárgyalni.

Házad túlterhelt, de hősiezen helytálló asszonyának kezeit csókolom.
Téged ölel: Gálfalvi György

Jakabos Ödönnek, Kézdivásárhely
Marosvásárhely, 1976. december 28.
Kedves Ödi Barátom!

Ne neheztelj rám, amiért ilyen késve válaszolok, de a hónap első felében a nyomodon loholtam az északi megyékben, ráadásul mások is el kellett hogy olvassák a kéziratot. A helyzet a következő: útirajzból nagyon nehéz egy részletet kiválasztani, úgy, hogy az egész könyv hangulatát is érzékeltesse; a kimarkolt oldalak közül elsősorban a február 20-szal kezdődő naplójegyzet ígérkezik ilyennek. Azt javasolnám tehát, hogy a darjeelingi na-

pokra való visszaemlékezésedet küldd el, s akkor csatolnánk a nálunk levő részletből az utolsó négy oldalt. Egyébként az egész kézira vonatkozó tanácsom az – ha nagyon kíváncsi vagy rá (ha pedig nem, akkor oldalba vág-lak) –, hogy próbálj elsősorban azokról a dolgokról írni, amelyeket csak Te láthattál meg, s ne azokról, amikről az olvasók nélkül is tudnak (például a szent tehenekről). Tehát jó munkát, és küldd minél hamarabb a kéziratot.

Az új esztendőben további közös koccintgatásokat kívánok mindket-tőnknek, Mareket és Sárít csókolom: Gálfalvi György

Mikó Imrének, Kolozsvár

Marosvásárhely, 1976. december 28.

Kedves Imre Bácsi!

Ajánlatát megbeszéltem Jánosházy Györggyel, s a következő egyezség-re jutottunk: áprilisi számunkban megpróbáljuk leközölni „A Tizenegyek” című fejezetet a Balázs Ferenc életrajzból. Kérem tehát, minél hamarabb juttassa el hozzánk a kéziratot. Hosszabb részletet nem vállalhatunk, mert amúgy is szemünkre vetették, hogy a tanulmány-anyag a lapban a szépiro-dalom rovására terjeszkedik.

Könyvéről Egyed Péter ír elemzést. Remélem, márciusi számunkban kö-zölni tudjuk.

Az új esztendőben továbbra is irigylésre méltó munkakedvet kívánok, és őszinte tisztelettel üdvözlöm: Gálfalvi György

Csiki Lászlónak, Kolozsvár

Marosvásárhely, 1976. december 28.

Laci Úr!

Az írást közlésre ajánlottam, ráadásul még tetszik is. (Ennek következ-tében nem biztos, hogy meg is fog jelenni.) Drámád ügyében utólag lelki-ismeret-furdalásom van a bírálóbizottság helyett⁸. De erről négyszemközt még beszélünk. Januárban néhány napot Kolozsváron szeretnék tölteni, ta-lán lesz alkalmunk találkozni.

Az új esztendőben házad népének révbe érkezést, Neked kellemes boly-gást kívánva öllelek: Gálfalvi György

JEGYZETEK

¹ A levelek forrása: *Igaz Szó* szerkesztőségi levelezések, az 1976-os év dosz-sziéja.

² A *Marad a láz?* című 1977-ben megjelenő riportkötet kéziratáról van szó (*A szerk.*)

³ Oltyán László (1935–1990), író, újságíró. 1958 és 1959 között a *Vörös Zászló*, majd az *Ifjúmunkás* belső munkatársa. 1962–1988 között a *Vörös Zászló* szerkesztője.

⁴ *Az Illatos füvek* (Kriterion, 1975) című novelláskötetről van szó.

⁵ Az *Igaz Szó* 1976 februárjában meghirdetett drámapályázata. (*A szerk.*)

⁶ Cseke Gábor az *Előre* napilap szerkesztője volt 1976-ban.

⁷ Sinka Károly 1965–1990 között volt a temesvári Állami Magyar Színház igazgatója.

⁸ Utalás arra, hogy a beküldött Csiki-dráma nem ért el helyezést az *Igaz Szó* drámapályázatán. A bírálóbizottság tagjai: Gálfalvi Zsolt, Hajdu Győző, Jánosházy György, Panek Zoltán, Rácz Győző, Szász János, Hegedüs László (a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács nemzetiségi osztályának vezetője). A díjazott művek és szerzőik: Bajor Andor: *Szürke délután*; Huszár Sándor: *Gyermekem, jövedd*; Lászlóffy Csaba: *Védő szárnyak*; Méhes György: *Fekete-fehér, igen-nem*; Sütő András: *Vidám sírató egy bolyongó porszemért*. Különdíjasok: Salamon András: *Az elnök halála*; Szekernyés László: *Az igazság órája*; Tompa Z. Mihály: *Lehetséges változatok*.

Láng Zsolt

A HABERMASI EMBERÜNK

Háború van a szomszédban, és ilyenkor mindig megszaporodnak az önmagukat csalhatatlannak tartó, másokat kioktató, lefitymáló észosztók. Már csak ezért is érdemes szót ejteni másféle mentalitásról.

Az a bibói megfogalmazás, hogy demokrata az, aki nem fél, kiegészítésre szorul. A szükséges nemfélésen kívül kell még hozzá elégséges kommunikatív képesség, empátikus érzéssel alátámasztott morális irányultság, éleslátás, illetve csorbulatlan hit, hogy a világ megváltoztatható.

Ezek persze csak szavak. A demokrata ráadásul kerüli a sok beszédet. Cselekvő ember, aki kinyitja az ablakot, ha rossz a levegő. Vagy kitarja az ajtót, és mosolyogva a kezét nyújtja annak, aki az ajtó előtt áll.

A kézfogás a demokrata jellegzetes mozdulata. Értelemadó gesztus. Az a habermasi plusz, amellyel megteremtődik az ideális beszédhelyzet, és lassan-lassan világossá válik, hogy az üdvjavak piacán kupeckedő prédikálók nyelvi készlete elégtelennek minősül.

Gálfalvi Gyurkáról is a kézfogás jut először eszembe. Amikor 1990 januárjában új csapattagként a *Látó* szerkesztőségébe érkeztem, tenyerét vendégváro tálcaként előrenyújtva, ő fogadott. Az együtt eltöltött évek alatt számomra ő lett a habermasi etikával rendelkező bibói demokrata példaképe. Nekem ő mutatta meg, mit jelent demokratikusan működtetni egy intézményt. Mit jelent egy szerkesztőségben a demokrácia. Mit jelent a közös munka. Hogyan lehet manipulatív klisék nélkül hatni másokra. Hogyan alakul át a kisvárosi belterjesség habermasi értékrenddé. Más szóval, hogyan válik a kommunikatív cselekvésben rejlő racionalitás-potenciál segítségével feltárhatóvá, végül pedig leépíthetővé mindenféle hatalmi viszony, hogyan alakítható ki az aktív, a közös részvétel a döntésekben, és ezen keresztül milyen módon tárul fel a konszenzusos alapon kidolgozott és elfogadott etika lehetősége.

Ezek az idők már az 1989 utáni idők voltak, amikor a bibói félelemfaktornak kisebb volt a szerepe. Lényegesebbé vált a habermasi cselekvő racionalitás. Ami szolidabb bátorságot igényelt. Szembeszállni az előítéletekkel, a bebetonozott értékklিকে kulőr lokálnyikjaival, régi harcostársak poros

hiúságával és így tovább, és így tovább. A demokrata nemcsak a zsarnokság és a rabszolgaság ellen küzd, hanem az én öntömjénező szolipszizmusá ellen is.

Gálfalvi Gyurka soha nem mondta a *Látóra*, hogy „a lapom”. Jóllehet a szerkesztőségben ő dolgozott a legtöbbet. Nem ült az asztalfőn. Eleve kerek asztalt választott, ahol mindenki helye ugyanolyan értékű. Ma már egészen hihetetlen, de támogatta azt is, hogy a lap minden szerkesztőjének ugyanannyi legyen a fizetése. Sőt, miután kényszerűen át kellett mennünk a megyei tanács fennhatósága alá, vállalta azt is, hogy az állami adminisztrációt kiigazítva, a szerkesztőségen belül kiegyenlítsük a különbségeket. Ami természetesen számára volt a legelőnytelenebb. Vállalta. És ha már szóba jött, egyebeket is elviselt: rágalmakat, sértéseket, világraszóló hisztiket. Hányszor, de hányszor kiállt értünk, magára haragítva a fél világot. Toldi Miklós-ként tűrte, ha emiatt kirekesztették vagy kigúnyolták. A nehéz malomkővet soha nem dobta el, bár nem ismerek nála erősebb íróembert. Legfeljebb egy-két kulőr lokálnyik grumázát rázta meg, ha már nagyon elszemtelenedtek. Nem vette át azt az értelmiségi körökben igen elterjedt szokást, midőn csordába verődve szapulnak ilyen-olyan közszereplőket, kieresztve fékevesztett harciasságukat. Holott mindig is volt elég muníciója és szenvedélye harcba szállni, de azt hiszem, ösztönösen is tudta, nem a személyt kell bírálni, hanem a rendszert. Meg azt is, hogy nem a szó gyűlöletes, hanem a használata. Belső koordinátái jól működtek zavaros időkben is. Ő idehozta Csoórit és Konrádot, Esterházyt és Görömbeit, Heller Ágnest és Szabó Magdát, a *Jelenkort* és a *Kortársat*, egy asztalhoz ültette a *Holmi* és a *Hitel* íróit és szerkesztőit. Marosvásárhely elképesztően sokat köszönhet neki. Idehozta a magyar irodalom „ötágú sípjának” legnevesebb képviselőit. Bezárkózás helyett kinyitott egy egész várost, ahhoz pedig, hogy merre nyílnak az ajtók és az ablakok, zseniális érzéke van. Jóval tisztábban látszik ma már, hogy ez a mentalitás, lényegében ez az egyetlen mentalitás, vagy nevezzük programnak, stratégiának, politikának, amely a sokat szajkózott „megmaradás” biztosítója.

A jó győzelme nem drámai, nincs helyhez és időhöz kötve. Lassú folyamat, szinte észrevétlen. A győztesek a háborúkban tűzik ki a lobogót. A háborúban hirdetik új törvényeket, és ítélik az új törvény nevében. A jó győzelmére nem illik a győzelem szó. Inkább integrációs folyamat. Változás. Kiteljesedés. Az álmok megvalósulásának kedvező térszerkezet.

Az igazi harc nem a csatatereken zajlik, hanem bennünk, a fejünkben, a gondolkodásunkban. Képesek vagyunk-e megújulni. Lemondani a hata-

lomról, szóhoz juttatni másokat is. Tudunk-e nagyvonalúak lenni. Saját magunkat le tudjuk-e győzni, vagy sem.

Az észtosztók tagadják a demokrácia hatékonyságát. Élhetetlennek nevezik a demokratákat. Kigúnyolják a háttérben maradót, az altruista cselekvőt. Persze, kiderül, mindig kiderül, mennyire nincs igazuk. A zászlókitűző győzők minden esetben kikopnak az időből, akármilyen derekasan viselkedjenek is.

Természetesen a jövő nem mindig ennyire biztató. Az ember néha a pincében lapul, teljesen egyedül, mert mindenki elhagyta. Ugyanakkor pont a sebezhetősége és az érzékenysége, más szóval az áldozattudata fogja onnan kivezetni.

A demokrata győzelme soha nem véletlen.

És az sem véletlen, hogy Gálfalvi Gyurka puritán értelmiség maradt, ma is az. Ebben is példamutató. Megjelenítője annak az embernek, akivé mégis lehetünk.

Vida Gábor

KÖNYÖKVÉDŐ

Amikor Gálfalvi György 1994 februárjában megkérdezte tőlem, hogy dolgoznék-e a *Látó* szerkesztőségében, azonnal igent mondtam. Ezzel a pályaválasztási gondjaim megoldódtak, ma már elég ritkán gondolom, hogy a kőolajkitermelés jobban fizető mesterség, mint az irodalom, az a norvég fűrórórony az Északi-tengerben, ahol gazdag emberré válhattam volna, már csak anekdota. Az is anekdota, hogy a magyar széppróza anekdotikus hagyományairól olvastam egyszer tanulmányt, csak már nem emlékszem, kinek a tollából, az biztos, hogy a szerző elégedetlen volt Mikszáth és Krúdy narrációs eljárásaival, a sajátosan magyar és korszerűtlen formákkal, habitusokkal. Jókait is elmarasztalta, jogosan, akkor még én sem kedveltem, később volt csak, hogy elolvastam a (majdnem) összezt, azóta csak mosolygok, ha valaki ellene háborog, tőlem akár igaza is lehet.

Egyre kevésbé érdekelnek az igazságok, túl sok van belőlük. Ezt a mondatot nyugodtan a Gálfalvi Gyurka szájába is adhatnám, van még legalább húsz, amit a szerkesztőségben mondogatni szoktunk, és ez pontosan olyan, mintha ott ülne velünk, vagy mi ülnénk az almafa alatt, a híressé vált őrtorony szomszédságában, amit leszereltek, és hiába írta Gyurka, hogy adják vissza, mert azok fűtyülnek rá. Nem tudom, látszik-e, de ha jól számolom, ebben a szövegben máris tíz anekdota van elrejtve, de akár több is. Ha lesz majd irodalmi múzeum Erdélyben, akkor azt az őrtornyot is meg kell szerezni, bár attól tartok, hamarabb lesz megint őrtorony, mint múzeum. Már megint nem az alapítások idejét éljük, pedig a fene sem érti, honnan jönnek ezek a szándékok, hogy alapítani kellene valamit, talán mert ilyen ez a világ, egyik végén mindig bontják, a másik végén pedig alapítják. Az is anekdotába kívánkozik sokszor, ahogy Erdélyben intézményeket hoznak létre, házak jönnek-mennek, nyomdák és táskák, melyekben lehet bármi: sok pénz vagy barna granulátum. Trabontra is lehetett iratkozni, meséli, volt egy lista, felírták az embert, és kapott egyet, olcsó volt, nem kellett éveken át várni rá, azt a létező szocializmusát a világnak! Azok pedig, tudjuk mi, hogy kik, egyszer meglazították a kerék csavarjait. Volt idő, mikor az író Erdélyben a könyve honoráriumából befizette az autó előlegét. Itt kezdődik az anekdota. Lakást nem tudunk ígérni, mondta nekem Gyurka 94-ben, és némi-

leg restelkedett ezért, de én igent mondtam, hiába hogy lejártak azok a jó pályakezdő idők.

Éveken át mesélt Gyurka. Attól tartok, nincs az az irodalomtörténet, ami olyan pontos képet adna a valóság működéséről, mint egy-két jó anekdota, a megírt történet mindig hivatalos, vagy azzá válik, az anekdota pedig indiszkrét, kaján, fecsegő, leleplező, idővel pedig a bölcsesség helye lehet, csak elégszer kell újramesélni, míg beérik. A jó anekdotát nem érdemes leírni, persze vannak szerzők és gyűjtők, akik ezeroldalas kompendiumokat adnak ki, nincs ennél fárasztóbb olvasmány, olyan, mint egy szénakazal, amelyben semmit nem keres az ember, csak benne van, és néha talál ezt-azt. A jó anekdotát a megfelelő helyen és pillanatban meséli valaki, el is hisszük neki, hogy az úgy volt, megjegyezzük és továbbmondjuk, a könnyebb mesélhetőség felé haladunk vele mindig, a pontosság vagy a szöveghűség nem szempont. Addig megy a történet, amíg talál egy író, aki nem átalja felhasználni, vagy mert nem olvasta azt a tanulmányt, amit a szöveg elején említettem, vagy ha olvasta, nem veszi komolyan.

Érdekes pillanat volt, amikor letett elém Gyurka egy több ezer oldal számláló papírköteget, hogy itt van a megfigyelési dossziéja, vagyis amit abból kimásoltak neki, és akkor arra gondoltam hirtelen, ha most ezt a köteget felkapja a szél, soha nem fogjuk tudni összerakni ebbe a sorrendbe, mert az oldalak nincsenek egységesen számozva, válogattam így össze regény lapjait, pedig azt én írtam, úgysem volt könnyű. Ülünk az óratorony alatt, ami akkor is ott van, ha nincs ott, és lapozzuk a dossziét, amit én legszívesebben áthajítottam volna a kerítésen, mert egy szennyes anyagnak tartom. Sajnos a titkosszolgák nem írták meg helyetted a könyveidet, mondtam valaki másnak, össze is vesztünk ezen, ahogy értelmiségiek szoktak. Engem később annak a fiatalembernek a fantomképe kezdett foglalkoztatni, aki magyarul elhangzott telefonbeszélgetéseket románra fordította. Mérnökök írnak így, akik számára fontos a jó kalligráfia, tanítják ezt műszakirajz órán, nekem is tanították, onnan tudom, nem a román volt az anyanyelve, bár lehetett a német is. Erről a fordítóról nincs anekdota, marad a képzelet, ahogy ülök az éjszakában, semleges szöveget fordítok egy általam jól beszélt idegen nyelvre, nem értek belőle semmit, nem is érdekel, aki fizet érte, számít a diszkréciómra, hónap végén lakbérrel tartozom, vagy az újabb részlettel a Trabantért... Én most felugrom, odalépek a kerítéshez, és az óratorony mellett átdobom a kéziratot, pusztuljatok! Az a fiatalember viszont száz és száz oldalon át nem ugrott fel. Mihez kezdjek vele?

Elcsenek egy oldalt a Gyurka dossziéjából, és amikor legközelebb Magyarországra utazom, felkeresem Polcz Alaine-t. Nem ismerem személyesen, de bejutok hozzá, most nem Mészöly érdekel, hanem szöveget hoztam, kéziratot, a segítségét kérem. Találtam egy kolozsvári újságot, ahol grafológusként hirdeti magát, 1945-ben. Elég régen volt, mosolyog. Elveszi a papírt, megnézi, ismertem ezt az embert, mondja, nem mérnök, csak álcázza a saját kézírását, azt hiszi, hogy lehet, meggyőződésből dolgozik, szereti, amit csinál, a jó oldalon áll, magabiztos, egyenletes, a következő rendszerben is a jó oldalon fog állni, mást nem tud, két gyermeke van, a feleségét nem szereti, nőügye volt, megzsarolták, azonosul a feladattal, mint egy penitenciával, könyökvédőt használ, úgy tartja a tollat, régivágású ember, ezt nem lehet szimulálni.

Elcsentél egy lapot innen – kérdezi Gyurka –, és elvitted Polcz Alaine-hez?

Dehogy, sosem találkoztam vele. Csak vázoltam egy anekdotát, amit majd az idő talán össze fog csiszolni, talán nem. Ha szerencsénk van, a fordítód olvassa ezeket a sorokat, és most elég kényelmetlenül érzi magát, mert azt hiszi, lelepleztük, egyetlen sort sem olvasott Polcz Alaine-től, de az 1945-ös kolozsvári újságokat hamarosan lapozni kezdi, és keres, mint egy jó könyökvédős hivatalnok, Unió utca 18.

Kovács András Ferenc

GÁLFALVINAK VALÓ. TAVASZIDŐK KÖSZÖNTÉSE

az „Fejemet nincsen már” nótájára

Gyors Szent György havának fúj szeszélyes szele,
Szirmát fosztja fáknak Isten széles ege –
Szabad ifjúságnak ellovant szép ideje!

Uszult hitek fagyát fuvalom széthordta,
Néma égre kiált fülemilék torka –
Fürgébb fény fuvoláz, rezgőn terül bokorra.

Ragyog a reménység lágy tavaszidőben,
Lombok alatt árnyék vár napra kidőlten –
Csak élet, halál, lét és vágy marad időtlen.

Kertben agg faasztal kancsókat adogat,
Frissülni marasztal füremedt tagokat –
Fűszálnak is érzik mind szüntelen magokat.

Áldott szép, szűkösnek vélt szavak vagyonát
Múlatják, időznek még szakadt katonák –
Végül vigadt kedvük szétcsap a vad napon át.

Néked küldöm, pajtás, jó Gálfalvi Györgynek!
Dúlt öröm űz, hajszás gond gátat is törhet –
Új vers a világra más szók által kipörget!

Adom kacagásom, öreg szívem végyed,
Szeret borral szólni, örvendni tevéled –
Szűrt fényt kibetűzni, ha felleg is feléled.

Könyv ideje, írás mindent átvészele,
Nyílt eget lapozgat Isten bámész szele –
Lát-e, ért-e a lét, vagy minket tán képzel-e?

Markó Béla

TÚLSÓ PART

A nyolcvanéves Gálfalvi Györgynek

Az úszásról fogok beszélni ismét. Hiszen úgy jártál-keltél Marosvásárhely főterén is, mintha úsznál. Széles karcsapásokkal, miközben szétnyílt előtted a város sűrű, keserű levegője, és a hullámvás ide-oda lökte a magnóliák hatalmas, rózsaszínű szirmait. Aztán megnyugodtak, amikor már messze jártál. És igen, a felejthetetlen cementlapok. Vagyis a víz felé szelíden lejtő, kibetonozott Maros-part, ahol órákon át lehetett napozni. Figyelni, ahogy néhányan kitartóan gyűrték maguk mögé a komp és a gát közti távot, oda-vissza, egyszer, kétszer, százszor. Nyilvánvaló volt, hogy készülnek valamire. Átúszni az egyik világból a másikba. A szabadságba, ahogy akkor gondoltuk. Átszelni a Dunát valahol lent Orsovánál. Még mindig megvan a Duna. Talán a szabadság is. Már itt is. De nem olyan. A cementlapoknál sem úszik senki. Ott úsztál te is nyaranta, rólad is hihette volna valaki, hogy készülsz. Pedig nem. Nem arra. Egyet-kettőt én is fordultam, ha kimentünk a cementlapokhoz. Hamar elfáradtam. Sokan átúsztak. Mi maradtunk. Úszol évtizedek múltán is sok-sok medencehosszot fáradhatatlanul. Nem a Maroson persze, hanem egy fedett uszodában. „Bravó, öreg!” – kiáltották a minap irigykedve a fiatalok. Tudom, nem szereted,

hogy öregnek néznek, de azért volt némi
elégedettség abban, ahogy mesélted.
Hogy még bírod. Jobban is, mint mások.
Nehezen jársz, könnyen úszol. Hiszen
úgy élünk most is, mint akik készülnek
valamire. Túlso part? Szabadság? Dehogya.
Itt van minden. Sirályok Marosvásárhely
főterén. Írtam erről is már. Mindenről írtam.
De ma már azt is tudom, nem az a fontos,
átúszik-e valaki. Csupán az számít, hogy
átúszhatna, mert tőle függ, senki másról.

Kerényi Tamás

NON UNIFORM

2020.03.24., Bristol

Hazaérek, bekopogok, nyitom a bejárati ajtót, lányom szaladna felém, feleségem rászól, erre megáll, csak a szobából néz. Még a házon kívül, a vörös téglafal mentén a kamra, kilincsen lóg a kulcs. Feleségem rakta oda, ne kelljen külön azért is bemennem a konyhába. Rendszerint a fiókban tartjuk, de ez most nem olyan. Leakasztom, hasonló ahhoz, amit a kalauzok használnak, matt fém, háromszög alakú lyukkal a végén. Beteszem a zárba, a gyerekek visszaülnek a neten elküldött homeworkot csinálni. Végre megérkeztek a feladatok. Bár akkor se történne semmi, ha elő se vennék, de valamivel el kell ütni az időt. Jegyek, értékelés nincs, még az is lehet, meg kell ismételnük a tanévet. Kinyitom a fészker ajtaját, fűnyíró, szerszámok, növényhagyma, pók szalad. Levetkőzöm, igyekszem munkásruhámat beletömni az ikeás zsákba. Alsógatyában felszaladok az emeletre, a lányok félve néznek a monitor mögül, integetünk egymásnak. Belépek a kádba, műanyag függöny, magasban a zuhanyrózsa, hosszan folytatom a vizet, habot csinállok a szappannal. A lakáskulcsot előtte a mosogatóba dobtam, az autótét is. Lefűjtam mindet fertőtlenítővel, szerencse, hogy kaptam a boltban, minden ilyesmi hiánycikk. Kilépek, törülközőm, hajamat Kata a hétvégén rövidre vágta, így gyorsan szárad, most minden nap mosom. Felöltözöm, lemegyek, most már meg lehet ölelni.

2020.03.06., Bristol

Ma van a world book day, persze csak az UK-ban, máshol eltérő az időpont. Ez nem egyedi eset, az anyák napja is ilyen, de legalább mi így kétszer tartjuk meg. Annyira durva hetem van, amúgy mindaz teljesen kiesett, hogy a gyerekek készülnek rá, de ez még mindig jobb annál, hogy múltkor elfelejtettem, hányadikba járnak. Rég nem tudom, ki az osztályfőnökük, az

osztálytársaik kiléte sötét köd. Nem volt ez mindig így, amíg étteremben dolgoztam, és napközben tudtam hozni-vinni őket, képből voltam. Arról az időszakról szól az *Apám, a szúnyog* és a *Pingvines távcső*. A world book day az olvasás népszerűsítésére lett kitalálva, eredetileg Shakespeare és Cervantes halálának évfordulójára, aznap a suliban a gyerekek beöltöznek kedvenc regényhősüknek. Így ez egy non uniform day, mivel itt alpból kötelező az egyenruha. Divatos a *Harry Potter*, Gruffalo, Elsa a *Frozen*ből, idén mi Alice voltunk a *Wonderland*ből meg egy egér a *Thea Stilton*ből, Kata pedig Little red riding hood volt. Én kamionsofőrnek öltözöm a *Sinistra körzet*ből. Ahogy minden nap.

2020.02.12., Bristol

Somersetben, Dorsetben, Devonon át,
napfelkeltében, ludak a közeli farmon,
a felhagyott kőbánya katlanában egy portás álmosan int,
halomsírok az út oldalán,
keresztül a sárga mészkőből rakott középkori városmagon,
autópályán,
egysávos úton,
kapaszkodva dombokon,
lefelé völgyekben,
ahol a teherautó oldalát súrolja a sövény,
ahol a szembejövők félreállnak,
ahol csak centik vannak a parkoló autók mellett,
átengedem, pórázon kutya,
lehúzódok, kerékpáros lány,
egyenruhás gyerekek,
bevillanó csík a munkáskabáton,
egy járókelő szemembe néz,
félpályás lezárás,
a lámpa zöldre vált,
villogó mentő,
megállva,
tolatva,
száguldva,
jégesőben,

szemerklő hóban,
szikrázó napsütésben,
záporban,
szélben,
végül egy futóbicikli mellett szaladva
hagyni, hogy le hagyjon.

2020.01.13., Bristol

Papa, mi az a rájtem? – kérdezte öt évvel ezelőtt lányom a kisbolt pénztáránál, pont ahol most állunk. Ilyen beszélő önkiszolgáló-pultokat nem láttam otthon, csak itthon, de lehet, hogy van már Magyarországon is. De igazából nem is érdekel, mi van most arrafelé, csak az, ami volt. Írtam egyszer egy novellát, kihúztam belőle, pedig jó volt, amikor a főhős szétnéz az udvaron, és rájön, hogy eddig nem is tudatosult benne, Angliában van, mert mint egy kabátot, úgy hordja maga körül Magyarországot. Ő az egyszemélyes Magyarország. A kávémegvonás negyedik napja, úgy tűnik, sose ér véget ez a szenvedés, hideg vagyok, mint egy zsilettpenge, de most már csak azért is végigcsinálom, csak ne ez legyen az az állapot, ami utána van. Régen, a boltban a legvégén azt mondta a gép, take your item, azaz vedd el a cuccod – ma már más a szöveg.

2020.01.04., Swansea castle

Az utcán gyanús alak lézeng, az étterem üveglakának támaszkodik. Zöld sapkáján régen bojt lehetett, a tetején néhány szövetszál. Hosszú, alakatlan szakáll, talpig fekete ruhája alapján alkoholista kikötői munkás lehet, na ilyen egy igazi tróger. Én vagyok az a srác, a romokat nézem, előveszem a telefont, egy tanulmányt olvasok az aktuális könyvről, hátha más se érti, legalább támpont. Úgy tűnik, a híres író posztumusz kiadott könyve nemcsak nekem okozott gondot, egyesek egyenesen azzal vádolják a szerkesztőt, hogy nem jól rakta össze a fejezeteket. Valóban, nem találok rajta fogást, pedig a híres és tényleg zseniális műnek a folytatása, visszaköszön néhány motívum, emiatt tudom csak olvasni. Hát nem tette könnyűvé életemet hajnalban Swansea felé, de megfogadtam, derekasan végigrágom magam rajta. Előttem a vár, várok én is, most épp a kínaiakra, két nagy raklap lesz, be kell

vinni a dobozokat, és nem segít senki sem. Amúgy a *Buda Ottlik Gézától*, ez egy figyelmeztetés, ha valaki gyanútlan kezébe venné, készüljön fel. Körbejárom a teret, azt, ami a kastélyból megmaradt, elmosódott tájékoztató feliratok, furcsa, tavaly még el lehetett olvasni. Az ilyen várakozás a legrosszabb, se írni, se olvasni nem lehet igazán, bármikor jöhet a főszakács. De legalább az arcom nem fázik, ennyi előnye legyen a sűrű szakállnak. Pakolás közben aztán majd leveszem a kabátot, alatta csillog a sárga láthatósági mellény, jól fogok kinézni, az arcszörzet máris a divatos, ún. „favágó” stílus. A sapka kabala, öt éve vettem, angliai életem első hetén, a lifegő pom-pomot első mozdulattal letéptem. Azóta úgy terjed a szakadás, mint arcomon a ráncok.

2019.12.26., Bristol

Ülök a klotyón, kedvenc könyvemet lapozgatom, eszembe jut egykori tanárom, Csákos Mihály, aki a *Napló* című szamizdatba írt az értelmiségi vécékről. Találomra ütöm fel a *Mártír írók antológiáját*, ebben aztán van minden Szomorytól Szabó Dezsőig. Most nem ezekre megyek, ismeretlen prózát vadászok. Ligeti Ernőnél nyílik ki a könyv, agyonlőtték a nyilasok a Liszt Ferenc téren, csak a fia élte túl, akit egy magyar járőr mentett meg, ami sok kérdést felvet. Lapozok tovább, regényrészlet tőle: néger Shakespeare-színész Budapesten a 48-as szabadságharc után. Ejha! Ahogy telefonommal meghátterezem a témát, délutánra már Kun Páter neve is előkerül, ő vezényelt tüzet Ligetiékre akkor, 45 januárjában, „Krisztus szent nevében, lőjetek!” felkiáltással. Aztán már másolom is ki a *Pásztortűz* című erdélyi folyóiratból az *Elsüllyedt világ* című, a kolozsvári irodalmi életre visszaemlékező önéletrajzát. Kiderül, Marosi Ildikó a Ligeti szakértője, őt kéne elérni, 87 éves, még él tehát. Nézem, nincs a Facebookon, pedig írtam volna neki chaten. Aztán az író életrajzát olvasom a *Krónika* című, szintén erdélyi napilapból. Regisztrálni kell, „Bristoli Irodalmi Kör”, ezt adom meg mint szervezet. Egyszemélyes.

2019.12.26., Haldon Forest

Egy másik zaj is keveredik közé, az időnként felhangzó surrogás az autópályáról, ez az autók gumija az aszfalton. Mikor megállok pihenni, mindig el kell döntenem, írok vagy gombászom, de ez itt most a Haldon Forest széle, kiszálltam hát. Gomba mindig van, igaz, már nem olyan sok, mint októberben. Ahogy Dragomán írta valahol, napi félóra olvasás segít abban, hogy ne örüljünk meg, hát ezt aláírom. De a napi fél óra gombászás is legalább olyan. Nekem az első időkben ez mentette meg az életemet Angliában. Amikor annyira el voltam veszve, új ország, nyelvtudás nélkül, mosogató, dupla műszakok. Gyerek nulla, angollal suliban, eddigi életünk kulcsra zárva egy padláson – akkor a munka szüneteiben a környék zöld területeit jártam. És volt, hogy könnyes szemmel simogattam egy májusi pereszkrét.

2019.12.20., Plymouth

Hová valósi vagy, kérdezi a román srác, állunk a parkolóban, fején fehér sapka, amelyet a konyhán viselnek. Én is hordtam évekig, mondom, Hungary, arca felderül. Odszól a közelben álló társának, ungur, hallom, bent is továbbadja, másoknak, a curly friest cipelve. A filippínó csak néz és vigyorog, kezében hashbrown-os doboz, megemeli. Állunk az esőben, mostanában mindig esik, de úgy igazából. Pakolják a chipseket, ami talán hasábkrumplit jelent, már elfelejtettem, hogy mondják magyarul. A szalmapi-tyóka mégiscsak jobb, de azon mindig neveltünk. Megmarkolják a tenger gyümölcseit, kettőt-hármat egyszerre, mert az a férfias. Maga honnan jött, köszön rám egy másik srác, visszakérdezek, érzem a határon túli akcentust. Arra nem jártam, de Hargita, Kovászna, Gyimes, Kalotaszeg megvolt, élvezettel sorolom, fejemben egy tündérország jelenik meg. Eszembe jut, hogy már én is határon túli vagyok, közben újra zuhog. Várom, a szállítólevelet valaki most aláírja, szétázik pillanat alatt, majd megszáritom a teherautóban, feltekerem a fűtést. A román kijön egy újabb adagért, megáll, a filippínónak magyaráz. Tudod, mi és ők, ezzel rám mutat, hasonlók vagyunk, ugyanazok a házak, a kertek, minden, régen egy ország is voltunk, de kettévágták. Nyelvem hegyén a szokásos fordulatom, hogy általában utálni szoktuk egymást, de ehhez mi itt már túl távol vagyunk. Szerencsére idejében elharapom. Már nem tudok semmit.

Sebestyén Mihály

REMÉNYEINK SZERINT

„Mint Plinius mondja, mindenki önmagából tanulhat a legtöbbet, ha megvan benne a befelé fordulás tudománya. Nem én találtam ezt ki, de így tapasztaltam. Nem más leckéjét tanultam meg, de a magamét. És ne nézzék szószátyárságnak, amit itt leírtam. Ha nekem jó szolgálatot tett, lehet, hogy másnak is használni fog. (...) Ha bolondság is, az én számlámra megy, senkit sem rövidíték meg vele. Olyan bolondság, ami velem száll sírba, folytatása nincs másban.”

(Michel Montaigne: Önmagunk edzéséről. Ford. Bajcsi András)

Ha nem is érthetünk mindenben egyet a fenti tétellel, az esszé alapigazsága kétségkívül illik témánkhoz. Ugyanis ha arra vetemedünk, arra szánjuk el magunkat, hogy egy hely történetét szeretnők rögzíteni, körültagogatni legalább, s néhol teljességgel beleereszkedni – már amennyire sikeres lehet az efféle magányos és virtuális múltjárás, megszemélyesítés, élesztgetés/kútba ugrás –, mindenre fel kell készülnünk. A hiteles, hihető tükrözés végeredményben nem más, mint befelé fordulás. Sok veszedelemmel, csapdákkal teletűzdelt kísérlet. Legtöbbször nincs pályadíj, nem számíthatunk jutalomra, hiszen mindenki magával viszi a sírba azt a dicsőséget, amit soha nem nyert el. Majd az utókor. Ám az fölöttébb bizonytalan, és egyáltalán, teljesen mindegy, ki fogja majd forgatni kinnal összeszedett adataink lapjait, úgysem fog kiballagni jeles/jeltelen sírunkhoz és bekiabálni, fejfánkra rákötni egy kis cédulát: Igazad volt, apuskám! Nekünk, úgy érezhetjük joggal, mindig igazunk van, akár elismerik, akár nem. Legalább ez az elégtétel még életünkben megadatik.

Azzal már az elején tisztában kell lennünk, hogy kísérletünk, a múlt felforgatása, kimerítése sohasem lehet teljes. Mindig maradnak homályos folatok, mély lyukak, megmászhatatlan meredélyek, nem tisztázható helyzetek és el nem párolgott csapadék, gyanús tócsák a munka bevégezése után is. Olyan hiátusok, amelyekkel képtelenek voltunk megbirkózni, amelyek reánk vigyorogtak, ott lappangtak már a kutatás közben is, csábítóan hívó-

gatnak, már-már sikerrel kecsgetnek, erőfeszítéseinkért busás jutalmat ígérnek, aztán egyszer csak falakba ütközünk, vagy kifürkészhetetlen arcú, marcona véderő állja utunkat, sűrűsödnek a tilalomfák: mire ráébredünk kudarcunkra, eléggé későn és eléggé el nem ítéhető ostobasággal, hogy erőink, forrásaink nem elegendők, satnyák, semmitmondók, megtévesztők. A kutató zsákutcába téved, ahonnan nem lehet emelt fővel vagy dagadó mellettel, büntetlenül (lelkiismeretfurdalás, szégyenérzet, kiábrándultság, mardosó kishitűség) visszatérni és folytatni utunkat a könnyebb ellenállás irányába mutató úgynevezett főcsapáson a monografikus lekerekítés boldogsága felé.

Ha ezt tisztáztuk magunkban – néhány évnyi kutatással a hátunk mögött és még füstölgő kudarccal pályarajzunkban –, ennek a felismerésnek a képessége elég gyorsan jelentkezik, megóvhat bennünket a fölösleges törekedésektől, vargabetűktől, kidöglesztő gyalogolástól. Ha ezt tisztáztuk, akkor nekifoghatunk egy-egy helység, város vagy falu, utcarészlet vagy helyi nagyság, világi vagy egyházi személy, híresség megírásához. A bevallás képességét mindennapos gyakorlattá fejlesztjük.

A helytörténet kutatása látszólag lemondás a világtörténelemről. A nagy összefüggések, terek és mozgások, áramlatok és hatások, csatavesztések, diadalok, világvárosok látképének ábrázolásáról. Arról, hogy megértessük a reménybeli fogyasztóval, iskolázatlan fajankóval vagy tudós önimádóval, a tudatlan, de kétségtelenül jóindulatú utóddal, olvasóval és helyi polgársarj-jal, aki időben utánunk lép be a történelem sodrába, hogy mi ilyen világban élünk, ilyen összeesküvések és összefüggések, függetlenedések és gyávulás-sok között vásároltuk meg a napi félkilós kenyérünket, már nem isteni adományként kaptuk, kevés szalámit és egy tábla csokoládét; a nagyhatalmak áldozatai voltunk, hogyan evickéltünk át korszakokon, ezért olyan a nép jelleme, amilyenné a nemzeti történetírók és lélekszobrászok tették tudatos hamisítással, vigaszképpen. Nem leplezzük le, nem fejtjük meg a titkos erők többismeretlenes egyenletét. Nem ásunk le a gyökerekig, nem szemléljük a bolygót úrhajóból, nem fotózzuk drónokkal vagy léghajóból kihajolva, nem látunk távolabbra a felhők alá a kerek Lufthansa- vagy Wizzair-ablakokon át. Mélyrepülésünk alig haladja meg az előírt haladási sebességet.

Legyünk őszinték: sokkal inkább a földön maradunk. Meghatározott földdarabon. Mondom, egy városban vagy egy nagyobbacska emberi település közigazgatási határain belül mozgunk. Egy helyi nagyember – jó vagy gonosztevő, alapító vagy hagyományromboló, alkotó vagy haszonélvező, diktátor vagy csak kiskirály, igazgató, gyártulajdonos, százak munkaadója vagy magányos tudós, remete, esetleg szent ember, csudatevő vagy gyógyí-

tó, egyházi, kórházi, fegyházi, senkiházi személy életkeretein és pályafutásán belül. Összefüggésben a kutatott, bemutatásra szánt tereppel. Rajtunk áll, kit választunk.

Válasszunk bár olyan személyiséget, akinek mindennapjait a kamaszkortól a sírba bocsátásig képesek vagyunk adatolni, úgysem fogjuk megtudni, mit gondolt a szembejövő polgárasszony kebleinek tapinthatóságáról, vagy arról, miként ette a szalonnát, bicskával, késsel-villával, hagymával vagy sós uborkával, damaszt- vagy papírszalvétával törölte száját a lakoma után, szerette-e a vodkát, vagy inkább a konyakra esküdött. Valószínűleg a történész számára mindez nem nagyon lényeges információ, hacsak nem valami off-shore dolgot készül elkövetni, mondjuk a társadalmi elit alkoholfogyasztásáról X város XII. századában az egyházi feljegyzések alapján.

Nem, ez így nem teljesen fair. Elfogadjuk. A hely határozza meg az embert. A múltra kíváncsit. A helyi, a közvetlenül adott egészre áhítózt. A téridő (vélt) birtokosát. A bennszülöttet. Adott esetben a városlakót, a hivatásos múltkurkászt és persze az amatőröket, akikkel szemben soha nem lehet az ember eléggé elővigyázatos, kritikus és tapintatos. Gyakorlatilag minél kisebb a választott hely és tér bonyolult viszonyrendszere, annál könnyebb dolga van – látszólag – az emberfiának. Tapasztalatból tudom, hogy sokáig egy helyben tanító, esetleg munkahelyén is lakó pedagógusokra bízta ilyen-olyan hatóság a helység/intézmény monográfiájának megírását. A derék tanfi felkeresi az útjába eső nagy hírű könyvtárat, és a már előző információhalászat során kifogott címeket kéri ki. Ezek legtöbbször a XIX. század végi pozitívista történetírásnak a termékei, amelyekben tényleg lap-pang két-három tucat csontszáraz adat – szerencsés esetben évszámon túl akadnak otffejtett jelzők, kis kukucskáló lyukak. Az adatok közötti átjárást felégette a pártatlanságra törekvés. Az adatok fetiszálása. Itt a kutatás váratlanul megáll, ugyanis az amatőr nem rendelkezik rutinnal, fantáziával, ráérzéssel, áthidaló történetmeséléssel, nem ível át kötélhíd, keskeny, de biztosnak látszó palló a *nem tudom* sebes iramú zuhataga fölött. Egyszerűbben szólva, hiányoznak az előtanulmányok, nincsenek használható modellek. Továbbá üres az újabb forráskiadványok, résztanulmányok, összefoglalók szabadpolca. Nincs meg a plágiumhoz szükséges idézhető szöveg.

Rendszerint a levéltárba küldik a jámbor monográfust, ahol persze található ügyek-bajok-mámorító adatok, de azok nincsenek kipreparálva. Sok mindent kellene átnyálazni, kimásolni, idegen nyelveken vagy gótbetűkkel vannak feljegyezve, rosszul olvasható, éppen nem kutatható, zárolt

anyag. Megátkozza a pillanatot, amikor engedett az igazgató, a polgármester, falusbíró rábeszélésének. Végül csak akad valami. Összeszedi, kikérdez három-négy helyi kútfőt, legépeleli (számítógépre viszi), még az internet is tartogat egy bekezdésnyit, fényképet mellékel, néprajzi miegyebet, helyi mendemondát, mindegy, „ez van, ezt kő’ szeretni”, bekötteti, befűzi, síneskapcsos irattartóba süllyeszti, és beadja.

Mások elborzadnak az anyag nagyságától, összetettségétől, elágazásaitól. Szorítja őket a határidő, meg kell írni, narratívává kellene rendezni a szétszórt adatokat, hadrendbe kell állítani a semmit. Úgy érzi. Végére is be kell nyújtani, ahhoz azonban előbb-utóbb le kell zárni. Ószintén kétségbeesik. Abban bízik – el is árulja legközvetlenebb hozzátartozóinak –, hogy a megrendelő még ennyit sem tud, soha nem járt azon a vidéken, elnéző lesz, el sem olvassa (!?), elvégre ő sem szakember. Letudja. Kész. Megkönnyebbül, ő lesz – akaratán kívül is – a helytörténet legfőbb ismerője, cicerone, szakreferens, nagy tudású helyi orákulum. Sic transit gloria mundi?

Korántsem. Fel kell tennünk a kérdést: Szükséges ez egyáltalán? Hasznát, praktikumát ezúttal nem vitatjuk. Rábízzuk a felhasználókra, hogy ítéletet mondjanak munkánkról, mérítsenek belőle, avagy cáfolják, plagizáljanak, vagy megtoldják újabb kutatásokkal, észrevételekkel, helyesbítésekkel, abból az egyszerű tényből kiindulva, hogy az idő végtelen. Az eltelt idő hossza akkora lesz, amekkorát át tudunk ölelni, és amekkorára a kívül maradó ismeretlenség végtelenjét sejdítjük. Természetesen az utóbbi mindig nagyobb, mélységesebb, mint tudásunk pillanatnyi állása, habokból kiemelkedő szirtje. A kimentett és megmódolt idő.

Évek óta egyetlen város sorsával, mindennapjaival, embereivel, intézményeivel, épületeivel és utcáival, társadalmával, gazda(g)ságával és szórakozásaival foglalkozunk. Pletykák, botrányok, bűnesetek, cselszövések, ellenségeskedések, temetések és iskolák, törvények, rendelkezések, hivatalok és tisztviselők, árac és piacok, mesteremberek és munkanélküliek, semmittevők, csodatevők, kártyavetők, cigányok, nyelvhasználatért bűnhődők, könyvkiadók, vajakosok és vajúdók, angyalcsinálók és angyalbőrbe bújtatott fiatalok életére látunk rá. Valami megmozdul, valami elhal. Vágynak és gyűlölnék. Ez végül kiderül a sorsokból. A sorok közül. Fű és fátyol alatt.

Munkám során rá kellett ébrednem, hogy ugyanarra az eseményre vonatkozóan akár több hónapnyi, sőt, éves nagyságrendű eltolódások, nem egyezések, szakadékok tátonganak az irodalomban. Főleg a régmúlt korok esetében. Tisztázni szerettem volna, mi a reális időpont, és mi tévedés, elírás, hamisítvány. Mondom, mindez időpontokra, századokra, évekre, na-

pokra és hónapokra, nem az események belső tartalmára vonatkozott. S ha már itt tartottunk, szinte magától adódott az ötlet: a sorozat felfektetése. Kronológia vagy kronográfia, mint a középkor elején, a krónikák előtti időkben. Ugyanis szándékaink szerint – mindmáig ezt valljuk – segédletet, támasztékot, fogódzót kívántunk adni a közönségnek. Vagy önmagunknak. Egy város életét akartuk a bábmozgató merészségével előadni a kezdetektől mondjuk 1989 végéig, ha hívei vagyunk a rövidített időnek, mert a XX. század sokunk meggyőződése szerint mifelénk a diktatúrák bukásával ért véget. Porai fölött ma sincs béke. Ne sóhajtsunk fel megkönnyebbülten! Meghátráltunk a folytatástól, nem kívántunk rendet rakni a hagyomány szerinti XX. század naptárilag még fennmaradó 11 évében. Ez már nem vonz.

Széll Anita

MADARAK, MACSKÁK,
„HÁROM DIÓ”*Születésnapra*

Egyed Emese irodalomtörténész, egyetemi tanár 2021. március 15-én a Magyar Érdemrend lovagkeresztje polgári tagozata kitüntetését kapta Áder János köztársasági elnöktől. Tar Gabriella-Nóra laudatójának¹ első lábjegyzete arról értesíti az olvasót, hogy az erdélyi magyar tudományos és kulturális élet kimagasló egyénisége a tudományos kutatói és oktatói skálának pontosan arra a helyére került, melyet már régóta megérdemelt. A kitüntetett pályaképeinek megrajzolását a laudatio írója mégis *Egyed Emese, a költő* című résszel indítja, ezáltal sugallva az olvasónak: az emberi értékek megőrzésére nevelő pedagógus rendkívül sokrétű tudományos és oktatói tevékenysége nem különíthető el költészetétől. A felvilágosodás korának műveit nemcsak jól ismerő, hanem néhány évtizede ugyancsak tanító költőegyéniség a prodesse et delectare szellemiségében alkot, nem csupán formailag, hanem tartalmilag is. Verseinek kritikai olvasatában, recepciójában mindenkor helyet kap az a gondolat, hogy a költő szívesen ötvözi a szépet a hasznossal. Az interpretációk szövedékéből fel-felsejlik az az esztétikai és etikai vezérfonal, amely a képzelet és valóság összehangolására szolgál Egyed Emese verseiben, ezeknek harmonikus olvasási lehetőséget kölcsönözve. Hegedűs Imre János szerint a költő „áthallásos versei” lélekgyógyító erővel bírnak²; megállapítását a *Paian* és a *Daphne ideje* című verseskötetekről írt kritikákra, valamint saját meglátásaira alapozza, recenziójában többek között tartalom és forma viszonyát fejtegetve Egyed lírai univerzumában. A költőnő műveinek befogadásán elmélkedve egyre világosabb körvonalakat nyer az a bizonyos vezérfonal, amely a versekkel való dialogicitást megkönnyíti, továbbá e fonal konzisztenciája gyarapodik is azáltal, hogy a versek néhány méltatója írójukat az égi és földi világ közötti közvetítőként ábrázolja. A *Paian* kötetet méltatva Varga Melinda a poéta hermészi hivatásán³ gondol-

kodik, arra is felhívja a figyelmet, hogy a költő verseiben megszólít klasz-szikus költőket, művészeket, tudósokat, kiknek soraira évtizedek, netán egy évszázad múltán is szívesen emlékezne az olvasó. Demeter Zsuzsa „skófi-umszálnak”⁴ nevezi a szerző költői világát körbefonó és az olvasó világába is finoman, szinte észrevétlenül belefonódó fonalat, mely értékek összességét közvetíti mindenkinek, aki végihalad a *Szabadító versek* című kötetben. Egyed Emese közönséggel való dialógusa nevelési célokat felvállaló költészetének elemi követelménye, a felvilágosodás eszmerendszere alapján alkotó szerző azonban a lelkiállapot olyan tökéletes reprezentációival hat az olvasóra, hogy az már-már úgy érzi: önmagát rajzoló világba⁵ érkezett, melynek nyitott rendszerében talán nincs is szükség az értelmezésre. Szerző és olvasó közti harmóniát elképzelve ne gondoljunk azonban egy rózsaszínű, mázzal bevont világ illúziójára – figyelmeztet Ayhan Gökhan a *Vasárnap* méltatásában. A kötet nagyrészt alkalmi ihletésű szövegei „csöndlabdára írt álmok”⁶ ugyan, de olyan álmok, melyeknek valóságbeli lenyomata a felnőtt olvasót is mélyen elgondolkodtatja az emberi lét mulandóságáról, látszatszerűségéről, ugyanakkor arra ösztönzi, hogy a külső poétai szépség belső kivitelezését, tartalmát is észrevegye és értékelje.

Egyed Emese kötetét lapozgatva, szövegeinek olvasati lehetőségeit és kritikai reflexiókat mérlegelve fogalmazódott meg az ötlet, hogy a poéta műveinek értelmezésében helyet kell adni egy olyan interpretációs kísérletnek, mely azon a megállapításon nyugszik, hogy Flóra és Fauna univerzuma jelentős, ha nem éppenséggel kiemelkedő fontosságú helyet foglal el a költő embereszményének kialakításában, formálásában. Nem túlzás azt állítani, hogy a növény- és állatvilágról festett képek nem csupán alkalmi irományok, hanem annyira összefonódnak a szerző tudatos költői szándékával, hogy Egyed Emese metaforákban bővelkedő költészetének egyik tartópillérévé válnak az idők folyamán. A növények és állatok az olvasó számára látszólag egyszerű és szerény lények, élete sokszor buzdít a mélyebb értelem kutatására a versekben, néha pedig egy-egy állati vagy növényi metafora éppen az ars poetica megfogalmazásában nyújt döntő segítséget, mint például a páva a *Csönd* című kötetének *Cantio* című versében. Alkalmi versek tehát ezek a növényekről, állatokról szóló képek, vagy speciális metaforikus jellegük nem csupán a szöveg olvashatóságát szolgálja? – kérdezhetné az olvasó, míg a *Csönd* kötet további versén, a *Tetőn* töpreng. A vers helyzetképeinek szürkegémek nem csupán állati minőségükben szolgálnak a kép kialakítására, hanem tipikus népköltészeti kellékként segítenek a szerző érzelmeinek kifejezésében. Állat és növény szöveggel való viszonya gyakran

érzelmeket, vívódó, bizonytalankodó, de néha diadalmas érzelmeket tükröz, mint ahogyan azt a *Szabadító versek* című kötet több helyén is láthatjuk. A *Vizek* hangulata borongós, hínárja titkokkal kínzó, az arany pázsitot iszap árasztja el, de a *Színek* mandarinrécéjének vidám energiája már a játékosság megkönnyebbült érzetét kelti az olvasóban. Van ebben a kötetben nehezen értelmezhető állatmetafora is jócskán, melynek költői üzenete talán maga a természet titkozatosága. A *felirat* című versből megtudjuk, hogy „Fénymacska jár a szélben”. Egyed Emese verseinek kedvenc állata a macska, mely *A felirat* kontextusában a természet déltáji fényének mozgalmas szépségét hivatott kifejezni; a víz fölött néha, főként a déli napsütésben jól látható a szél hatására hullámzóan rezgő meleg levegő, a „fénymacska”.

A felvilágosodás korának, irodalmának ismerője másként tervez, ír, mint a modern idők átlagos költője. Egyed Emese korai köteteiben még többnyire a lelkiállapot reprezentációi az állatmetaforák, később azonban a poéta személyes élményeinek középpontjává válnak azok az állatok és növények, melyeknek néha a költő személyes életében is kiemelkedő helyük van. Madarak, macskák és a növények végtelen sora. Mert ha alaposan végigolvasuk a köteteket, azonnal megtaláljuk azokat az állatfajokat, növényeket, melyek a költőt a leggyakrabban foglalkoztatják, melyekről szívesen ír az idők folyamán egyre gyarapodó állat- és növénytani ismereteivel tarkított szövegeket. Elsősorban a macskáról. Néha illékony, megfoghatatlan fénymacska táncol az olvasó orra előtt, de legtöbbször hús-vér valójában sétál be a sorok közé, és valódi territoriális macskaként követeli magának a figyelmet. A *Csend*, a *Szabadító versek*, a *Vasárnap*, a *Daphne ideje*, a *Válogatott versek* és a további kötetek elmaradhatatlan része az a képzeletbeli macska, amelynek a költő életében sok évig valós megtestesítője volt Lázár, a vízbefojtástól megmentett kiscica és utána majdnem húsz éven keresztül háziállat. A kalandos sorsú cica, amely az egyetlen szerencsés volt a négy testvér közül, kiemelkedő helyet kap nemcsak a *Daphne ideje* kötetben, hanem a *Válogatott versekben* is. „Jár három macska feketében. / Más úton jár a hammas macska” – tudósítja az olvasót a *Szürke árny* című vers. Szomorú hír, egyben vigasztalás ez a két sor: legalább egynek más a sorsa, legalább egy megmaradhatott abban a földi világban, ahol az állatok egyre inkább a lét perifériájára szorulnak. Nehéz megszokni az állatnak a lakás magányát, zártságát, még akkor is, ha idővel megtűrt élőlényből szeretett kedvencé válik. A gazda jól ismeri a macska belső világát, átérzi az állat lelkének rezdüléseit, tudja, hogy azok az „emlékfoszlányok”, amelyeket Lázár „szellőzéskor” érez, a szabadságát vesztett ragadozó egyedüli kapcsolatát jelentik a külvilággal.

A vers két zárósora a macska életútját egyetemes, emberi perspektívából is az olvasó elé tárja, ezzel kihangsúlyozva, hogy ember és állat sorsa talán nem is különbözik annyira egymástól. „Eszközei vagyunk az Úrnak: / feketék, hammasak, gyalultak” – vallja a költő, felvállalván a sorsközösséget azzal az élőlényel, amelynek életét megmentette, és jólétét annyi éven át biztosította. A kedves háziállatot az idő múlásával minden rokon és barát megismeri, mindenki, aki a poéta életének valamely mozzanatához tartozik. A *Szabadító versekben* Nagy Katához szól a *Delle Gatti* vers, melynek humoros első két verssora nemcsak a macska, hanem gazdájának jó hangulatáról is árulkodik. De nemcsak Lázár kap helyet ebben a kötetben, hanem az *Intermezzo* vers Boriska nevű tarka cirmosa és a *Vale* alkalmi vers féltüdejű kedves tarka macskája is. Egyed Emese, bár ezekben a versekben nem szándékszik rejtett metaforák szófűzésével játszani, mégsem állja meg, hogy az olvasónak egyetemes emberi értékekről ne üzenjen az *Intermezzo* Boriskája által. „...mancsunk s a szívünk tiszta: / dorombolhatunk immár” – mondja a szerző, és az olvasó egyáltalán nem lehet biztos abban, hogy e sorok az állat nyugodt lelkiismeretének ábrázolásával nem éppen görbe tükröt állítottak emberi mivolta elé. A talált macska motívuma a *Vasárnap* kötetben is feltűnik; a költő a gyermeki lélek rejtelseit nagyon jól ismerve így zárja a *Macskaidő* című kis alkalmi gyermekverset: „(Vasárnap! Bevalljuk, hogy / vágyakozunk utánad!)”

De nemcsak macskák után, hanem madarak után is vágyakozik a poéta, legalábbis erről tanúskodik számos verse. A *Válogatott versekből* nemcsak Cirmos, a magára hagyott macska, hanem Promethea, a békászó sas eltűnéséről is olvashatunk. Míg a *Cirmos eltűnik* vers tanulsága, a „Gazdátlan lehetsz bármely pillanatban” sor csak sejteti a tragikumot, a *Promethea* záró gondolataiból ez a tragikum már egyértelműen kiolvasható: „Drága madaram, aludj csendes álmot. / Rövid életed tudásnak világolt.” A költő francia nyelvre is lefordított verse magyarul megjelenik mind a *Paian* című kötetben, mind a *Válogatott versekben*. Ismét gondos szeretettel és figyelemmel megírt verset olvasunk. Valós alapja van ennek a mitológiai utalásokkal átmeleg átszőtt, klasszikus megformáltságú költeménynek: Adél, az Erdélyben meggyűrűzött, fiókaként a fészekből kimentett békászó sas túl korán indul el vándorútjára, és négyezer-kilencszáztizenkét kilométer berepülése után Afrika partjainál leli halálát. Míg a Promethea átvitt értelmű megnevezés könnyen megfejthető az olvasó számára, esetleges görög mitológiai ismeretei alapján, kissé bizonytalanul áll azonban a Hórusz névadás előtt, hiszen az egyiptomi isten madárfeje a mitológiában nem sas, hanem sólyom.

„Hóruszá lettél / jelben, / jelentésben” – írja a költő, és az olvasó elgondolkodik rajta, vajon hiba csúszott-e a biológia terén megbízható ismeretekkel rendelkező szerző eszköztárába? Pedig nem hibáról van itt szó, hanem általánosításról. Hóruszt egyetemes értékében a versben madárként kell felfogni, ragadozó madárként, mely kategóriába a békászó sas is tartozik. Az egyiptomi mitológiáról szóló szakirodalmat lapozgatva érdekes összefüggésekre bukkanhat az olvasó. Hórusz tulajdonképpen napisten, a figura ragadozó madár feje ezt hivatott kifejezni. Érdekes megállapításra jut azonban Lesley Jackson⁷ író és archeológus, aki szerint a napistent az ókori Egyiptomban oroszlán fejével is ábrázolták, és Horem-akhet-nek, a kelő napnak nevezték. Ez volt Hórusz oroszlánfejű változata. Az angol nyelvű szakkönyv szerzője azonban még ennél is tovább megy, és arról ír, hogy a macskákat az Új Királyság idején az egyiptomiak éppúgy a Napot megtestesítő állatnak könyvelték el, mint az oroszlánt. Ha mindezt figyelembe veszi a *Promethea* olvasója, csak ámulhat azon, micsoda mitológiai ismeretekkel rendelkezik a poéta, milyen titokzatos módon fűzi össze a madarak és macskák alakját költészetében.

Persze többnyire mégsem a nagy vagy kis formátumú ragadozó, a hóbagoly vagy a jégmadár (*Békéltető! Három dió*), hanem az énekesmadarak színes népe jelentkezik a versekben, főként a *Vasárnap* meg a *Három dió* című kötetekben. Rigók, harkályok (*Képeslap*), pintyek (*Ceruzák, Harmadik az igazi*), cinegék (*Harmadik az igazi*), fecskék (*Békéltető*) jutnak fontos szerephez a könyvlapokon, de a *Lábadozás* című versben még Bertának, a kóbor kutyának is helyet szorít a szerző, *Étrendek* című versében pedig hangyáék és pontyék életébe is betekintést nyerünk, de csak madárék után. Egyed Emese verseinek állattani, botanikai vonatkozású utalásai vagy a versben éppen fő helyen pompázó képei az idők folyamán egyre gyarapodó és pontosabbá váló biológiai ismeretekről vallanak. Nyilván a növények szerepe sem egyértelmű ezekben a már-már interdiszciplinárisnak nevezhető alkotásokban. Míg a gyermekek számára írt *Vasárnap* kötetnek olyan versét is olvashatjuk *Képeslap* címmel, mely a madarak idilli világából zökkent ki két utolsó sorával „(A kisvilágon, mint a mánus, / valaki jár.)”, addig a *Csönd Júliusi ballada* című versének *Ajánlás* része már a termékeny vetés képeivel próbálja feldolgozni a szerző érzelmi állapotának rezdüléseit. A *Képeslap* tehát még csak Kányádi-módra figyelmeztet a lét mulandóságáról, az *Ajánlás*ban azonban már megbékülhet mind szerző, mind olvasó ezzel a gondolattal, és az olvasó kihámozhatja a versből, hogy a szerző ahelyett, hogy másik magyar klasszikusunk „homokos, szomorú, vizes síkjára érne”,

végül a kreatív létformát választja sorsául. Nem egyszer ez a lét elviselhetőségének egyetlen megoldása a poéta számára. A *Sarjasztó* című vers kegyetlenül elpusztított mogyoróbokra fölött nem bánkódik, hanem imádkozik érte, és a vers végén mágikus ráolvasásként mondja ki: „Sarjadj, / mogyorófám.” A növényvilág óriásai, fenyőerdők (*Táj hegedűvel/ Válogatott versek*), diófa, hársfa, gyümölcsösök (*Évforduló/ Daphne ideje*) mellett bátran csodálkoznak rá a világra a vízi liliumok (*A mikroszkóp/ Válogatott versek*), a mákvirág (*Pillangó/ Három dió*) vagy a fehér orgonák (*Bodos felé, Bodosban/ Válogatott versek*), az igazi, biológiai adatokkal gazdagított alkalmi vers azonban mégiscsak a *Hóvirág* a *Vasárnap* kötetből. A *galanthus nivalis* tudományos megnevezés strukturálisan két részre osztja a verset; a poéta előbb „gáláns kis csodának” nevezi a virágot, hogy később „hóban lakozó” erős, titokzatos lényként ismertesse őt meg az olvasóval.

Flóra és Fauna vitathatatlanul sokrétű és sokféle ábrázolásával találkozhat az olvasó, ha Egyed Emese kötetében útra kel, a természet nyomai után kutatva. Az interpretációs kísérlet eredményeinek, felismeréseinek rögzítése nem könnyű dolog, mégis két síkon halad ez a felismerés. A poéta egyrészt a tökéletes embereszmény kialakítására törekszik, ahogyan azt a *Három dió* kötet *Harmadik az igazi* verséből egészen pontosan kivehetjük. Három gyerek vetekszik ebben a versben, hárman mesélik el, kit látnak igaz barátának, és míg az első kettő az erőt („Az én barátom a legizmosabb”) és a csalóka retorikát („Az én barátom szépen hazudik”) tartja megbecsülendőnek, a harmadik értékítélete magáért beszél: „Az én barátom madarak barátja: / faházacskákat akaszt föl a fákra, / ott lakmároznak pintyek, cinegék... / Cserébe adják a füttyöt, zenét.” Az évek folyamán azonban egyre inkább kikristályosodik a szerző verseiből, hogy a jóra nevelés, a tökéletesség kialakítása földi világunkban nemcsak, hogy igen nehéz, hanem nem is erőltethető. A költő nevelő, oktató céllal írt szövegei az egyetemes bölcsesség útját választják, a poeta doctus szinte minden emberi, gyarló szándékáról lemond, még akkor is, ha e szándék nemes célt szolgál, amikor a *Könyvjegyek* ciklus (*Könyvjegyek*) című versében kimondja: „Nyírfára, hársra / könyvjegyet ragasztok. / Olvass, szél, olvassatok / csillagok.” Ekképpen bízza rá Egyed Emese saját alkotásait nem csupán az emberi, szabad választás szerint működő olvasóra, hanem a természet mindenkor változó, örök érvényű és örök életű energiáira is.

JEGYZETEK

¹ Tar Gabriella-Nóra: Laudatio Egyed Emese irodalomtörténész, egyetemi tanár tiszteletére. In: *Erdélyi Múzeum-Egyesület*. Online: <https://eme.ro/hir/-/tartalom/atadtak-egyed-emese-irodalomtortenesznek-egyetemi-tanarnak-a-magyar-erdemrend-lovagkeresztje-kituntetest—312469>.

² Hegedűs Imre János: Mi a vers? In: *Háromszék* független napilap. Sepsiszentgyörgy, 2022. január 21. Online: <https://www.3szek.ro/load/cikk/147283/hegedus-imre-janos:-mi-a-vers-egyed-emese-daphne-ideje-cimu-verseskoteterol>

³ Varga Melinda: A megtisztulás versei. In: *Helikon*. Kolozsvár, 2019. március 26. Online: <https://www.helikon.ro/a-megtisztulas-versei/>

⁴ Demeter Zsuzsa: Száz vers magány. In: *Bárka* online. 2011. február 3. Online: <http://barkaonline.hu/kritika/1876-egyed-emese-koenyverl>

⁵ Lásd Gökhan Ayhan: *Önmagát rajzoló világ*. In: Mesecentrum Petőfi Irodalmi Ügynökség. 2020. május 6. Online: <https://igyic.hu/konyvajanlok/onmagat-rajzolo-vilag.html>

⁶ Polgár Anikó: *Újszülött kincsek, csöndlabdára írt álmok*. In: Ujszo.com. 2019. november 21. Online: <https://uj szo.com/kultura/ujszulott-kincsek-csond-labdara-irt-almok>

⁷ Lásd Jackson, Lesley: *Sekhmet & Bastet: The Feline Powers of Egypt*. London: Avalonia. Kindle edition, 2018.

Tamás Dénes

EGY KRITIKUSI ÉSZ KRITIKÁJA

BORSODI L. LÁSZLÓ: *HERMÉSZ VISSZHANGJAI. SÉTATÉR*
KÖNYVEK, KOLOZSVÁR, 2017.

Van valami perverzció a kritikakötetek olvasásában. Önálló recenziót, kritikát még olvas az ember, sok minden indíthatja erre. Előzetes tájékozódás, az írói műhelyben való nézelődés, az olvasmányélmény kiegészítése, megsokszorozása – mind okot szolgáltathat erre. Na de kritikakötetet olvasni? Egyvégtében? Miért is? Egy kritikakötet az sugallja, az irodalmi mező uralható. Hogy valóban vezetnek utak benne, hogy létezik hatás és visszahatás, hogy a korszak, a hely valóban tud meghatározó lenni, ami pedig érték, azt leginkább a begyökerezettség révén lehet felmutatni. De leginkább arra utal, hogy egy mű komplex mivolta gondolati összefüggésekre redukálható, a művek olvasása és legszemélyesebb feldolgozása pedig kiváltható kritikák olvasásával.

Csupa téves, vagy legalábbis elnagyolt illúzió.

Pedig, elárulhatom, megvan ennek is az izgalma. Mert egy idő után a szövegek nem csupán könyvekről szóló kritikai beszámolóknak tűnnek, hanem egy kritikus elme működésébe is betekintést nyújtanak. Ennek az elemének a szerkezete pedig, ahogy haladunk előre az olvasásban, egyre jobban kikristályosodik, egyre pontosabban felfedi olvasói és értelmezői érzékenységének természetét, elméleti elköteleződésének a mélységét, ahogy technikai apparátusát is pontosan megmutatja. Amikor Immanuel Kant megírta a tiszta ész kritikáját, akkor a megismerő ész infrastruktúrájának leírására vállalkozott. A kritikus ész kritikája ebben az esetben sokkal szűkebb léptékű. Egyetlen könyvből, egyetlen kritikus műhelyre fókuszálva próbálja kiolvasni a fentebb jelzett sajátosságokat. Ugyanakkor, nem szabad elfelejteni, aki a kritikus működésről ír kritikát, az szintén kritikus. Ez pedig akaratlanul megsokszorozza a szempontrendszerket. Ha ebben a szövegben

nem is feladat, de azért ilyenkor a saját szempontrendszer kikérdezése is megtörténik. A hasonlóságok és a differenciák érzékelése termékeny tud lenni. S habár azt gondolom, ma már semmilyen egységes ész kritikáját nem lehet elvégezni, mégis más elmék érzékelése és feltérképezése a tágabb kultúra vérkeringésébe kapcsolhat be bennünket. Még ha a részlegesség fénytörésén keresztül is.

A Csíkszeredában élő Borsodi L. László vaskos kritikakötete már a ki-nézete révén is tiszteletet parancsoló. Az apró betűkkel szedett négyszáz oldal négy alfejezetre bontva tulajdonképpen tíz év termését tartalmazza. A borítón található szürkén komor, konstruktivista jellegű festményrészlet József Attila *Eszmélet* című versének két sorát juttatta eszembe: „Akár egy halom hasított fa, / hever egymáson a világ.” A szoros determinációk, nehezen szétszalazható összefüggések világába léphetünk be – ígéri a borító. A könyv pedig nem hazudtolja meg az első benyomásunkat. Valóban súlyos, többszörösen összetett szövegeket olvashatunk benne. De mit jelenthet a súlyosság egy kritika esetében? Az értelmező figyelem aprólékosága, részletessége teszi súlyossá a szövegeket. A körülírásra vállalkozó többszörösen összetett mondatok jelenléte. A rákérdezés konoksága. A következtetések egyensúlyozó jellege.

Különben is, a szerző már a könyv első oldalán felfedi teljes fegyverzetét. Elek Tibor irodalomtörténész és kritikus egyik munkájáról beszél, de akár önvallomásnak is tekinthetők mondatai. Hosszasabban idézem: „...a kézikönyv személyes hangon beszél tudományának tárgyáról, az irodalmi szövegről. Ez a személyes hang azonban nem jelenti a tudományosság támasztotta elvárások (az objektivitásra való törekvés, a kritikai álláspont) feladását. Éppen ellenkezőleg: azt mutatja meg, hogy a szerző mint kritikus, mint értő olvasó otthonosan mozog abban a (szöveg)világban, amelynek alkotóelemeit (regényeket, költészeteket, kritikaköteteket) kiváló felkészültséggel, szaktudással és jó ízléssel választotta ki, olvasta el, a »személyes szűrőn« pedig saját olvasattá, saját olvasói világgá lényegítette.” (11. o.)

Sajáttá tevés a személyes szűrőn keresztül, amit a felkészültség, a szaktudás és a jó ízlés ad ki. Úgy gondolom, ez a receptje egy Borsodi-kritikának is. Olyan szavak jutottak eszembe róluk, mint alapos felkészültség és szakmai tisztesség. Nem összezsápolott, elsietett szövegek ezek a kritikák, hanem legtöbbször szinte tanulmányértékű, nagy filológusi precízióval megírt szemrevételezés. A szakmai tisztesség azonban ennél is többet jelent. Kimerítően utánamenni és minél pontosabban felmérni egy könyv tartalmát. Megtalálni az irodalomtörténeti, a szerzői életműben fellelhető kapcsoló-

dásokat. Nem engedni az elfogultságoknak. Ítékezés helyett inkább mérlegelni. Ezek az elvárások tulajdonképpen szakmai mércék, amelyeknek a legtöbb szöveg meg akar felelni.

Azonban a tisztesség is lehet korlát. És ez az első kritikai megjegyzésem. Ezt a korlátoltságot leginkább a kötet első két fejezetében érzékeltem, ahol Borsodi igazságot akar szolgáltatni a nemzeti elkötelezettségű kánon szépíróinak és teoretikusainak. Nem egyszerű a feladat. A nemzeti kánon képviselői ugyanis úgy próbálják oponálni a magukkal szemben állított posztmodern, balliberális (tipikus magyarországi szöszörnyszülemény) kánon képviselőit, hogy egy valós vagy csak vélt ideológiával szemben egy másik, korlátozó ideológiát állítanak fel. Itt a már említett Elek Tibor és Papp Endre kritikaköteteire gondolok. Bennük sok esetben nem a művek esztétikai sikerültsége, hanem egy elvart és irodalomon kívüli szempontrendszer válik az alkotások megítélésének mércéjévé. Még akkor is, ha ez a mérce sok esetben kiegészül a tolerancia üres szólamával. Hisz már maga a szembeállítás is alapvetően elhibázott. Borsodi természetesen tisztában van ennek a szemléletnek a hibás, sőt káros jellegével, többször is hangot ad ennek, de úgy gondolom, számos meglátással, megfogalmazással szemben elnéző, pont a kiegyensúlyozó, kibékítő szemléletmódja miatt. Vagy ha észleli is korlátoltságukat, mégis megtalálja bennük azt az integratív mozzanatot, amely elfogadásra készíti őt.

Ugyanezt a felmentő attitűdöt érzékeltem számos lírakötettel kapcsolatosan. Most azokra gondolok, amelyek az értékválság, az erkölcsi degradáció, a humánus-közösségi hanyatlás, a kiüttlanság állapotait helyezik lírai beszédük középpontjába (lásd. Nagy Gáspár, Péntek Imre, Páll Lajos, Gál Éva Emese, Ferencz Imre műveiről írt kritikákat). Ezek a témák számomra sok esetben egyszerűen sémáknak és a sémákra tapadó lamentációknak tűntek, amelyek korlátozzák az esztétikai tapasztalatok sokrétűségét, behatárolva az írói műhelyeket.

Egymás után olvasva a kritikákat feltűnik, hogy bennük végső soron egybemosódnak, eltűnnek az esztétikai egyediségek teljesítményei. Valahogy mindegyik mű ugyanazon a szinten helyezkedik el. Ezt szintén a kiegyensúlyozó szemléletmód számlájára írom, amely számos kritikai észrevétel ellenére is megtalálja a kötetekben azokat a lírai törekvéseket, amelyek kompenzálják a gyengébben sikeredett részeket. Még elfogultságnak sem nevezném ezt az attitűdöt, hiszen az értelmezések végső soron szervesülnek abba a világlátásba, amely egységesen és természetesen bontakozik ki Borsodi szövegeiből.

Egy idő után világosan látszik, hogy Borsodi számára a legtöbb irodalmi mű egy kettős vonatkozási rendszerben helyeződik el. Ezek közül az első, a megalapozó, az esztétikum, az esztétikai sokrétűség, ami minden igazi mű sajátja. Ennek a szintnek a beazonosítása azonban nem vezet formalizmushoz, ugyanis az interpretatív munka az esztétikumon keresztül feltáru-
ló metafizikai-transzcendens tér bejárásához vezet, amely nem más, mint az ember létviszonyainak végső vonatkozása. Ez minden emberi alkotótevékenység végső horizontja, legalábbis Borsodi számára. És természetesen legtöbbször e koncepció szerint válogat a szerző. S meg is találja igazolását. Elolvasva a könyvet, úgy vélem, Borsodi számára Fekete Vince költészete a legekleatásabb példa arra, amiről szeret és tud beszélni. A három Fekete Vince-kötetről íródott szövege világosan jelzi ezt. Ezek közül egyik legalább szaktanulmány értékű, de a másik kettőben is tetten érhető a már jól ismert alaposság. Fekete Vince költészete a regionális elköteleződés felől indulva, tágas irodalmi hagyományra támaszkodva, a költői személyesség erejével hozza szóba azokat a metafizikai témákat (idő, halál, veszteség, valahová tartozás, Isten, hit stb.), amelyek Borsodi számára is fontosak. És ide kapcsolnám második kritikai megjegyzésemet. Ugyanis nem tagadva ezeknek a témáknak a fontosságát, univerzalitását, azt azért ki lehet jelenteni, hogy számos mű létezik, amely pont ennek a metafizikai-transzcendens térnek a kikérdezése, destruálása érdekében jött létre. S ha ez a szándék nem ideológikus, egyszempontú, akkor igenis legitím műveket és ezekhez a művekhez kapcsolódó olvasatokat tud eredményezni. Én hiányoltam ezeknek a műveknek az értelmezését a kötetből, ahogy kevés igazán formabontó poétika került terítékre a könyvben, kíváncsi lettem volna, rajtuk keresztül hogyan jött volna játékba a kritikus világlátása, értelmezési keretrendszere.

Konzervatív kritikus volna Borsodi L. László? – tehető fel a kérdés. Ha igen, mindenesetre olyan, aki mindig a legszigorúbban próbál utánamenni elköteleződéseinek, aki sohasem feledkezik meg arról, hogy, legyen bennük szó bármiről, az irodalmi művek esetében mindig az esztétikum az elsődleges, amely egyszerre forma, játék, nyelviség, kifejezőerő. Ahogy a gyűjtemény előnyére írom azt is, hogy Borsodi mer kevésbé ismert vagy regionális jelentőségű életművek nyomába eredni. Ahogy az is kiemelendő, hogy habár a metafizikus témák előnyt jelentenek számára, azért van füle a játékos, kísérletező alkotásokhoz is (lásd. Kovács András Ferenc, Muszka Sándor, Molnár Vilmos ironikus-humoros verseiről, írásairól írt szövegeket). S habár jól érzékelhetően a lírai művek képezik érdeklődésének középpontját, prózai művek értelmezései sem maradtak ki könyvéből.

Az esztétikum elsőségét szem előtt tartva, vastürellemmel építi fel Borsodi a műközpontú, egzisztencialista hangoltságú értelmezéseit. Ezeknek az értelmezéseknek hasonló az irányultsága: a művilágokon átvonuló rész és egész, véges és végtelen, elmondható és elmondhatatlan végpontok között kifejező dialektika felfejtésére törekednek. Ez a felfejtés legtöbbször az emberi lét tragikumának a felmutatásához vezet, de ha már dialektika, ugyanez a vonatkozás válik a remény hordozójává is. És ez már szinte önálló filozófia, ami azonban nem a levegőben lóg, hanem, a kritikus működésnek köszönhetően, írói művekbe és életművekbe szervesül.

Borsodi L. László

A KRITIKUS POZÍCIÓJA

Ha az átlagolvasó fejével gondolkodnék, azt állíthatnám, hogy egy kritikakötetről írni ma kritikát bárgyú vállalkozás. Valójában ezt nem az átlagolvasó gondolja, hanem én, mert az átlagolvasó nem olvas kritikát. Elég neki a szépirodalom. Esetleg a vájtfülű olvasó, ő néha igen, azért, hogy tájékozódjék, szempontokat kapjon, de kritikát egy kritikakötetről talán még ő sem. Akkor meg mire jó ez az egész, ami itt most megírásra *ítéltetett*?^{*} Talán a szakmának szólna? De vajon érdekli-e a szakmát, hogy mit ír egyik kritikus a másik munkájáról, lényegbevágónak találja-e (s amennyiben kritikavákuumos közegről, időszakról beszélünk, szakmán elsősorban irodalomtörténészeket, elméletírókat értve)? Van-e, s ha igen, miként megy végbe ma az irodalom recepciójában a művek interpretációját végrehajtó kritikai munkák befogadása, beépül-e abba? Lehet-e hangja, legitimációs szerepe a kritikára reflektáló kritikai diskurzusnak? Kérdések, amelyek továbbiakat szülnek... Minek van ma egyáltalán az irodalmi diskurzusban legitimációs szerepe? Egyáltalán kell-e lennie ilyen szerepnek, vagy *elég*, ha csak arról van szó, hogy a művek kultúra- és az olvasóval dialógust teremtő szerepéből fa-

^{*} Tamás Dénes: *Könyvjelzők. Írások az éppen történő irodalomról*. Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2020.

kadóan a kritika kritikájában tulajdonképpen tovább visszhangzik a művekkel való párbeszéd, amelynek már része a korábban végbement befogadás? Olyan, az irodalom belterjes jellegének vádját magára vonó kérdések, amelyekre nehéz megnyugtató vagy legalább elfogadható válaszokat adni. A fenti gondolatmenetben megfogalmazott kételyek nem is a válaszadást provokálják, sokkal inkább azt hivatottak érzékeltetni, mennyire problematikus a saját kritikus horízont kijelölhetősége egy olyan könyv olvasása során, amelyről szólva éppen az a kérdés, milyen pozíciót foglal el a kritikus (Tamás Dénes) az általa választott vagy őt választó művek megértésében. Ez a magyarázata, hogy nem végleges ítéleteket, lezáró megállapításokat tartalmazó narratívában, hanem észrevételekben, a szövegekről szóló szövegekre nyitott kérdésekben, a bennük (nem) érvényesülő koncepció kapcsán felmerülő kételyekben artikulálódik kritikus és kritikai szöveg találkozása. Nyilván (remélhetőleg!) az is ki fog derülni, mennyire képlékeny és viszonylagos maga a kritikus pozíció, mennyire mást gondolunk arról, amit csinálunk, végső soron magáról az irodalomról.

Tamás Dénes könyvének anyaga tizenhét év termése. A harminckét írás előbb folyóiratokban jelent meg, amelyeket a szerző utólag formált négy fejezetből álló kötetbe. Az utólagosságból adódó szükségszerűségnek tekinthető, hogy az egyes fejezeteken belül érvényesülő koherenciát a didaktikusnak ható fejezetcímeken túl a téma (*A láthatatlan megmutatkozása*), a műfajiság (*Műfaji határátlépések*), a témához kötődő nézőpont (*A történelem alulnézetből*) vagy egy toposz adja (*Új „terek” felé*), érzékeltetve a kritikus érdeklődési körét, az egyes fejezetek között pedig a megközelítési mód teremt kapcsolatot. A vizsgált művek szerzőinek többségét magyarországi, erdélyi és Magyarországon élő erdélyi magyarok alkotják, de találni néhány román és más anyanyelvű szerzőt is. Ha műnem szerinti megoszlásban nézzük az értelmezett műveket, az epikai alkotások dominálnak, a lírával foglalkozó szövegek száma elenyésző, és ezekhez adódik még hozzá néhány műfajhatáros alkotás értelmezése. Az elrendezés és az arányok kellőképpen mutatják tehát a könyv szubjektív jellegét.

A fejezetek címadásában érvényesülő didaktikus célzatot említettem. A szerző semmit nem bíz a véletlenre: a négy fejezetet egy általa szubjektívnek nevezett bevezetővel látta el („Valami csekély dolgok...”), amelyben rámutat a fenti aránytalanságokra (ezekre az olvasó egyébként magától is rájönne), illetve reflektál, előreutal azokra a munkáira, amelyeket a könyvhöz írt előszóhoz képest már korábban megírt, mintegy *elméleti* megalapozását kívánva adni az olvasandóknak. Mivel azt gondolom, hogy a kritika *gyakor-*

lati műfaj (a művel folytatott közvetlen párbeszéd), a műre kíváncsi olvasót kár várakoztatni (fárasztani?) ilyesmivel: szerintem a közvetlenül megírt *ars critica* helyett izgalmasabb szellemi kalandot nyújtana számára az, ha magukból a jól megírt kritikákból következtethetné ki – ha egyáltalán kíváncsi rá –, hogy mit gondol a kritikus az irodalomról és az irodalomkritikáról. Lehet, hogy épp elég neki, ha a kritikusnak a művel folytatott dialógusa adna szempontokat a saját olvasata kialakításához, elmélyítéséhez vagy átrendezéséhez. Ezzel talán egy ilyen típusú könyvben az irodalomtörténész vagy -teoretikus is beérné. A kritikus pedig szakfolyóiratban, elméleti keretben fejtse ki, mit gondol a saját kritikai teóriájáról. Kizárólag ebben a megközelítésben nem látom a helyét a kötetet záró *A kánonok jövője* című, a bevezetővel keretet képező, tanulmányszámba menő értekezésnek, amely egyébként szakmai szempontból azért meggyőző, mert számos megközelítést ütköztet, vitapontot körvonalaz, provokatív állítást megfogalmaz arról a posztkanonikus irodalmi beszédről (?), állapotról (?) közegről (?), amelynek akarva-akaratlanul a könyv is része, vagyis a „kulturális tribalizáció” (T. D. kifejezése) körülményei között született alkotás. A probléma csak az – s lám, sikerül Tamás Dénesnek belevinnie a magamfajta olvasót a vitába –, hogy a jelenséget/folyamatot körvonalazva a kritikus önmagát és a könyvét (vagy a könyv önmagát?) igyekszik azon kívül helyezni, mert mégiscsak kanonizálásra törekszik. A jelenségről szóló elméleti alapú fejtegetése, egyben szubjektív állásfoglalása, arra való igyekezete, hogy ő ezen kívül maradjon, mert nem ért egyet ezzel a (de)kulturalizációs (?) folyamat-tal, önmagában még nem volna baj, hanem mindaz, amit megvalósít a kötet(ben), éppen azt mutatja, hogy ez lehetetlen, hogy ő/az is már a tribalizáció része. És ez a vita már túl is mutat e kritikagyűjtemény keretein. Lehet, azért, mert többet vállalt ezzel a könyv önmaga teherbírásánál.

S miközben egyfelől a *kéretlen* előszóban Tamás Dénes a maga szubjektív diskurzusába rángat bele, agyonsúlykolva kritikaírói attitűdjének paramétereit, módszereit (ami minduntalan előtüremkedik a kötet további írásaiban is ilyen érvek nélküli, megérzésekre hagyatkozó megjegyzésekben, mint: „Ezt elsősorban egy érzés mondatja velem” – $1+1=1$ [Selyem Zsuzsa: *Szembe szét*]; „túlágosan sablonosnak, eseménytelennek éreztem, amit nem igazán lehet átélni” – *Élesben* [Potozky László: *Éles*]), másfelől *A kánonok jövőjében* a teoretikus eszmefuttatásba – egyik sem menti meg az elmarasztalástól. Nem megalapozottak ugyanis a kritizálásra kiválasztott művek szempontjai: „Már régóta fontossá vált számomra, hogy írjak azokról a könyvekről, amelyek valami miatt kiemelkedtek az irodalmi mezőnyből.” De hogy

mi ez a *valami*, nem válik világossá. Hacsak nem az – de akkor hol van az egyéni ízlés érvényesítése, a kritikus szabadsága és merészsége? –, hogy a már meglevő recepcióra hagyatkozik: „garanciát jelent a könyv írójának a neve, a már elkezdődött recepció vagy maga a regény témája”. Utóbbi sem kevés, de az értelmezett művek listáján valóban meglátszik, hogy a kiválasztás mikéntjében az adott művekről korábban megjelent és kánonképzőnek tekintett kritikák a tekintélyelvűség erejével hatnak a szerzőre, és nem mer hozzányúlni kevésbé ismert, például pályakezdő alkotók munkáihoz, nem mer betájolni, bizonytalan lenni, körvonalazni, nyitva hagyni kérdéseket, vállalva a tévedés kockázatát és az ezzel járó önreflexív diskurzus ódiúmát. A kiválasztás szubjektivitása tekintetében az sem meggyőző, hogy azt írja: „szubjektív műfajnak gondolom a recenzió- és a kritikaírást”. Ha már a könyv írásaiban mindvégig nem tesz különbséget a recenzió és a kritika műfaji megnevezések között, akkor az, amit művel, miért nem neveztetik esszének? Amelynek, tudjuk, más a kiterjedése, közelítési módja, és több, mert túlmutat egy-egy könyvértelmezés határain. Kérdés, a szerző miért ragaszkodik a *kritika/recenzió* megnevezéshez, amikor jó néhány írásában jó eséllyel mutatkozik meg esszéírással való képessége. Lenyűgöző ugyanis az az irodalmi, filozófiai, történelmi, kultúrtörténeti tájékozottság, amit és ahogyan mozgósít, saját véleménynyé formál. Elég, ha csak a Günter Grass *Ráklépcsében* című regényéről szóló írás (*Az örökké merülő hajó története*) történelmi-filozófiai bevezetőjére gondolunk, vagy arra a társadalmi-kulturális téren tapasztalható jártasságra, amely Cs. Gyimesi Éva *Szem a láncban* című könyvéről értekezve (*A megdolgozott objektum*) mutatkozik meg, nem beszélve azokról az irodalmi párhuzamokról, amelyek például Borbély Szilárd *Nincstelenségjének* olvasatában (*Álmok egy faluról*) szöveg- és viláértelmezéssé válik. Ennek ellenére a kritika műfaja támasztotta elvárások miatt az üzemzavar nem szűnik meg, mert úgy tűnik, hogy kritikusi (?) és/vagy esszéírói (?) énjét előtérbe tolva, műveltségét érvényesítve mintegy eltakarja magát az elemzendő alkotást, amelyre csak oldalak után kerül sor. Bár nem vállalkozik egyszerű feladatra, de így történik ez a Nádas Péter *Párhuzamos történetekről* szóló *A festmények igazsága* című írásban vagy Láng Zsolt *Bestiárium Transylvanicae IV., A föld állatai* című művéről írt *Nyomozás egy „regény” utánban*, amelyben el is „szólja magát”: „Itt az ideje, hogy jobban ráközelítsünk a regény részleteire.” Néha olyannyira nem jön létre közvetlen, szöveg szintű kapcsolat az írásokban az elemzett művel, hogy nem lehet eldönteni, az adott könyv olvasása által keltett gondolatok fogalmazódnak meg a szerzőben, vagy az ő problémafelvetéséhez szolgál illusztrációként

az, amit olvasott. Gondolom, ezért történhet meg, hogy a művel való jelentésteremtő párbeszéd helyett a szöveg üres eszmefuttatásba, példázatos-allegorizáló beszédbe fut (*Senki nem látta* [Krasznahorkai László: *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó*]), az értelmezői erudíció adagolása aránytévesztést mutat (*Bűnhődés bűn nélkül* [Németh Gábor: *Zsidó vagy?*]), vagy – s tán ez a legbántóbb – a kritikus a többllettudó, a bennfentes pozíciójában tetszeleg, amelyből adódóan az olvasás során ő irányít, nem a szöveg („A választ itt még nem adhatom meg. Nem is olyan térben mozgok, ahol egy kikényszerített »igen« bármit is lezárhatna.”; „Nem halogathatom tovább, hogy megpróbáljam előtárni a megkötésnek a stilizációval szembeni tágabb jelentését.” – *A semmi megkötése* [Lövétei Lázár László: *Két szék között*]). Szintén ide vezethető vissza, hogy leszólásokba is belemegy, a vélt mindentudás birtokában ő mondja meg megfellebbezhetetlen igazságként azt is, hogy mire képes a novella, és mire nem (*Élesben* [Potozky László: *Éles*]), a szerzővel bratyzik (*Bűnhődés bűn nélkül* [Németh Gábor: *Zsidó vagy?*]), direkt módon, vállvergetve megdicsér (*Saját Erdély* [Vida Gábor: *Egy dadogás története*]), moralizál (*Életképek a múltból* [Cristian Teodorescu: *Medgidia, a hajdani város*]), vagy lesajnál (különösen a kortárs költészetről szóló írásokban, mint amilyen a *Kislány feketében* bevezetője [Sánta Miriám: *Hétfőn meghalsz*]). Ezek a gyarlóságok azért is bosszantók, mert Tamás Dénes képes az ellenkezőjére is, még ha véleményem szerint ezekből a *szövegpillanatokból* van kevesebb a könyvben: végigvinni a mű kínálta nézőpontot (*Elveszítve megtalálni* [Vida Gábor: *Ahol az ő lelke*]), az életmű kontextusában értelmezni az adott alkotást (a Krasznahorkai-regényekről szóló írások), közvetlen dialógust kialakítani a szöveggel, hagyva, hogy a szöveg irányítson (*1+1 = 1* [Selyem Zsuzsa: *Szembe szét*]; *Egy „darab élet” versei* [Fekete Vince: *Vak visszhang*]), saját következtetést levonni (*Románul tanulva* [Mihail Sebastian: *Napló 1935–1944*]), pontos kritikus diagnózist körvonalazni (*Mint egy monstrum* [Nádas Péter: *Világló részletek*]).

Ezek a szöveghelyek adják meg annak a kritikus attitűdnek a megalapozottságát, amely szerint a kritika szöveg és befogadó dialógusa, a befogadó nyitott, alázatos odafordulása a textus felé. Lehet, nem is egyenlő felek párbeszédéről van szó, mert – s mivel ennek a párbeszédnek a lenyomata, megvalósulása a kritika – a kritikában nem a kritikus egójának kell megszólalnia, nem az ő egyes szám első személyéhez kell hozzárendelni a választott alkotást, amely által az én *megérti* a világot. Ebben a párbeszédben – ha lehet így fogalmazni – a vizsgált mű a hangadó, vagyis kettejük dialó-

gusából a szöveg partitúrájának tulajdonítható az alaphang, miközben persze benne van a kritikus önmegértése is, érdeme is, hiszen általa szólal meg a mű a kritikájában, de ezt a tapasztalatot nem tolja előtérbe, mert nem ez a fontos, ez közvetetten úgylátó kiderül. A megértés eredményét tehát nem a saját, hanem a mű érdemének tudja be, és ő háttérben marad, tudatában van annak, hogy ő csak csatorna, médium, ami/aki által hozzáférhetővé vagy legalábbis kitapinthatóvá válnak a mű jelentéslehetőségei, s ennek a többes számnak esélye van megnyitni újabb kérdéseket az adott alkotás majdani, volt vagy újra olvasójában. Ezért gondolom azt Tamás Dénessel szemben, hogy az irodalmi alkotás szöveg, és nem mű, hogy igenis, nyílt, lezárhatatlan struktúra, s bár ott lehet az emberben a mű egyben látásának az igénye, megközelítésében ez az egyben látás nem lehet kritikus program, mert ennek mindenáron való kivitelezése a mű nyitottsága ellen elkövetett eretnokség lenne („festményeket *hívtam segítségül*”; „A legtágabb dimenzióban talán Európa eszméjének az elhomályosulását lehet *beleérteni*” [sic!; kiemelés tőlem – BLL.] – *Az emlékezés vesztesei* [W. G. Sebald regényeiről]; „milyen irányba szeretném sarkítani az értelmezésemet” (*Álmok egy faluról* [Borbély Szilárd: *Nincstelenség*]). A program a műbe, teremtődésének kontextusaiba, valamint az általa teremtett viszonyrendszerbe van kódolva, az alakítja saját olvasási módozatait, működésbe hozva persze azt a kritikai attitűdöt, tudást, amely a befogadóban van, a dialógus során folyamatosan emlékeztetve őt, hogy a recepció is ki van téve önnön változékonyságának és a mű állandó változásában megragadható jelentésképződésének, kontextusainak. A műnek meghagyott ez a fajta szabadság a kritikus szabadsága is lesz, és akkor már nem akar mindenáron egyben látni, végső megoldásokat keresni magának, ne adj Isten, másoknak, nem akar eligazítani, hanem *csak* elgondolkodtatni, és megelégszik a tükör által homályosan jutalmával is. Kánonok vagy kánon utániség helyett az egyes művekkel! S ha az ezekről szóló szövegeit még meggyőző, mert hiteles koncepció alapján hálóba is tudja rendezni egy könyvben, keresztmetszetével annyit állítva, hogy nincs megérkezés, csak úton levés, hogy itt, most ez van történőben az irodalomban, akkor ez épp elég. És nem is kevés! (A munkát pedig majd folytatják az irodalomtörténészek.) Ennek felismerése és megvalósítása talán változtathatna azon a kritikus magatartáson – ez nem javaslat, nem elvárás, csupán a felvázoltak alapján következne egy *másik* kritikus pozícióból –, amely többségében elismert szerzőkről kizárólag tisztelettel, elfogultan beszél (Bartis Attila, Kemény István, Kertész Imre, Krasznahorkai László, Nádas Péter, Németh Gábor, Vida Gábor), és vállalná a polémiát, amelyben ki-

zárólag a szöveg erényei és gyengéi számítanak, nyilván annyiban, amennyiben ezt az adott szöveg megkíváná (mint ahogy ez az *Egy túlhevített virágcsokorban* [Dragomán György: *Máglya*] vagy az *Emberek és állatok (és növények)*-ben [Selyem Zsuzsa: *Az első világvége, amit együtt töltöttünk*] meg is történik). Így talán megmenekülne az olvasó is a kritikusnak attól a – megalapozatlannak vagy önmagáért valónak tűnő – belső kényszerétől, ami arra sarkallja, hogy több írásában is újradefiniálja s ezáltal hiteltelenítse saját kritikusi pozícióját, szerepét.

Szócs Kálmán

(1942 – 1973)

KÜLDJ MILLIÁRD PALACKOT

A mindennapi hazugságtól fölpállik a szánk,
Szemünk rebeg, kezünk remeg, vállunk riadva ráng,
Képzelt nyugalmat: ezer fehér pasztillát falunk,
Van harsány gyémánt-városunk, nincs csengettyűs falunk,
Kint Renault, Fiat vár, megannyi nagy, közömbös eb,
Ennél talán már csak a pénztárcánk közömbösebb,
S a számolt szokás-ölelés, mely csüng az éjszakán,
Mint foszló, nyirkos rongy, mely nyári kendő volt talán.

Festett hajunk, múltunk, jövőnk, s két étkezés között
Őrült bűnösnek mondjuk azt, aki levetkőzött.
Pincébe zárjuk és ítéleteket mondatunk,
Felejtjük el örökre, mi is ilyenek vagyunk.
Tudjuk, X és Zé tegnap mit szólt, vagy mit csinált,
És összenézünk bólogatva, jó, hogy nincs hibánk.
És milyen jó, hogy van vízszámlánk s néha még
Tűzpiros ingünk is; íme a korszerűség.

Lépkedünk, s nézzük az órát, mely régen megállt,
S nézzük mohón a négyszögű világot estétájt.
Nézzük krimet, nyelveckét, táncdalfesztivált,
Nézzük a híradót, a verset is, de legkivált
A labdát, mely hálókat rezget és az égre száll.
És égre száll a lelkünk és megundorodva áll,
Látván, a neonfényből szőtt halál testünkre nő
S kering az ürbe-zárt Föld, mint egy kerek temető.

Fohász

*A mindennapi hazugságtól fölállik a szánk,
Szemünk rebeg, kezünk remeg, vállunk riadva ráng,
Költő, segíts e vad fajon, küldd el okos szavad,
Mondd meg, hogy rab, ki azt üvölti, hogy boldog és szabad.
Költő, értesd meg velük, nincs elég arany s urán,
Hogy úr lehessen úrhajót-teremtő ész-urán,
Ki elfelejti önmagát. – Költő, ha lelked él,
Küldj milliárd palackot elveszendő lelkekért.*

NÉVJEGY

Előjegyzés a szociális és egészségügyi miniszternek,
Egyetemes munka

gyermekjogi

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszünk föl.

ISSN 1220-5982